Sl. Hellerová.

Paní Kopcové Maxmilianě.

Dolní Suchá II č. 7 okr. Karviná

KATOLICKÁ LITURGIKA.

UČEBNÁ KNIHA

PRO STŘEDNÍ ŠKOLY.

NA ZÁKLADĚ „VELIKÉHO KATECHISMU KATOLICKÉHO NÁBOŽENSTVÍ“, SCHVÁLENÉHO VE VALNÉ SCHŮZI BISKUPŮ RAKOUSKÝCH VE VÍDNI DNE 9. DUBNA 1894, A SE ZŘETELEM K NOVÉ UČEBNÉ OSNOVĚ NAŘÍZENÉ NEJDŮSTOJNĚJŠÍM EPISKOPÁTEM RAKOUSKÝM

NAPSAL

Dr. **ANTONÍN PODLAHA.**

SCHVÁLENO VYNESENÍM NEJD. KNÍŽ. ARCIBISKUPSKÉHO ORDINARIÁTU V PRAZE 20. ČERVNA 1903 Č. 8183, BISK. ORDINARIÁTU V BUDĚJOVICÍCH 8. ŘÍJNA 1903 Č. 8207, BISK. ORDINARIÁTU V HRADCI KRÁLOVÉ 15. ŘÍJNA 1904 Č. 10.206, BISK. ORDINARIÁTU V LITOMĚŘICÍCH 10. LISTOPADU 1904 Č. 10.317, BISKUPSKÉHO ORDINARIÁTU V BRNĚ 13. LEDNA 1905 Č. 530, JAKOŽ I VYNESENÍM C. K. MINISTERSTVA KULTU A VYUČOVÁNÍ 1. ÚNORA 1905 Č. 355.

PÁTÉ, V PODSTATĚ NEZMĚNĚNÉ VYDÁNÍ.

S 89 OBRÁZKY V TEXTU A ŠESTI PŘÍLOHAMI.

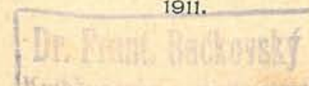

CENA KNIHY VÁZ. 1 K 60 h, SEŠ. 1 K 50 h.

V PRAZE.

V CÍSAŘSKÉM KRÁLOVSKÉM ŠKOLNÍM KNIHOSKLADĚ.

1911.

Školní knihy, v některém c. k. školním knihoskladě vydané, nesmějí se prodávati dráže nežli za cenu na titulním jich listě udanou.

Knihtiskárna c. k. školního knihoskladu v Praze

Úvod.

---

§ 1. Co jest katolická liturgika a kterak se dělí.

Liturgika katolická jest nauka o tom, kterak bohoslužba v církvi katolické se koná.

Slovo „liturgika“ utvořeno jest z řeckého slova λειτουργία (leitúrgia), a to opět ze slov λέϊτος (le-itos) = „obecný“, „veřejný“ a ἔργον (ergon) = „úkon“, „služba“; slovo λειτουργία (leitúrgia) značilo tedy původně úkon veřejný čili službu obci (vlasti) prokázanou.

Poněvadž pak bohoslužba koná se tím způsobem, že osoby k tomu oprávněné, užívajíce zvláštních rouch, nádob a knih, vykonávají posvátné obřady na určitých místech a v určitých dobách, pojednává liturgika katolická:

1. o osobách, které bohoslužbu konají,
2. o bohoslužebných místech,
3. o rouších, nádobách a knihách, jichž při bohoslužbě se užívá,
4. o posvátných obřadech a
5. o posvátných dobách.

---

*

Oddíl první.

O osobách, které bohoslužbu konají.

§ 2. Ježíš Kristus konal bohoslužbu způsobem nejdokonalejším.

Způsobem nejdokonalejším konal bohoslužbu Ježíš Kristus, plně svůj úřad kněžský: 1. obětoval se za nás smrtí na kříži Otci nebeskému, 2. ustanovil mši sv., v níž obět jeho ustavičně se obnovuje, 3. modlil se za nás a naučil nás modliti se, 4. ustanovil sedmero svatých svátostí.

§ 3. Ve jménu Ježíše Krista vykonávají bohoslužbu osoby k tomu ustanovené.

Kristus pán odevzdal svůj kněžský úřad apoštolům, kteří počali jej vykonávati po seslání Ducha svatého. Slavili obět nekrvavou, Kristem pánem nařízenou, modlili se a udělovali věřícím sv. svátosti.

Po vůli Ježíše Krista přešel kněžský úřad jeho s apoštolů na jejich nástupce.

Řádnými nástupci svatých apoštolů jsou: římský papež a biskupové, kteří trvají ve spojení s papežem.

Papeži jakožto nejvyšší viditelné hlavě církve katolické přísluší i kněžský úřad v míře nejvyšší; na něm jest, aby bohoslužbu v celé církvi katolické řídil.

Slovo papež pochází z řeckého slova πάππας (pappas), jež znamená: „otec“. Nazýváme papeže také tímto českým slovem říkajíce „svatý Otec“. Otcem neboli papežem nazýváme nejvyšší hlavu církve, poněvadž jest duchovním otcem všech věřících, kteří vespolek činí jednu velikou rodinu, církev

Mapka diecesí v Čechách a na Moravě.

Příloha II.

svatou. Nazýváme jej pak Otcem svatým, protože jest mu svěřen úřad svatý.

Papež má ku pomoci své v řízení církve zvláštní sbor duchovních, „**kardinálové**" zvaných. Jméno kardinál pochází od latinského slova „cardo" (kardo) = stěžeje. Zprvu byli údy tohoto sboru pouze kněží a jáhnové římští. Kardinálům-kněžím byly svěřeny hlavní kostely římské. Kardinálů-jáhnů bylo původně sedm; ti byli náčelníky sedmi chudinských okresů římských. Ve století osmém přibráni do sboru kardinálského i biskupové sedmi okolních diecesí. Tak vznikly tři stupně ve sboru kardinálském: 1. kardinálové-biskupové, 2. kardinálové-kněží a 3. kardinálové-jáhnové. Počet kardinálů byl v různých dobách rozličný, až konečně v patnáctém století počet jejich byl ustálen tak, že po příkladě počtu rádců Mojžíšových a učedníků Kristových má býti sedmdesáte kardinálův, a to: 6 kardinálů-biskupů, 50 kardinálů-kněží a 14 kardinálů-jáhnů. Od století dvanáctého uděluje se hodnost kardinálská též arcibiskupům a biskupům mimo Řím. Proto se stává, že nyní stupeň kardinálské hodnosti se neshoduje se skutečným svěcením dotyčného kardinála, na př. biskup nebo arcibiskup může býti kardinálem-knězem nebo kardinálem-jáhnem. Kardinály jmenuje sám papež. Každý kardinál má v Římě vlastní svůj chrám.

Nynější arcibiskup pražský, Leo svobodný pán Skrbenský z Hříště, jest kardinálem-knězem; jest mu přidělen římský chrám sv. Štěpána.

Kardinálové v Římě bydlící rozděleni jsou v několik poradných sborů („kongregací"). Jeden z těchto sborů bdí nad správným konáním bohoslužby, i nazývá se „kongregací posvátných obřadův" („congregatio sacrorum rituum").

Mimo papeže a kardinály vykonávají trojí úřad Kristův **biskupové**.

Slovo „biskup" pochází z řeckého slova ἐπίσκοπος (episkopos), jež znamená: „dozorce, dohližitel".

Území, jež jest svěřeno správě biskupově pod vrchním řízením římského papeže, nazývá se biskupství nebo diecese, z řeckého διοίκησις (dioikésis) = hospodaření, spravování, správa.

V Čechách jsou čtyři diecese: pražská (k ní patří i Kladsko), litoměřická, královéhradecká a budějovická; na Moravě dvě: olomoucká (k ní patří i část Slezska, totiž Opavsko, kdežto Těšínsko patří k diecesi Vratislavské) a brněnská. (Viz přiloženou mapku.)

Některým z biskupů dostalo se časem vyššího stupně důstojenství a moci tím, že jim podřízeni byli biskupové některých jiných diecesí.

První místo bývalo zvláště přiznáváno oněm biskupstvím, jež přímo od apoštolů byla založena. Mimo Řím bylo to hlavně biskupství v Antiochii a Alexandrii. Později, koncem čtvrtého století, byla jim postavena na roveň též biskupství v Jerusalemě a v Cařihradě. Biskupům těchto měst byli podřízeni všichni ostatní biskupové krajin okolních. Vrchní tito biskupové nazývali se patriarchové (z řec. πατριάρχης [patriarchés] = náčelník rodu nebo kmene). Časem tyto patriarcháty zanikly; pouze titul jejich byl udělován některým biskupům. Téliko patriarchát jerusalemský byl r. 1847 znovu zřízen. Později vznikly ještě jiné, tak zvané menší patriarcháty (na př. benátský a lisabonský).

Jiné důstojenství zaujímají tak zv. primasové (z lat. „primus" = první); jsou to nejvyšší biskupové v zemích, jež činí celek politický. S pražským arcibiskupstvím spojena jest důstojnost primasa království českého.

Arcibiskupem (z řeckého ἀρχι-ἐπίσκοπος, archiepiskopos = vrchní dozorce) nazývá se biskup, jemuž několik jiných biskupství jest podřízeno.

Arcibiskup nazývá se jinak také „metropolita", poněvadž sídlí ve městě, z něhož jako z matky své později ostatní podřízená biskupství vznikla (μητρόπολις [métropolis] = město mateřské).

Arcibiskupu pražskému podřízena jsou biskupství: litoměřické, královéhradecké a budějovické; arcibiskupu olomouckému biskupství brněnské. — Biskupství arcibiskupu podřízená činí spolu s jeho diecesí tak zv. církevní provincii.

Diecese arcibiskupova nazývá se arcidiecese.

Ve větších diecesích bývá mimo biskupa nebo arcibiskupa diecesního ještě jeden nebo několik biskupův jiných, kteří mu pomáhají v úkonech biskupských. Biskup takový nazývá se biskupem světícím, protože vykonává hlavně různá svěcení biskupská.

Biskupům světícím dává se jako titul jméno některého z oněch biskupství v krajinách východních, jež zanikla, když nevěřící země ty opanovali.

Představení církve s pomocníky svými nazývají se „stav duchovní" nebo „klerus" (z řeckého κλῆρος, kléros = los, podíl), t. j. ti, jimž Bůh čili služba boží jest údělem, kteří k službě boží povoláni jsou.

Ostatní věřící nazývají se laikové (z řeckého λαός, láos = „lid").

Biskupy podporují v jejich úřadě, tedy i ve vykonávání bohoslužby, hlavně **kněží** jim podřízení.

Slovo „kněz" vzniklo ze slova „kníže". Knížata v dobách pohanských byla náčelníky a zástupci lidu nejen ve věcech světských, nýbrž i náboženských. V době křesťanské ovšem jejich úřad náboženský přešel na osoby duchovní, které tudíž také „kněžími" se nazývaly.

Některé kněží povolává biskup za bezprostřední své pomocníky a rádce. Sbor těchto kněží jmenuje se konsistoř a bdí spolu s biskupem také nad řádným konáním bohoslužby v diecesi. Členy jejími bývají hlavně kanovníci, t. j. kněží, kteří žijí podle pravidel církevními zákony (canones) stanovených a služby boží v kostelích biskupských a arcibiskupských konají, ale i jiní od biskupa jmenovaní radové. Konsistoři předsedá buď biskup sám nebo zástupce jeho, zvaný generální vikář (z lat. „vicarius" [vikarius] = zástupce).

Diecese dělí se na vikariáty nebo dekanáty, v jichž čele stojí vikáři (nebo děkani), t. j. kněží, kteří na místě biskupově dozírati mají k veškeré duchovní správě svěřeného jim okrsku.

Kněz, který v podřízenosti k biskupovi opatřen jest řádnou a stálou pravomocí k vedení správy duchovní v osadě sobě přikázané, jmenuje se farář (z lat. slova „parochus", a to opět z řeckého παρέχω (par-echó) = udílím), ve větších městech někdy i děkan (z lat. „decanus", původně náčelník desíti [„decem"] mnichův v klášteřích) anebo i arciděkan.

Kněží, kteří farářům pomáhají, jmenují se kaplani (z lat. capellanus = původně kněz k službě boží u nějaké kaple ustanovený) anebo kooperatoři (= spolupracovníci, z lat. co-operor).

Učitelský úřad ve školách a služby boží pro mládež školní vykonávají buď faráři a kaplani sami nebo zvláštní kněží zvaní katechetové (z řeckého κατηχέω, kat-échéó = vyučuji).

Při službách božích přisluhují biskupům a kněžím jáhnové, podjáhnové a akolyté, t. j. nižší duchovní, kteří na kněžství se připravují a příslušná svěcení byli obdrželi.

Pro nedostatek svěcených nižších duchovních připouští církev, aby některé jejich služby konali i bohoslovci, kteří ještě žádného

svěcení nepřijali, anebo i laikové: kostelníci a ministranti (z latinského „ministro“ = posluhuji).

Duchovní osoby žijí buď ve světě, t. j. mezi ostatními věřícími, i nazývají se duchovní světští, anebo v klášteřích, a slovou duchovní klášterní nebo řeholníci (z lat. „regula“ = pravidlo).

Řeholníci řídí se rozličnými pravidly a podle toho dělí se v různé řády anebo kongregace.

U nás jsou tito řeholníci: rytířský řád johanitů nebo maltézů, rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou, řád premonstrátský, řád sv. Benedikta (benediktini), řád tovaryšstva Ježíšova (ordo societatis Jesu, jesuité), řád pobožných škol (ordo piarum scholarum, piaristé), kongregace nejsv. Spasitele (congregatio ss. Redemptoris, redemptoristé), řád sv. Dominika (dominikáni), řád sv. Augustina (augustiniáni), řád sv. Františka (františkáni a minorité), řád kapucínů, řád milosrdných bratří a kongregace školských bratří.

V čele klášterů stojí buď velmistr nebo převor (z lat. prior), opat (z hebrejského slova ab = otec), rektor (= ředitel), superior (z latinského = vyšší, představený) nebo kvardián (z vlašského guardiano = strážce).

Oddíl druhý.

O bohoslužebných místech.

Bohoslužebná místa jsou ona místa, která byla posvěcena k účelům bohoslužebným. Jsou to: kostely nebo chrámy a hřbitovy.

§ 4. Co jest kostel nebo chrám a které jsou nejhlavnější názvy budov chrámových.

Kostel nebo chrám jest budova k službám božím určená.

Slovo kostel vzniklo z latinského slova „căstĕllŭm“ (kastellum) = tvrz, hrad. Býval ť za starých dob ve vesnicích a menších městech chrámy opevněny hradbami, aby byly obyvatelům útočištěm při vpádech nepřátelských.

Tak opevněn býval na příklad chrám v Sedlčanech (viz obr. 1.).

Slovo chrám značilo ve starém jazyku slovanském tolik co „dům“.

Latinsky slove chrám ecclēsia (ekklésia) z řeckého ἐκκλησία = „shromáždění“, „sbornice“.

Kostel nazývá se již od nejstarších dob také „dům boží“, poněvadž Bohu jest zasvěcen a Bůh Syn v nejsvětější svátosti oltářní v něm jest přítomen.

Z latinského názvu „dŏmŭs Dei“ = „dům boží“ vzniklo slovo dóm, jímž se označuje hlavní chrám diecese (na př. dóm sv. Víta v Praze, dóm sv. Václava v Olomouci).

Hlavní chrám diecese nazývá se jinak také chrám „kathedrální“, poněvadž jest v něm trůn (καθέδρα, kathedra) biskupský.

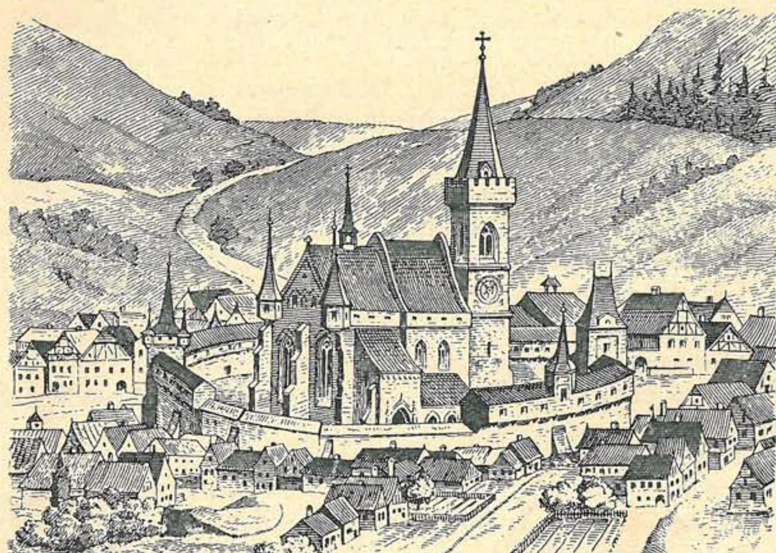
Chrám, při němž jest sídlo arcibiskupa nebo metropolity, sluje „metropolitní“.

Při každém kostele arcibiskupském a biskupském jest sbor („kapitola“) kanovníkův. Sbor kanovníků při chrámě arci-

biskupském nazývá se kapitolou metropolitní, sbor kanovníků při chrámě biskupském sluje kapitolou kathedrální. Ale i při jiných přednějších chrámech bývají sbory či „kollegia" kanovníkův; takovéto kostely nazývají se kollegiátní (na př. kostel sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, kostel sv. Václava ve Staré Boleslavi, kostel všech svatých v Praze, kostel sv. Mořice v Kroměříži, kostel sv. Václava v Mikulově).

Chrám, při němž jest farář, nazývá se farní; chrám, při němž jest děkan, děkanský.

Jiné svatyně v téže farní osadě, jež nemají zvláštního svého duchovního správce a v nichž duchovenstvo farní toliko občas

Obr. 1. Opevněný kostel („castellum"). Podle starého vyobrazení.

služby boží koná, nazývají se filiální, jsouť jako dcery (lat. filiae) chrámu farního.

Chrámy, při nichž jest klášter, zovou se chrámy klášterní anebo i opatské, je-li v čele kláštera opat.

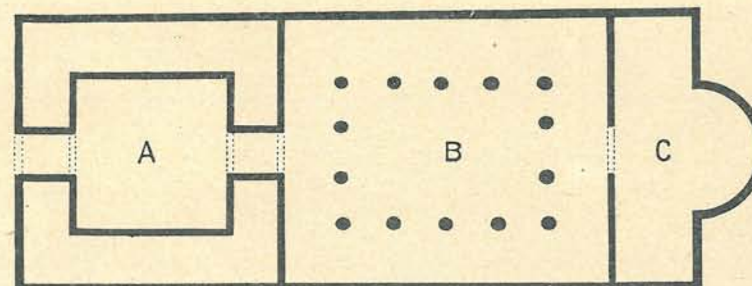
Menší chrámové budovy slovou kaple (z lat. „capella").

Slovo „capella" značí vlastně „pláštík". Tímto jménem označován byl ve Francii zvláště plášť sv. Martina, jejž králové frančtí uctivě chovali v malé svatyňce. Později nazývána byla i ona svatyňka „capella" a název ten přešel pak i na všechny malé svatyně vůbec.

§ 5. Chrám v dobách prvokřesťanských.

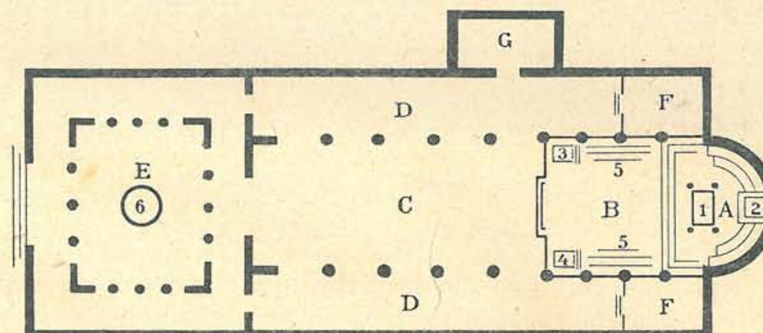
Prvním křesťanským chrámem bylo ono večeřadlo jerusalemské, v němž Kristus pán při poslední večeři proměnil chléb a víno v tělo a krev svou a sebe sama pod způsobami chleba a vína svému Otci obětoval. Večeřadlo to nalézalo se v soukromém domě, který stál na hoře Sionu.

První křesťané shromažďovali se k službám božím rovněž v domech soukromých. Zvláště tehdejší domy římské ke shromaž-

Obr. 2. Půdorys římského domu.
A. Atrium. — B. Peristyl. — C. Slavnostní síň.

děním dobře se hodily. Obsahovalyť obyčejně dvě nádvoří (ātrium a peristyl) a mimo mnohé menší síně také velikou síň slavnostní (viz obr. 2.). Prostory tyto bylo lze snadno spojiti, i poskytovaly

Obr. 3. Půdorys starokřesťanského chrámu (basiliky).
A. Místo určené pro kněžstvo. — B. Ohrazené místo pro zpěváky („chor"). — C. D. D. Prostora pro věřící. — E. Nádvoří. — F. F. Prostory vyhrazené osobám vznešeným. — G. Sakristie. — 1. Oltář. — 2. Trůn biskupův, v pravo a v levo sedadla pro kněžstvo. — 3. Řečniště, s něhož se předčítalo evangelium. — 4. Řečniště, s něhož se čtla epištola. — 5. Sedadla pro nižší duchovenstvo a pro zpěváky. — 6. Kašna.

dosti místa velikému počtu věřících. Takovéto domy darovali někteří majetníci trvale ke službám božím, i byly pak k tomu účelu ještě příhodněji upraveny. V prvém nádvoří dleli ti, kteří teprve ke křtu se připravovali, a ti, kteří z hříchů svých se káli; v nádvoří druhém shromážděni byli věřící a v síni slavnostní bylo kněžstvo. V pozadí mívala slavnostní síň polokruhový výklenek, v němž stál oltář. Zevnějškem nelišily se chrámy takto vzniklé příliš od domů obyčejných.

Obr. 4. Vnitřek basiliky (sv. Klementa v Římě).

Mimo tyto chrámy ve městech měli první křesťané ještě také svatyně v podzemních pohřebištích předměstských, tak zvaných katakombách. Tu hlavně v dobách, kdy byli od pohanů pronásledováni, konávali tajně služby boží. Podzemní svatyně byly čtverhranné komory zakončené polokruhovým výklenkem. Ve výklenku tom stála kamenná rakev některého mučedníka, a na kamenné desce ji přikrývající sloužena byla mše svatá.

Když pak za Konstantina Velikého křesťanství zvítězilo nad pohanstvím (r. 313), stavěny byly chrámy nové, a to podle vzoru oněch svatyň, jež z domů soukromých byly vznikly.

V průčelí bylo nádvoří („atrium") kolkolem podloubím obklopené; uprostřed byla kašna. Nádvoří toto bylo určeno pro kajícníky a ty, kteří se připravovali ke křtu svatému.

Z nádvoří vcházelo se několika vchody do kryté prostory, která obyčejně dvěma řadami sloupů ve tři části byla rozdělena. Prostora tato vznikla z bývalého druhého nádvoří (peristylu) chrámů prvotních. V ní shromažďovali se ostatní věřící. Byla kryta střechou ze dvou šikmých ploch se skládající. Někdy nebylo nad touto prostorou stropu, takže uvnitř bylo viděti trámoví krovu i vnitřní plochy střechy. V některých chrámech byl však dřevěný plochý strop.

Oltář stál v polokruhovém výklenku, který se nazýval „apsida" nebo „apsis" (z řec. ἀψίς). Za oltářem u zdi byl vyvýšený trůn pro biskupa a po obou jeho stranách sedadla pro kněžstvo.

Před oltářem bývalo ohrazené místo určené pro duchovenstvo, které zpěvem bohoslužbu doprovázelo. Místo toto nazývalo se „chor" (z řec. χορός = sbor pěvců). Po obou stranách choru stála řečniště (ambony), s nichž byly čítány výňatky z Písma sv.: s jednoho čítalo se evangelium, s druhého epištola. Prostora pro duchovenstvo určená byla od ostatní prostory chrámové oddělena mřížkou. (Viz obr. 3. půdorys a na obr. 4. vnitřek starokřesťanského chrámu).

Takovéto chrámy byly nazývány „basiliky", t. j. domy „královské" (z řec. βασιλεύς, basileus = král). Pohanští Římané označovali slovem tím nádherné budovy soudní, křesťané pak jménem tím nazývali případně své chrámy jakožto domy krále nebeského.

Někdy nazývají se „basilikami" větší nádhernější chrámy, ač nejsou ve všem podobny basilikám starokřesťanským. Hlavně zovou se tak chrámy řadami sloupů ozdobené a plochým stropem kryté (na př. chrám sv. Václava na Smíchově).

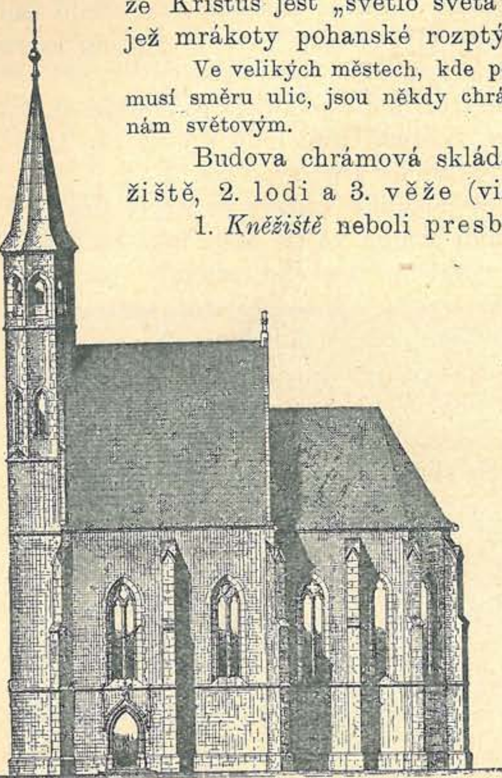
§ 6. Části budovy chrámové.

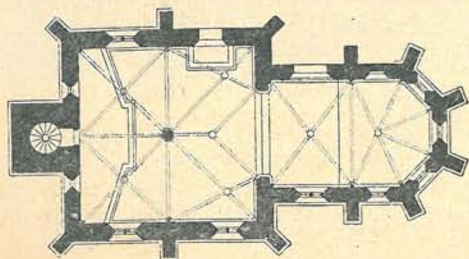
Chrám jest zpravidla tou stranou, kde oltář stojí, obrácen k východu, jest „orientován" (ŏriēns = východ). Majíť věřící, zírajíce k té straně, odkud slunce vychází, vzpomenouti si,

že Kristus jest „světlo světa“ (evang. sv. Jana 8, 12), jež mrákoty pohanské rozptýlilo.

Ve velikých městech, kde poloha chrámů přizpůsobiti se musí směru ulic, jsou někdy chrámy obráceny i k jiným stranám světovým.

Budova chrámová skládá se ze tří částí: 1. z kněžiště, 2. lodi a 3. věže (viz obr. 5.).

Obr. 5. Vnějšek a půdorys kostela (kostel zvěstování P. Marie ve Slupech v Praze, vystavěný v době Karla IV.).

1. *Kněžiště* neboli presbytář (z řeckého πρεσβύτης, presbytés = kněz) jest místo vyhrazené kněžstvu. Nazývá se jinak také chor čili kůr kněžský, poněvadž kdysi býval tu sbor (χορός) duchovních při bohoslužbách pějících. Dosud ještě ve chrámech kathedrálních, kollegiátních a klášterních jsou tu po obou stranách proti sobě sedadla (viz obr. 6.) pro duchovenstvo, které společně tu pěje a se modlí. Kněžiště jest nejhlavnější částí chrámu, neboť stojí zde oltář, na němž nejsvětější oběť se koná a nejsv. svátost chová.

Kněžiště bývá o několik stupňů povýšeno nad ostatní prostoru chrámovou, aby věřící dobře na oltář viděti mohli.

Na střeše kněžiště bývá malá vížka zvaná „sanktusník“, protože se v ní nalézá zvonek, jímž se při mši sv. po prvé zvonívá, když kněz říká slova „Sanctus, sanctus, sanctus“ (= Svatý, svatý, svatý).

Mezi presbytářem a ostatní prostorou chrámovou bývá klenutý oblouk, tak zvaný oblouk „vítězný“ neb „triumfální“ a nízká mřížka (viz na obr. 25.).

2. *Loď* jest prostora určená pro věřící. Nazývá se „lodí“, ne že by snad prostora tato skutečně lodi byla podobna, nýbrž proto, že věřícím v chrámě se shromažďujícím dostává se prostředků, aby v pokušeních tohoto světa na duši své zkázy nevzali a k životu věčnému uchováni byli, podobně jako učedníci Kristovi zachováni byli bez pohromy, když pluli po rozbouřeném jezeru Genezaretském na lodičce, v níž s nimi dlel Kristus pán.

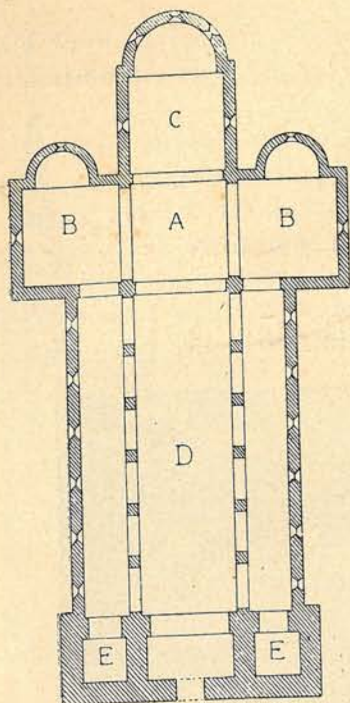

Obr. 6. Sedadla pro duchovenstvo v chrámech kathedrálních, kollegiátních a klášterních.

Ve větších chrámech bývá loď rozdělena pilíři nebo sloupy ve tři nebo i v pět podélných částí. Část střední nazývá se „loď hlavní“, ostatní části slovou „lodi postranní“ neboli „vedlejší“ (viz obr. 7.). Loď hlavní bývá širší i vyšší, nežli lodi postranní.

Některé větší kostely mají před kněžištěm ještě také loď příčnou, čímž vzniká v půdorysu kostela tvar kříže.

V průčelní zdi, obyčejně k západu obrácené, nalézá se vchod neboli portál (lat. porta = brána); někdy bývá i více vchodů.

Obr. 7. Půdorys trojlodního chrámu románského. BAB. Loď příčná. C. Kněžiště. EE. Věže. D. Loď hlavní.

Před vchodem bývá u některých chrámů otevřená předsíň na způsob podloubí.

Uvnitř lodi přiléhá k zadní straně průčelní zdi povýšené místo na způsob pavlánu na sloupech nebo pilířích spočívajícího; jest to kůr hudební (na rozdíl od kůru kněžského neb kněžiště) neboli kruchta.

3. *Věž* stojí buď v průčeli, anebo po boku kostela. Větší chrámy mají dvě nebo i tři věže. Na špici věže bývá železný kříž.

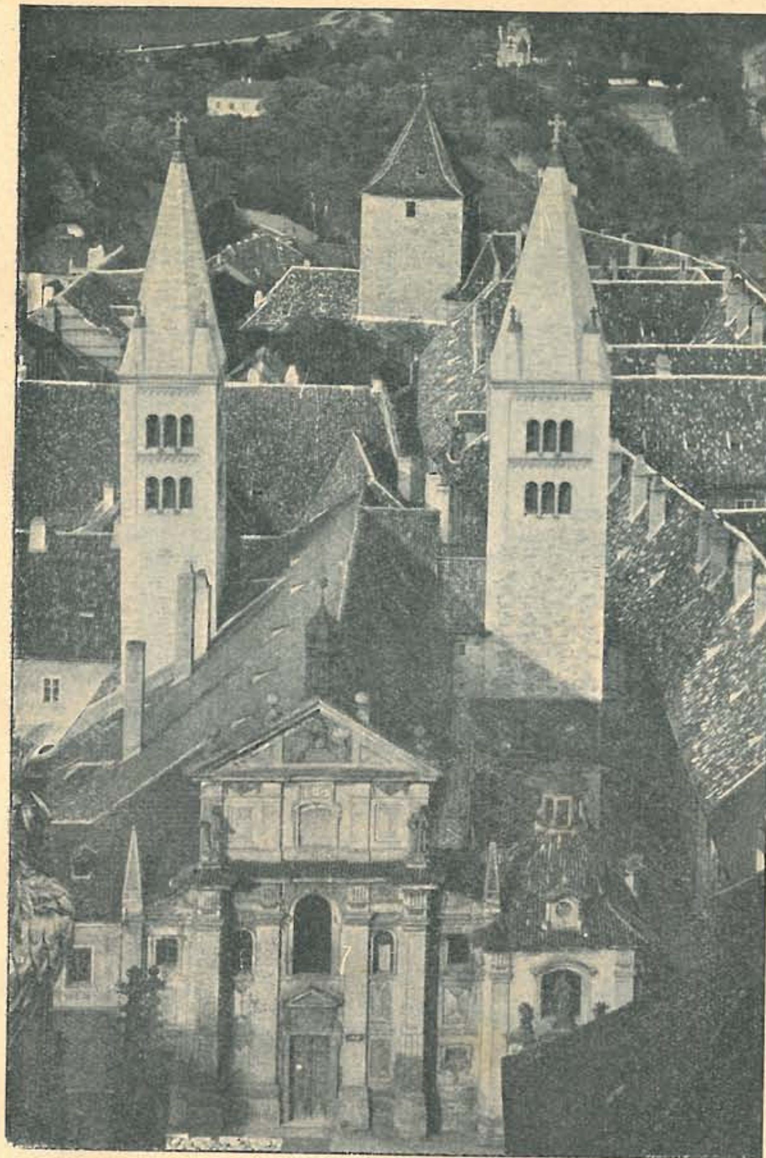
Věž jest významnou okrasou budov chrámových. Jest to takřka obrovský prst, jenž nám ukazuje k nebesům a vybízí nás, abychom pamětlivi byli posledního svého cíle.

Na věžích kostelních bývají hodiny. Kdykoli na ně pohlédneme, máme si vzpomenouti, jak rychle prchá čas života našeho, a že ho tedy dobře máme užívati podle vůle boží.

K boku presbytáře přiléhá sakristie; jest to menší, obyčejně klenutá místnost, v níž věci k bohoslužbě potřebné se chovají ve zvláštních skříních a v níž duchovní se oblékají v roucha bohoslužebná a připravují se ke službám božím.

§ 7. Rozličné slohy budov chrámových.

Budovy chrámové vynikají nejen velikostí, nýbrž i uměleckou výzdobou nad stavení jiná. V různých dobách minulých byla umělecká úprava chrámů různá. V témž období však byly veškery svatyně stavěny ne sice úplně stejně, ale přece tak, že jednotlivé části, z nichž úprava jejich byla složena, byly celkem stejny. Všeobecně obvyklý způsob, jímž stavby v určité době byly prováděny, nazýváme tudíž „slohem“.

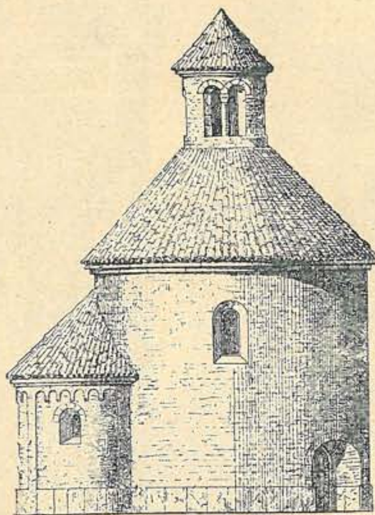

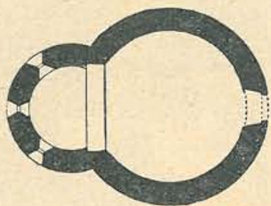
Obr. 8. Chrám románský: Kostel sv. Jiří v Praze (věže románské, průčelí barokní.)

V našich zemích následovaly po sobě tyto slohy:

1. *sloh románský.* Nazývá se tak, poněvadž se vyvinul ze stavitelství římského. Vzorem byla mu starokřesťanská basilika,

od níž přejal loď, kněžiště a apsidu. Větší románský kostel bývá o třech lodích (viz půdorys na obr. 7.), jež od sebe odděleny jsou pilíři nebo sloupy a zprvu kryty byly rovným stropem jako basilika, později překlenuty. Půdorys byl sestrojen z několika čtverců tak, že presbytář, loď hlavní a loď příčná činily podobu kříže. Postranní lodi bývají o polovici užší nežli loď hlavní a jsou na straně východní zakončeny menšími apsidami. Věže bývají buď v průčelí kostela nebo v bocích lodí postranních (viz obr. 8.).

Obr. 9. Kaple románská: Kaple sv. kříže v Praze (pohled a půdorys).

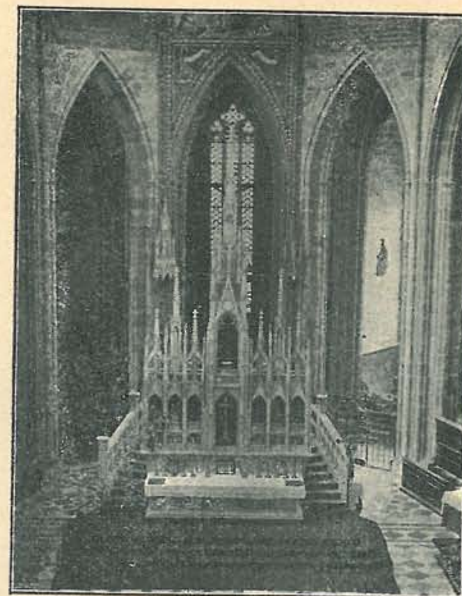
Obr. 10. Románský sloup.

Menší kostelíky románské skládaly se z okrouhlé lodi a z apsidy (na př. kaple sv. kříže v Praze; viz obr. 9.).

Všechny klenuté části stavby románské jsou polokruhové (vítězný oblouk, závěr oken atd.); polokruh převládá i v ozdobách stavebních (římsa z malých polokruhů sestrojená). Hlavice sloupů jsou krychlové, dole polokruhovitě zaoblené (viz obr. 10.).

Slohem románským stavělo se u nás od té doby, kdy křesťanství sv. věrozvěsty Cyrillem a Metodějem k nám bylo přineseno, až do konce století dvanáctého.

Slohem románským zbudován jest na př.: chrám sv. Jiří na hradě pražském, chrám sv. Václava ve St. Boleslavi a jiné.

Obr. 11. Pohled dovnitř gotického chrámu (vnitřek chrámu sv. Víta v Praze).

2. *sloh gotický*, vlastně *francouzský*, poněvadž vznikl ve Francii (ve XII. století). Vlaši, kteří vynález slohu tohoto omylem připisovali germánskému kmeni Gotův, nazvali jej „gotickým“ a název tento se ujal všeobecně. Kněžiště jest v půdorysu zakončeno ne obloukovitě, nýbrž několika stranami pravidelného mnohoúhelníku (viz obr. 5.). Veškery klenuté části mají oblouk lomený neboli špičatý, t. j. ze dvou protínajících se úsekův kruhových složený (viz obr. 11.). Stavba jest mnohem štíhlejší nežli v době románské a opřena jest na zevnějšku ozdobnými pilíři. Hořejší část oken bývá vyplněna ozdobami z kamene uměle vykrouženými, t. zv. kružbami (viz obr. 12.). Sloh tento převládal u nás od století třináctého až do konce století patnáctého. Největšího rozkvětu dosáhl v Čechách za Karla IV.

Obr. 12. Gotická kružba.

Slohem gotickým vystavěny jsou na př.: metropolitní chrám sv. Víta v Praze (viz obr. 13.), chrám sv. Barbory v Kutné Hoře, chrám P. Marie před Týnem (viz obr. 14.), chrám P. Marie ve Slupech v Praze (viz obr. 5.) a mn. j.

Na Moravě zbudován jest slohem gotickým na př. metropolitní chrám sv. Václava v Olomouci.

Obr. 13. Chrám gotický: Metropolitní chrám sv. Víta v Praze.

3. *sloh renaissanční* (čti renésanční, z franc. „renaissance“ [renésãs] = obrození), nazvaný tak, protože jím umění starých Řekův a Římanův bylo vzkříšeno takřka k novému životu. Sloh

Obr. 14. Chrám gotický: Chrám P. Marie před Týnem v Praze.

tento užíval k výzdobě staveb sloupů jonských, korintských a římských, jakož i jiných ornamentů podle starých vzorů napodobených. Sloh tento převládal ve století šestnáctém.

Nejkrásnější stavbou slohu renaissančního jest chrám sv. Petra v Římě (viz obr. 15. a 16.)

Obr. 15. Chrám renaissanční: Chrám sv. Petra v Římě.

Obr. 16. Chrám renaissanční: Vnitřek chrámu sv. Petra v Římě.

Obr. 17. Chrám barokní: Chrám sv. Mikuláše na Malé straně v Praze.

4. *sloh barokní* (z francouzského „baroque“ = nepravidelný, podivínský) vyvinul se ze slohu renaissančního; užíval sice také tvarů antických, ale všelijak je přetvořoval. V půdorysu liboval sobě v liniích zakřivených. Slohem tímto provedeno bylo u nás velmi mnoho staveb ve století XVII. a XVIII. Pozdní vybujelý sloh barokní nazývá se „rokokovým“, z francouzského „rocaille“ (ro-kaj) = umělá skalka z kaménků a lastur složená; bylyť ve hravé ornamentice tehdejší velmi oblíbeny ozdoby lasturovité nebo mušlovité.

Obr. 18. Chrám barokní: Vnitřek chrámu kláštera Strahovského v Praze.

Krásnou stavbou slohu barokního jest chrám sv. Mikuláše na Malé straně v Praze (viz obr. 17.). Bohatě bývá vyzdoben vnitřek barokních chrámů (viz na obr. 18. vnitřek chrámu kláštera Strahovského v Praze).

Ve století XIX. nové kostely stavěly se a dosud se stavějí ve všech uvedených slozích dob předešlých (na př. chrám sv. Cyrilla a Metoděje v Karlíně, vystavěný v l. 1854—1863, zbudován jest ve slohu románském; chrám sv. Lidmily na Král. Vinohradech, vystavěný r. 1888—1893, jest slohu gotického; chrám sv. Václava na Smíchově, vystavěný v l. 1881—1885, zbudován ve slohu renaissančním).

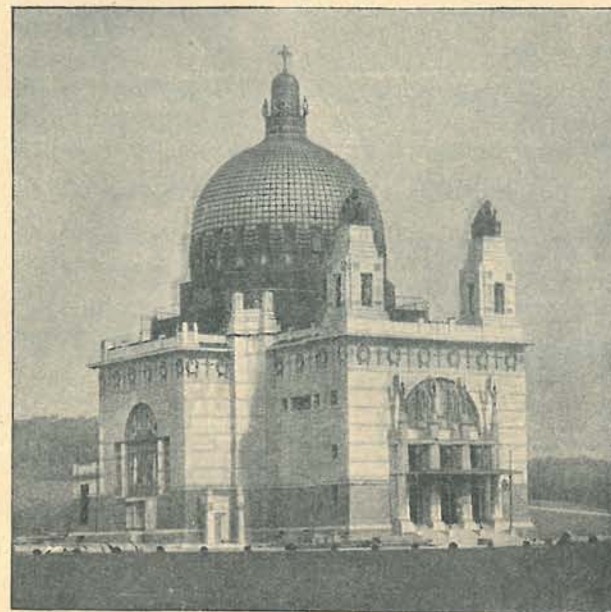
V době nejnovější vystavěny byly některé kostely ve slohu moderním (viz obr. 19.). Sloh ten snaží se býti monumentálně

jednoduchým a praktickým; při tom užívá se s výhodou moderního staviva (železa, betonu a p.).

§ 8. Vnitřní zařízení chrámů.

Uvnitř budov chrámových jest vše účelně zařízeno ke konání služeb božích.

1. Nejpřednější místo ve chrámě zaujímá *oltář*. Podle vzoru onoho posvátného stolu, na němž Kristus pán ponejprv nejdražší obět přinesl, byly s počátku oltáře dřevěné, zhotovené na způsob stolu. Později konána byla mše sv. na kamenných rakvích mučedníků. Rakve tyto byly obdélníkové se stěnami

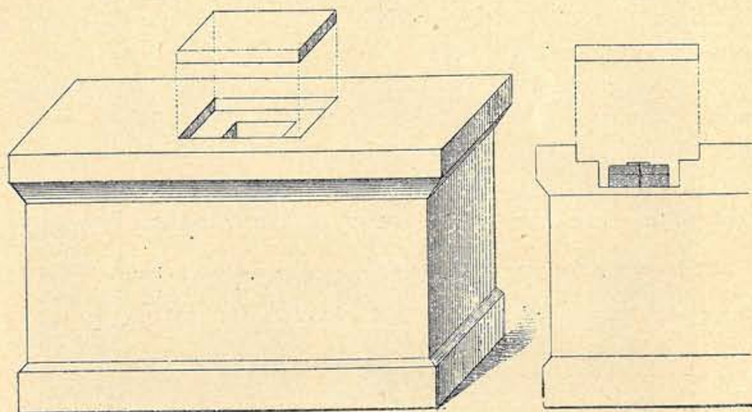

Obr. 19. Chrám ve slohu moderním: Chrám ve Steinhofu u Vídně.

kolmými a pokryty byly rovnou kamennou deskou na způsob desky stolní (viz obr. 20.). Tvaru tohoto užívalo se při oltářích v době románské, gotické i renaissanční. V době barokní mívaly oltáře podobu tehdejších rakví, to jest, byly vypouklé a dolů se zužovaly. V novější době zase užívá se tvaru dřívějšího.

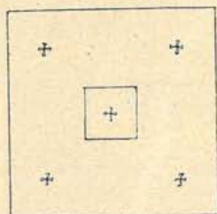
Ve větších kostelích bývá obyčejně oltářů několik; oltář stojící v kněžišti nazývá se hlavní, ostatní oltáře nazývají se vedlejší nebo postranní.

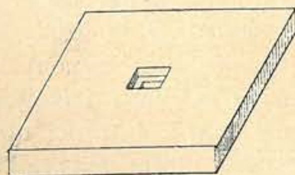
Oltář hlavní stojí v kněžišti na místě povýšeném, na něž se vystupuje po několika stupních. Hlavní částí oltáře jest oltářní stůl. Jest to zděný obdélný hranol, na němž nahoře

Obr. 20. Oltářní stůl.

spočívá kamenná deska. V této desce uprostřed vyhloubena jest čtverhranná schránka, do které vloženy jsou ostatky svatých mučedníků. Otvor této schránky jest pokryt pevně zatmelenou deskou kamennou, která pak činí s ostatní plochou oltářní jedinou celistvou plochu (viz obr. 20.).

Obr. 21. Oltářní kámen.

Někdy jsou oltáře, zvláště vedlejší, zhotoveny ze dřeva. Tu pak jest uprostřed hořejší desky dřevěné zapuštěna deska kamenná, v níž jest rovněž malá, zatmelenou destičkou uzavřená schránka pro svaté ostatky, jako v oltáři zděném (viz obr. 21.).

Ostatky svatých mučedníků ve stolu oltářním skryté připomínají ony doby, kdy mše svatá sloužena byla na hrobech sv. mučedníkův. Jako tehdáž, tak i nyní církev uctívá tím památku těch, kteří podle příkladu Krista pána život svůj obětovali.

Stůl oltářní jest pokryt třemi lněnými bílými ubrusy (plátny), z nichž

aspoň svrchní splývati má po stranách až k zemi. Ubrusy tyto připomínají nám ona roucha, do nichž bylo zabaleno mrtvé tělo Krista pána.

Přední strana oltářního stolu zdobívá se skvostným vyšívaným rouchem, tak zvaným „antependiem“ (z lat. „ante“ = „napřed“ a „pendeo“ = „visím“).

Antependium bývá napiato na dřevěném rámci, jenž se k přední straně oltářního stolu připevňuje. Někdy bývají antependia celá kovová anebo s ozdobami z kovu tepanými (viz obr. 22.).

Obr. 22. Antependium stříbrné v chrámě sv. Víta v Praze.

Uprostřed oltářního stolu stojí v pozadí svatostánek neboli tabernákl (z lat. „tabernăculum“ = stánek). Jest to ozdobná pozlacená skřínka zpředu dvířky opatřená a uvnitř bílou hedvábnou látkou potažená, v níž chová se nejsv. svátost oltářní ve způsobě chleba.

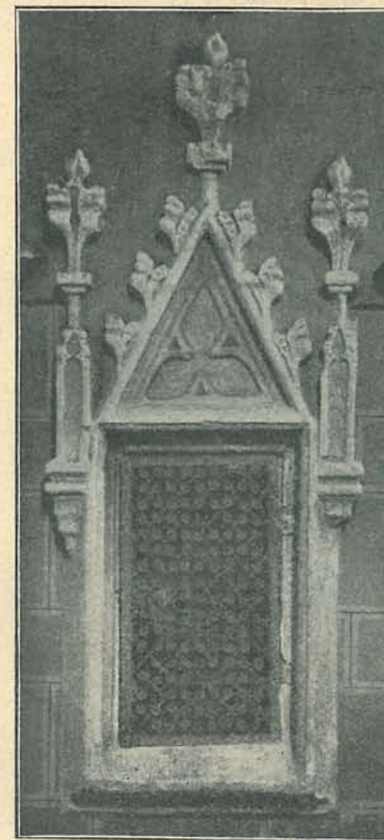
Ve starších dobách chovala se nejsv. svátost v ozdobném výklenku ve zdi kněžiště (viz obr. 24.). Výklenek ten uzavřen byl kovovými dvířky. Ve větších kostelích sloužila k tomu účelu z kamene uměle tesaná vížka stojící při zdi kněžiště.

Nad svatostánkem vzadu stojí kříž se soškou ukřižovaného Spasitele na znamení, že oběť, která na oltáři se koná,

Obr. 23. Oltář skládací.

jest táž obět, kterou Kristus pán na kříži přinesl. — Na postranních oltářích, které svatostánku nemají, stojí kříž tento přímo na oltářním stole. Ona strana chrámu, která jest po pravé ruce oné sošky ukřižovaného Spasitele, nazývá se stranou pravou (ač od diváka k oltáři tváří obráceného jest na levo), druhá pak strana slove stranou levou.

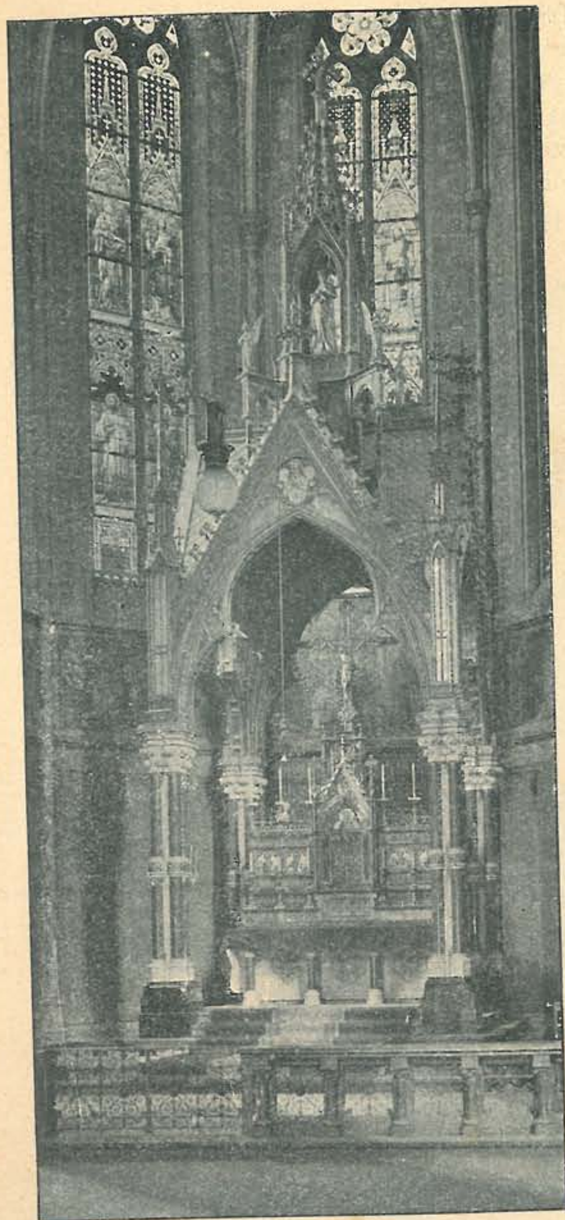
Obr. 24. Výklenek ve zdi pro nejsv. svátost.

Po obou stranách svatostánku stojí na nízkých podélných podstavcích (tak zv. „podsvícní") svícny se svícemi.

Svíce oltářní musí býti z čistého včelího vosku. Hořící svíce z čistého vosku jest obrazem Krista pána, který, sám jsa bez viny, vroucí láskou k nám hříšníkům při mši svaté takřka sama sebe stravuje. Spolu připomínají nám hořící svíce na oltáři ony doby, kdy mše svatá sloužena byla v temných katakombách.

O podsvícní opřeny jsou t. zv. „mešní tabulky", t. j. ve třech zasklených rámečcích jsou tu napsány nebo vytištěny modlitby, jež kněz při mši svaté z paměti říká. Modlitby ty jsou tu umístěny proto, aby kněz do nich nahlédnouti mohl, kdyby snad paměť na některých místech ho opustila.

Pozadí oltáře bývá až do výše svatostánku upraveno na způsob soklu neboli podélného podstavce, jenž ozdoben bývá řezbami nebo malbami. Na tomto podstavci zvedají se po stranách ozdobné sloupy, jež spojeny jsou nahoře římsou nebo obloukem. Mezi těmito sloupy nalézá se obraz nebo socha. Na hlavním oltáři bývá zpravidla obraz nebo socha oné božské neb svaté osoby, jíž chrám jest zasvěcen.

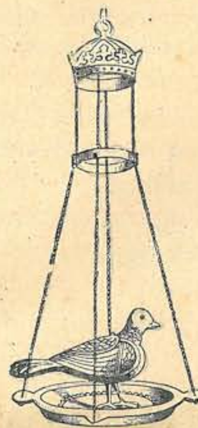

Obr. 25. Oltář ciboriový (v chrámě sv. Lidmily na Vinohradech).

V době gotické oblíbeny byly oltáře skládací (zavírací), neboli křídlové; ke střední části připojena byla po obou stranách o polovici užší křídla, různými obrazy na obou stranách ozdobená, která dala se otvírati i zavírati. Ve všedních dnech bývala křídla zavřena, takže viděti bylo jen zadní jejich stranu; ve dnech svátečních bývala však otvírána, takže pak bylo viděti střední část i obrazy na vnitřních stranách křídel (viz obr. 23.).

Někdy mají oltáře pozadí jen nízké; za to jest nad nimi zbudována stříška na čtyřech sloupcích spočívající (viz obr. 25.). Takovéto oltáře nazývají se ciboriové, poněvadž za starodávna uprostřed stříšky visívala na řetízku schránka na nejsvětější svátost čili ciborium, obyčejně v podobě holubice (viz obr. 26.).

Před oltářem, na němž se chová ve

Obr. 26. Schránka na nejsv. svátost (ciborium) v podobě holubice.

svatostánku nejsvětější svátost, visí lampa (viz obr. 27.), v níž dnem i nocí hořeti má světlo, jež tudíž „věčným“ (t. j. nikdy neuhasínajícím) se nazývá. Světlo toto připomíná věřícím, že na oltáři přítomen jest Ten, jenž sám o sobě pravil: „Já jsem světlo světa“.

2. Po levé straně oltáře stojí při zdi presbytáře stolek, na němž jest vzadu kříž mezi dvěma svícemi; na tento stolek staví se konvičky s vodou a vínem a jiné věci ke mši svaté potřebné. Stolek tento nazývá se *stolek kredenční* (viz obr. 28.).

3. Rovněž po levé straně oltáře stojí při zdi presbytáře sedadla, z nichž prostřední jest bohatěji vyzdobeno. Sedadla tato nazývají se *křesla pontifikální.* Při některých delších zpěvech, jež při slavné mši svaté na kůru se zpívají, zasedá na nich duchovenstvo, dokud zpěv není ukončen. Uprostřed na sedadle nejozdobnějším usedá kněz, jenž mši svatou slouží (pontifikant). Viz obr. 28.

4. *Kazatelna* (viz obr. 29.) stojí v lodi po pravé straně nedaleko oltáře při zdi, sloupu nebo pilíři. Jest to povýšené místo, s něhož kněz káže. Podobá se malé okrouhlé nebo mnohohranné pavláčce s plnými stěnami, k níž schůdky vzhůru vedou. Nad kazatelnou jest stříška, aby hlas kazatelův do výše se neztrácel a lépe od věřících slyšen býti mohl. Kazatelna bývá ozdobena sochami nebo obrazy Krista pána jakožto dobrého pastýře, čtyř svatých evangelistů nebo čtyř latinských sv. učitelů církevních (sv. Ambrože, sv. Jeronyma, sv. Augustina a sv. Řehoře Velkého).

5. *Zpovědnice,* t. j. stolice, v níž kněz kajícníky zpovídá, stojí obyčejně při podélné zdi lodi. Uprostřed jest sedadlo pro kněze nízkými dvířky uzavřené. Po obou

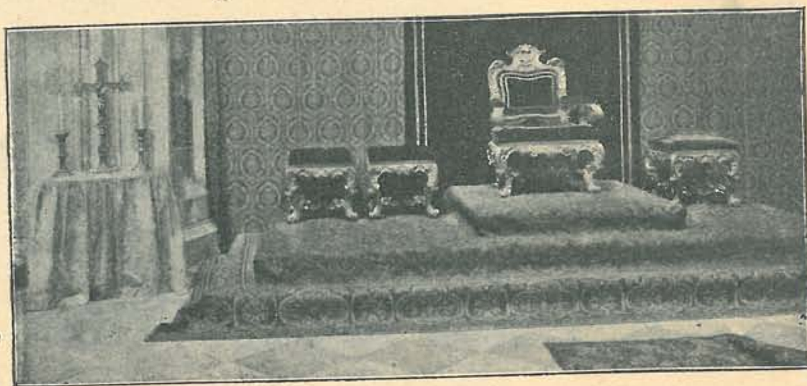

Obr. 27. Lampa pro „věčné“ světlo.

stranách jsou klekátka pro kajícníky. Mezi místem pro kněze a klekátky pro kajícníky jsou dřevěné stěny, v nichž jsou malá zamřižovaná okénka, skrze něž zpověď se koná (viz obr. 30.).

6. V lodi stojí *lavice pro věřící* obyčejně ve dvou řadách za sebou tak, aby mezi nimi byl volný průchod k oltáři. Každá lavice jest opatřena nejen sedadlem, nýbrž i klekátkem.

7. *Křtitelnice*, v niž křestní voda se chová, má podobu nádržky víkem opatřené. Bývá buď vytesána z kamene a mívá tvar veliké misy na kolmém podstavci (viz obr. 31.), anebo ulita jest z cínu, tu pak mívá podobu vzhůru obráceného zvonu na třech nohách spočívajícího (viz obr. 32.).

Obr. 28. Kredenční stolek a křesla pontifikální.

Křtitelnice stojí obyčejně v lodi vedle některého z postranních oltářův, anebo ve zvláštní kapli („křestní kaple").

8. *Kropenka* se svěcenou vodou stojí uvnitř chrámu u vchodu. Podobá se buď kamenné křtitelnici bez víka (viz obr. 33.) anebo mušlovité nádržce do zdi částečně zapuštěné. Svěcenou vodou kropí se věřící, vstupujíce do chrámu, aby si uvedli na paměť, že na svaté místo mají vstupovati s duší čistou.

9. *Obrazy* a *sochy* jsou nejen na oltářích, nýbrž i na jiných místech chrámu. Někdy bývají obrazy namalovány přímo na stěny chrámové.

Obrazy a sochy znázorňují věřícím osoby božské, anděly, jednotlivé postavy světců a světic, výjevy ze Starého i Nového zákona, jakož i výjevy ze života světcův.

Bůh Otec zobrazuje se jakožto stařičký král na trůně sedící. Tím naznačuje se jeho věčnost a panství nad celým světem.

Bůh Syn, jenž, jsa Bohem od věčnosti, v čase vzal na sebe i lidskou přirozenost, tělo totiž a duši, a tak stal se člověkem, zobrazuje se jako člověk, a to buď jako dítko, anebo dospělý muž. Nejčastěji zobrazuje se pnící na kříži; někdy také jakožto soudce anebo král.

Duch svatý vyobrazuje se v podobě holubice, v niž se zjevil při křtu Krista pána v Jordáně.

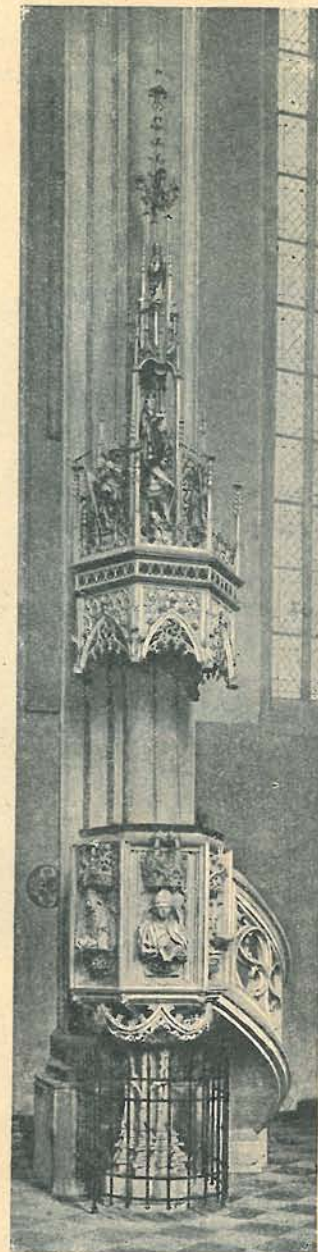
Často vyobrazují se tři božské osoby pohromadě jakožto nejsvětější Trojice; Bůh Otec drží před sebou kříž s Kristem pánem, a před nimi vznáší se holubice.

Panna Maria zobrazuje se jakožto Matka boží s Ježíškem, dále jakožto královna nebes na trůně sedící, anebo jakožto vítězkyně nad ďáblem, jenž v podobě hada u nohou jejích se svíjí.

Andělé vyobrazují se jako dítky anebo jinoši s křídly, čímž naznačuje se jejich nevinnost a rychlost, s jakouž vykonávají rozkazy boží.

Výjevy ze života Krista pána a Panny Marie vyobrazují se tak, jak je Písmo sv. a ústní podání líčí. Utrpení Páně znázorňuje t. zv. „křížová cesta" t. j. čtrnácte obrazů (t. zv. „zastavení"), jež v lodi chrámové kolkolem bývají rozvěšeny.

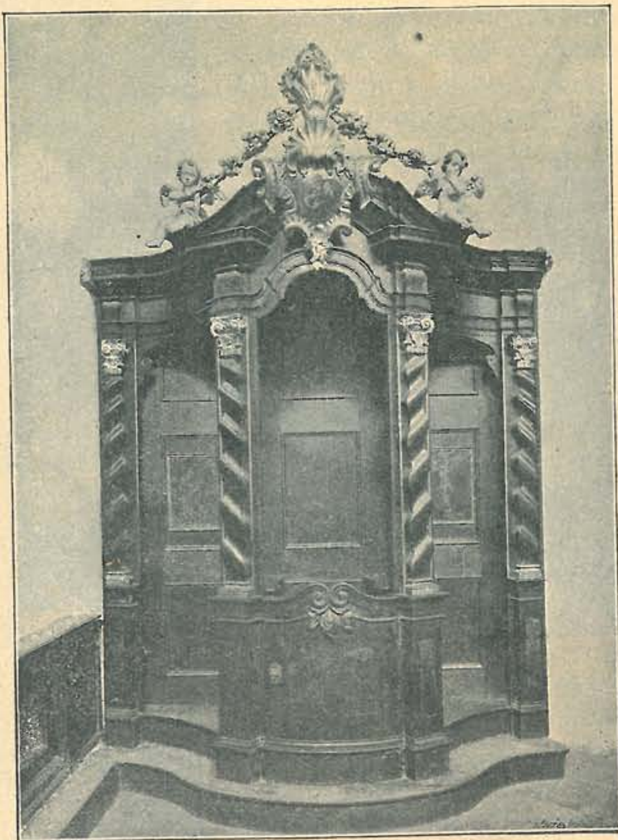
Světci a světice vyobrazují se v té podobě, kterouž nám ústní podání

Obr. 29. Kazatelna.

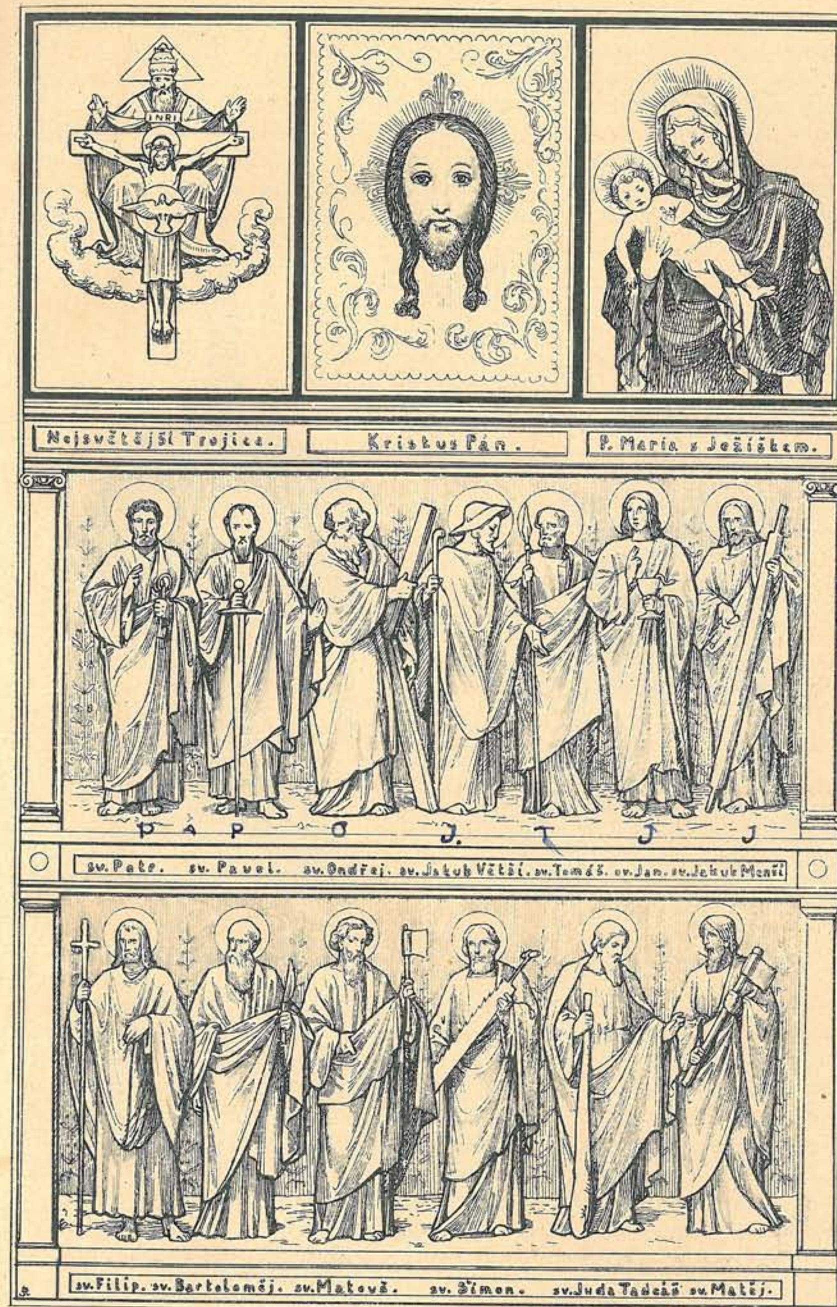
*

dochovalo, a s odznaky, jež vztahují se k jejich ctnostem nebo k jejich mučednické smrti anebo k jiným událostem a okolnostem jejich života. Odznaky tyto nazývají se attributy.

Obr. 30. Zpovědnice.

Tak na př. vyobrazují se sv. apoštolové s těmito odznaky: 1. sv. Petr s klíči v ruce na znamení moci, kterou mu udělil Kristus pán, 2. sv. Pavel s mečem, protože byl sťat, 3. sv. Ondřej se šikmým křížem (×), na němž byl ukřižován, 4. sv. Jakub Větší v rouše poutnickém, 5. sv. Jan evangelista s kalichem v ruce, z něhož vyčnívá had, značící jed, kterýmž sv. apoštola chtěli otráviti, 6. sv. Tomáš s kopím, jímž byl proboden, 7. sv. Jakub Menší se sochorem valchářským, jímž byl ubit, 8. sv. Filip s holí nahoře křížem zakončenou, 9. sv. Bartoloměj s nožem, jímž mu katané za živa kůži sedřeli,

Příloha III.

10. sv. Matouš evangelista s kopím nebo sekyrou, 11. sv. Šim n s pilou, 12. sv. Juda Tadeáš s kyjem a 13. sv. Matěj se sekyrou.

Svatí evangelisté zobrazují se obyčejně, ani sedíce píší evangelium; každému z nich přidává se odznak vzatý z vidění proroka Ezechiele, jenž ve vidění zřel Boha sedícího na trůnu neseném čtyřmi tajemnými bytostmi, z nichž jedna měla podobu člověka, druhá lva, třetí býka a čtvrtá orla. Odznaky ty vztahují se ku počátkům evangelií. Tak má u sebe sv. Matouš

Obr. 31. Křtitelnice kamenná.

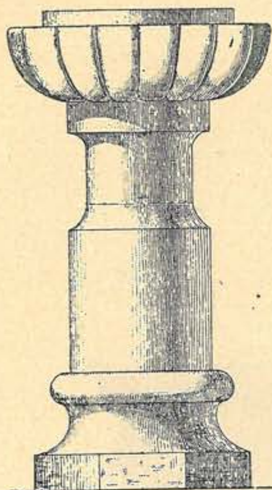

Obr. 32. Křtitelnice cínová.

okřídleného člověka, poněvadž počíná evangelium své vypravováním o tom, kterak Kristus člověkem se stal; sv. Marek okřídleného lva, protože vypravuje nejdříve o kázání sv. Jana Křtitele na poušti, a králem pouště jest lev; sv. Lukáš okřídleného býka, protože vypravuje nejdříve o oběti Zachariášově ve chrámě; sv. Jan má u sebe orla, poněvadž na počátku svého evangelia líčí tajemství vtělení božího s tak mohutným vzletem, že podobá se orlu, jenž vznáší se do závratných výšin.

Svatí patronové čeští znázorňují se obyčejně takto: 1. svatí bratří Cyrill a Metoděj zobrazují se pospolu vedle sebe stojíce; sv. Metoděj v rouše arcibiskupském, drže v ruce obraz posledního soudu, sv. Cyrill v rouše mnišském, an drží v pravici kříž, v levici knihu; 2. sv. Vít jako mládeneček stojící v kotlu naplněném vřelou smolou, držící v pravici ratolest palmovou, v levici knihu, na níž stojí kohout, značící křesťanskou bdělost

a ostražitost; 3. sv. Václav jako kníže s knížecí korunou na hlavě, v odění válečném s kopím, mečem a štítem; 4. sv. Vojtěch jako biskup, jenž v rukou drží mimo berlu i veslo a kopí, jimiž byl ubit; 5. sv. Zikmund v rouše královském s mečem po boku; 6. sv. Jan Nepomucký v oděvu kanovnickém s křížem a palmovou ratolestí v rukou; kolem hlavy pět hvězd; 7. sv. Prokop v rouše opatském s ďáblem na řetěze, jakožto vítěz nad zlým duchem; 8. svatí bratří Kosmas a Damian zobrazují se pospolu, držíce kříž a nádobky na léky; 9. sv. Benedikt s bratřími („svatých pět bratří") zobrazují se v rouších mnišských s ratolestmi palmovými v rukou; 10. sv. Norbert jako mnich premonstrátský s odznaky arcibiskupskými, drže v rukou monstranci; 11. sv. Josef, pěstoun Páně, zobrazuje se s Ježíškem v náručí, drže v jedné ruce lilii, odznak nevinnosti; 12. sv. Lidmila se závojem na hrdle zadrhnutým, jímž byla zardoušena; 13. bl. Anežka česká v rouše řeholním s knížecí korunou na hlavě, s beránkem po boku.

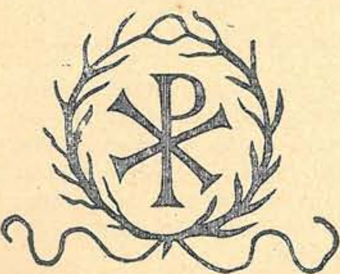

Obr. 33. Kropenka.

Sv. Alois, patron mládeže studující, vyobrazuje se jako jinoch oděný klerikou a rochetou, drže v rukou kříž a lilii.

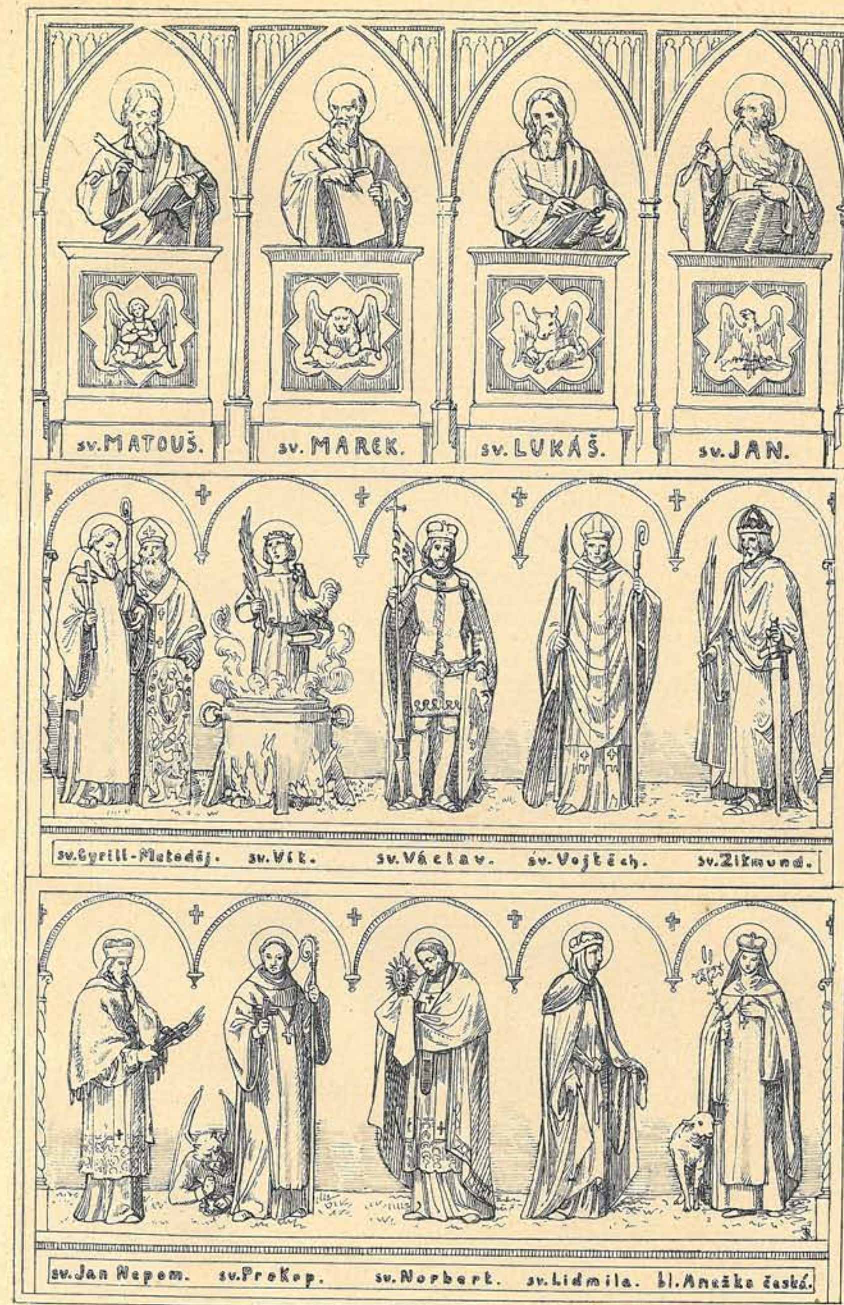
Kolem hlav obrazů a soch svatých dává se kruhová zlatá plocha anebo zlatý kruh, t. zv. „svatozář" nebo „gloriola", jež značí nebeskou slávu, jíž svatí požívají.

Mimo obrazy a sochy užívá se k výzdobě chrámů i různých symbolů neboli znaků, jež značí hlubší nějaký pojem, na př. kříž jest znamení spásy, beránek značí Spasitele, pelikán mláďata svá krví svou krmící jest obrazem nejsvětější svátosti oltářní, v níž Kristus pán se nám za pokrm dává, kotvice jest znamením naděje, ratolest olivová věčného míru v nebesích, kruh symbolem věčnosti a p. Někdy užívá se jakožto symbolů i některých písmen, na př.: IHS = Jesus, Ježíš (jest to zkratka řeckého slova *IHσοῦς*, Jésús); řecká písmena *X* (chí, *ch*) a *P* (ró, *r*) vespolek spojená (viz obr. 34.) jsou zkratkou jména *ΧΡΙΣΤΟΣ* = Christos, Kristus; řecká písmena *A* (alfa, *a*) a *Ω* (ómega, *ó*) značí věčnost.

Obr. 34. Zkratka jména „Kristus".

Sochy a kříže staví se i mimo chrám na náměstích a jiných veřejných místech, aby kolemjdoucí jimi byli povzbuzeni ke zbožným myšlenkám (viz na př. na obr. 14. sochu Panny Marie před chrámem týnským na Staroměstském náměstí v Praze).

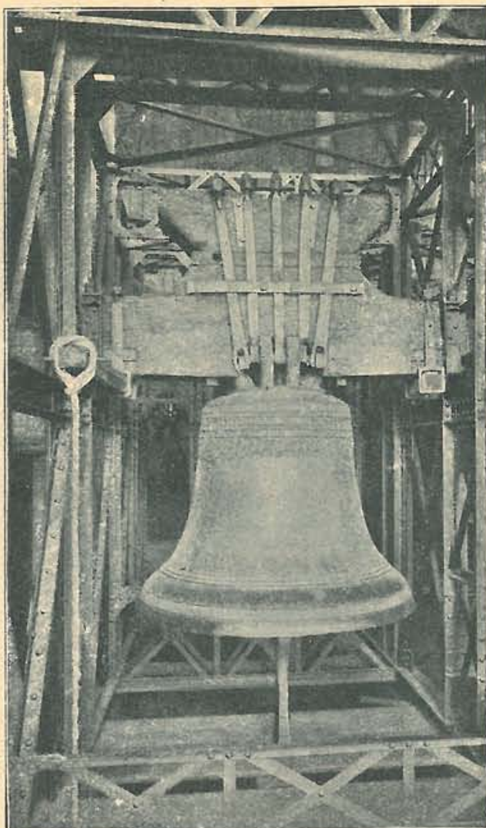

Příloha IV.

10. *Varhany* (viz obr. 35.) umístěny jsou na hudebním kůru neboli kruchtě. Varhany byly prý vynalezeny již ve 2. stol.

Obr. 35. Kruchta s varhanami (v metropolitním chrámu sv. Víta v Praze).

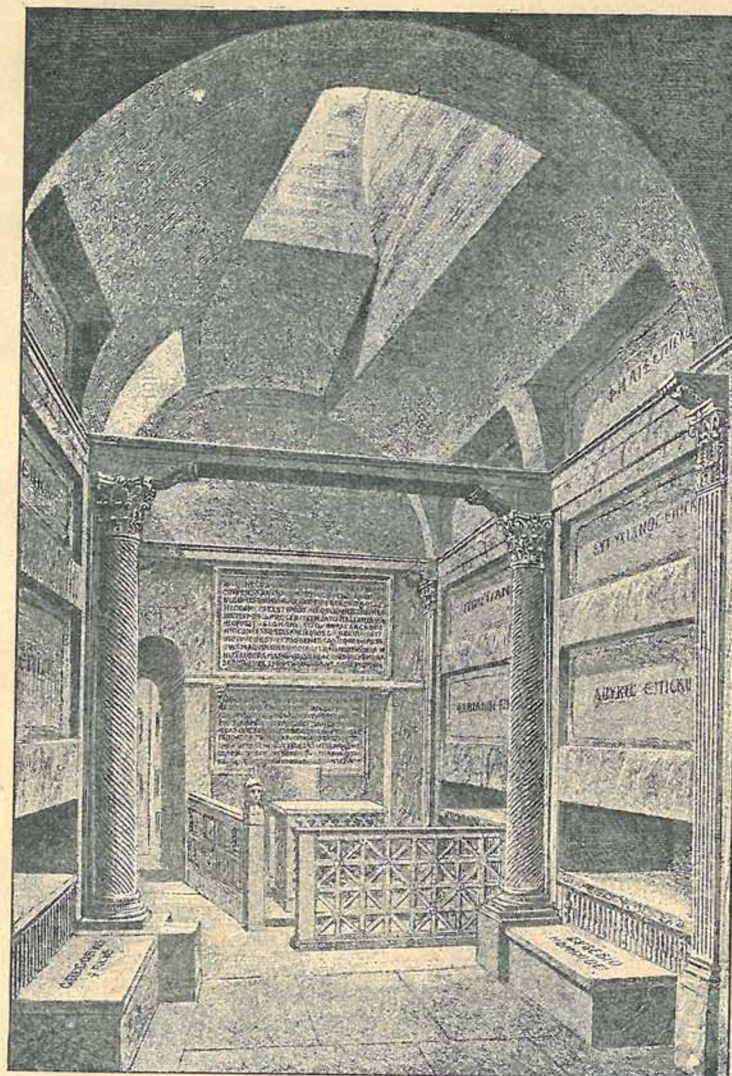
Obr. 36. Zvon.

před Kristem pánem v Alexandrii v Egyptě; byl to zprvu nástroj malý o sedmi toliko píšťalách; Řekové i Římané užívali ho s velikou oblibou. Hudebním nástrojem chrámovým staly se varhany teprve v osmém století po Kristu pánu. Pro vážný a velebný svůj zvuk hodí se ze všech nástrojů hudebních do chrámu nejlépe.

11. *Zvony* (viz obr. 36.) zavěšeny jsou ve věži. Zvukem svým vybízejí věřící k modlitbě („klekání") a svolávají je do chrámu, oslavují význačné části slavných služeb božích, oznamují úmrtí věřících a provázejí pohřeb jejich. Užívá se jich teprve od století šestého po Kristu pánu; dříve bylo užíváno dřevěných nebo kovových tlukadel a trub. Zvony bývají ozdobeny nápisy a polovypuklými okrasami.

§ 9. Hřbitovy.

První křesťané pochovávali zemřelé v podzemních chodbách, tak zvaných katakombách. Těla zemřelých byla tu ukládána do dutin vytesaných do stěn těchto chodeb (viz obr. 37.). Shromažďujíce se, hlavně v dobách pronásledování, k službám

Obr. 37. Katakomby.

Obr. 38. Hřbitov.

božím v katakombách, měli první křesťané neustále na očích hroby zemřelých, i byli tím mocně povzbuzováni k modlitbám za zesnulé.

Proto také později pochovávali křesťané mrtvé své kolem chrámů a někdy i v podzemních sklepeních ve chrámech samých (v kryptách).

Ohrazené místo pod širým nebem, na němž zemřelí se pochovávají, nazývá se „hřbitov“ (viz obr. 38.).

V novější době překládají se hřbitovy za vesnice a města Na takovýchto hřbitovech bývá buď kostel nebo kaple, anebo aspoň veliký kříž uprostřed.

Nad každým hrobem jest kříž, jenž značí, že tu odpočívá tělo křesťana, jenž v Krista věřil a doufal.

Hřbitovy katolické jsou místa posvěcená a vyhrazená toliko údům církve katolické, a to jen těm, kteří zemřeli, s Bohem byvše smířeni. Jinověrci, zatvrzelí nevěrci, veřejní hříšníci, kteří ve zřejmé nekajícnosti zemřeli, jakož i příčetní sebevrahové na posvěceném místě katolického hřbitova pochováni býti nemají.

Hřbitov nazývá se významně „svaté pole“. Jako zrna obilní na poli se zasévají, aby na jaře vzklíčila a v osení vzrostla, tak i těla zemřelých kladou se do země, aby jedenkráte vzkříšena byla.

Oddíl třetí.

O bohoslužebných rouších, nádobách a knihách.

§ 10. Bohoslužebná roucha vůbec. Oděv duchovních.

Již přirozený cit nutká člověka, aby oděl se k slavnostním příležitostem lepším rouchem než obyčejně. Ti pak, již úřad nějaký spravují, oblékají se ve zvláštní roucho úřední (na př. soudcové), aby jednak bylo důstojenství jejich zjevno, jednak i aby sami byli upamatováni již rouchem svým na důležitost svého úřadu.

Obr. 39. Duchovní oděný klerikou a biretem.

Tím více sluší se, aby ti, kteří služby boží konají, zvláštních rouch při tom užívali, ano i v životě obyčejném oděvem od jiných se lišili.

Duchovní světští šatí se sice oděvem téhož střihu, jako laikové, ale černé nebo temné barvy, a mimo to nosí zvláštní nákrčník „kolár“ (z lat. collum = krk) s bílou lněnou páskou.

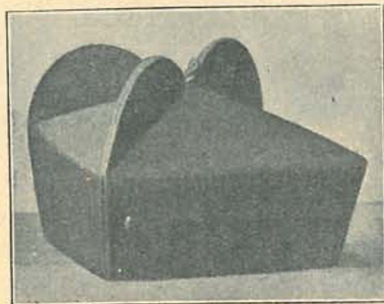
Při posvátných úkonech nosí duchovní vždy dlouhý, až ke kotníkům sahající oděv (viz obr. 39.), tak zvanou kleriku neboli talár (z lat. tālus = kotník), a na hlavě čtverhrannou pokrývku se třemi vypuklými výběžky nahoře, t. zv. biret (viz obr. 40.).

Faráři nosí nad obyčejnými rukávy kleriky ještě poloviční, až k loktům sahající, široké a otevřené rukávy, tak zvané synodalie, na znamení, že jsou oprávněni zúčastniti se synod neboli církevních sněmů diecesních. Synodalie udělují se

jako vyznamenání i kaplanům a katechetům. Odznakem vyššího vyznamenání jest široký, s ramenou kolem krku splývající límec na klerice, tak zvané „expositorium canonicale (kanonikale)“.

Kolár, klerika a biret jsou zpravidla barvy černé; biskupové a někteří jiní hodnostáři církevní nosí je fialové, kardinálové červené (v adventě, postě a při zádušních bohoslužbách fialové). Papež má kleriku barvy bílé.

Klerika kněží řeholních nazývá se hábit, a jest u různých řádů barvy rozmanité. Na př. premonstráti, dominikáni a cisterciáci mají hábit bílý, františkáni a kapucíni hnědý, benediktini, jesuité, redemptoristé černý.

Obr. 40. Biret.

Obr. 41. Biskup se „Soli Deo“ na hlavě.

Papež, kardinálové a biskupové nosí na hlavě ještě malou přiléhavou kulatou čepičku (pileolum), zvanou „Sōli Deo“ (= „samému Bohu“), kterou toliko při mši sv. (od praeface až po přijímání nejsv. krve Páně) a před vystavenou nejsvětější svátostí snímají (viz obr. 41.).

§ 11. Bohoslužebná roucha kněží, jáhnů, podjáhnů a nižších duchovních.

Ke mši sv. obléká kněz na kleriku: humerál, albu, cingulum, manipul, štolu a kasuli.

Humerál (z lat. humerus = rámě) jest bílý lněný šátek obdélníkový, při obou rozích jedné z podélných stran dlouhými tkanicemi opatřený. Při oblékání položí se humerál nejdříve na

hlavu, potom stáhne se ihned na krk a otočí kolem koláru, tak aby přes ramena splýval; tkanice křížem přeloží se přes prsa, pod rameny ovinou se přes záda a kolem beder zase vpřed, kdež na prsou se zaváží (viz obr. 42.). V dobách dřívějších zahalovala tato rouška zadní část hlavy a znamenala „lebku (neboli přílbici) spásy“, to jest naději věčné spásy, kterou podle slov sv. Pavla (list k Efesským 6, 17) křesťan ozbrojiti se má v boji proti ďáblu.

Obr. 42. Kněz oděný humerálem.

Alba (z lat. „alba“ [vestis] = bílé [roucho]) jest bílé lněné roucho s rukávy, až k zemi sahající, na okraji vyšíváním nebo krajkami ozdobené. Značí čistotu srdce, jíž nám Kristus krví svou dobyl.

Cingulum (lat. = pás) jest bílý lněný provaz na obou koncích třapci opatřený, jímž alba kolem boků se přepáše. Značí zdrželivost od zlých žádostí.

Manipul (z lat. „manipulus“) byl původně lněný šátek k utírání potu; nyní jest to pás sešitý tak, aby na ruku navlečen býti mohl, zhotovený z téže látky jako kasule. Navléká se na loket levé ruky. Značí namáhavé práce úřadu kněžského.

Obr. 43. Štola.

Štola (řec. στολή, stolé = šat) jest dlouhý, z téže látky jako kasule zhotovený pás (viz obr. 43.), jehož střední část kněz položí sobě vzadu kolem krku, splývající pak s ramenou části křížem přes prsa sobě přeloží a cingulem upevní. Štola značí jho Kristovo, jež kněz radostně nésti má, vykonávaje úřad svůj, i jest tedy odznakem kněžského úřadu; spolu pak značí také posvěcující milost boží (viz na obr. 44.).

Kasule z lat. casula [kasula] = chyška; bylť to původně široký, až k zemi sahající plášť, jenž celé tělo na způsob stanu nebo zvonu zahaloval a toliko nahoře otvor pro hlavu měl. Rukávů šat tento neměl, nýbrž byl po stranách na ruce shrnován

Obr. 44. Kněz oděný humerálem, albou, cingulem, manipulem a štolou.

Později byl šat tento po stranách až k ramenům vystřižen, aby ruce volněji pohybovati se mohly. Nyní skládá se kasule ze dvou částí, přední a zadní, jež na ramenou spolu spojeny jsou. Zhotovuje se ze skvostných vzorkovaných látek hedvábných nebo sametových. Zadní a někdy i přední strana bývá ozdobena vyšitým křížem (viz obr. 46.). Kasule značí — rovněž jako štola — sladké jho Kristovo. Kasule slove také *„ornát“*.

K jiným bohoslužebným úkonům obléká kněz na kleriku rochetu a štolu, někdy i pluviál.

Rocheta neboli *komže* (z lat. camisia) jest zkrácená alba, sahající až po kolena. Biskupové a kanovníci nosí rochetu s dlouhými, úzkými rukávy; ostatní duchovní mají rochetu s rukávy krátkými a širokými. Rochety užívá se při udílení sv. svátostí, při kázání a průvodech. *Štola* na rochetě nosí se tak, že s ramenou volně dolů splývá (viz obr. 45.).

Pluviál (z lat. „pluvia“ = dešť) jest široký dlouhý plášť bez rukávů, jenž se na prsou spíná kovovou sponou (viz obr. 47.). Užívalo se ho zprvu při procesích za deštivého počasí, odkudž název tohoto roucha. Tehdáž býval opatřen vzadu kápí neboli kapucí ku pokrytí hlavy. Nyní se ho užívá jakožto ozdobného oděvu při procesích za každého počasí a při nešporách. Místo bývalé kapuce jest nyní vzadu plochá okrasa štítovitá, kolkolem třásněmi ozdobená.

Maje monstranci s nejsvětější svátostí k procesí nebo k požehnání vzíti do rukou, přijme na sebe kněz *velum* (z lat. vēlō = zahaluji), to jest bílé hedvábné roucho, kteréž mu s ramenou splývá a do něhož ruce své zahalí (viz obr. 49.).

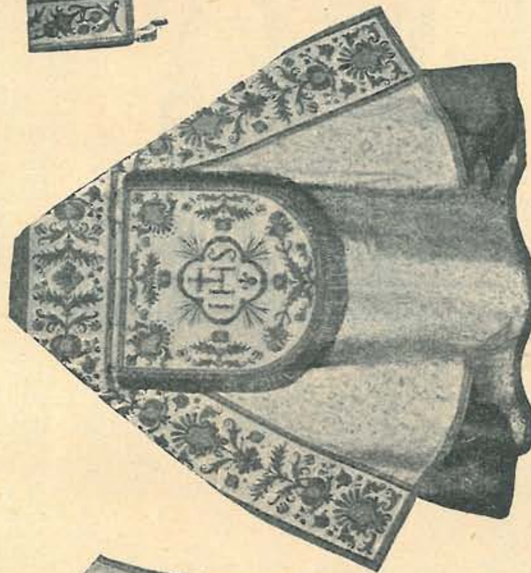
Nese-li kněz nejsvětější svátost při veřejných průvodech (na př. o Božím těle, o slavnosti vzkříšení a p.), neseno bývá nad ním skvostné přístřeší z bílého hedvábí, obyčejně bohatě vyšité a na čtyřech tyčích upevněné, t. zv. *„nebesa“* neboli *„baldachýn“* (viz obr. 49.).

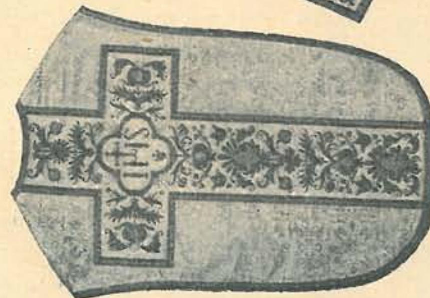
Obr. 45. Kněz oděný rochetou a štolou.

Obr. 48. Dalmatika.

Obr. 47. Pluviál.

Obr. 46. Kasule.

Jáhen při mši svaté přisluhující obléká humerál, albu, cingulum, manipul, štolu a dalmatiku. Štolu obléká tak, aby mu

Obr. 49. Kněz přioděný velem pod baldachýnem.

s levého ramene šla napříč přes prsa a záda; konce její pak sváže pod pravým ramenem.

Dalmatika byla původně součástí národního kroje v Dalmácii obvyklého; na konci 2. století po Kristu pánu stala se oblíbeným slavnostním rouchem císařův a velmožův. Bohoslužebným rouchem stala se na počátku století čtvrtého. Podobá se kabátci s krátkými rukávy a skládá se jako kasule ze dvou částí, přední a zadní, jež tkanicemi navzájem po stranách se svazují (viz obr. 48.). Zhotovuje se z týchž látek jako kasule.

Jeho Eminence nejdůstojnější pan kníže-arcibiskup pražský Leo kardinál Skrbenský v rouchu bohoslužebném. (Ke str. 47.)

Podjáhen obléká se v táž roucha jako jáhen, vyjímajíc štolu. Dalmatika podjáhenská nazývá se tunicella.

Ostatní nižší duchovní oblékají ke službám božím na kleriku rochetu se širokými rukávy.

§ 12. Bohoslužebná roucha a odznaky biskupské, arcibiskupské a papežské.

Na znamení, že důstojenství biskupské zahrnuje v sobě pravomoc všech nižších stupňů duchovenských, obléká biskup ke slavné mši sv. veškera roucha, jež obléká nejen kněz, nýbrž i jáhen a podjáhen. Obléká tedy: humerál, albu, cingulum, manipul, tunicellu, dalmatiku, štolu a kasuli.

Štoly biskup na prsou křížem nepřekládá, nýbrž nechává oba její konce zpředu rovně dolů splývati.

Obr. 50. Sandály a rukavice biskupské.

Tunicella a *dalmatika* biskupské jsou sice téhož střihu, jako tunicella a dalmatika podjáhnů a jáhnů, jsou však zhotoveny z tenké látky hedvábné.

Mimo to oblékají biskupové ještě zvláštní odznaky svého důstojenství: na nohy obouvají sandály, na prsa zavěšují si kříž, na ruce navlékají rukavice a prsten, hlavu pokrývají mitrou a do levé ruky berou berlu (viz na příloze I. podobiznu J. E. nejdůstojnějšího pána knížete-arcibiskupa pražského Leona kardinála Skrbenského v rouchu bohoslužebném).

Sandály jsou ozdobně vyšité střevíce, jež značí, že biskupové mají býti vždy ochotni jíti kázat evangelium (viz obr. 50.).

Náprsní kříž neboli pektorál (z lat. pectus = prsa) jest zhotoven ze zlata nebo ze stříbra a zavěšen na řetězu zlatém nebo stříbrném (viz obr. 51.). Uvnitř pektorálu jsou uloženy malé částečky ostatků svatých. Kříž tento má připomínati biskupovi utrpení Ježíše Krista a svatých mučedníkův.

Rukavice, jež ruce před poskvrnou chrání, naznačují, že skutky biskupovy mají býti vždy bez úhony. Rukavice biskupské jsou zhotoveny z hedvábí a na hořejší straně, zlatým vyšíváním ozdobeny (viz obr. 50.).

Obr. 52. Mitra.

Obr. 51. Náprsní kříž biskupův.

Obr. 53. Biskupská berla (hořejší část.)

Prsten značí nerozlučné spojení biskupa s diecesí jeho.

Mitra (z řec. μίτρα = vínek) neboli *infule* (z lat. infula) jest pokrývka hlavy skládající se ze dvou do špice vybíhajících částí. Obě části bývají zlatem bohatě vyšity. K zadní části jsou na dolejším okraji přišity dva pásy, jež biskupovi na šíji splývají

(viz obr. 52.). Mitra značí, podobně jako humerál, přílbici spasení v boji proti úkladům zlého ducha. Připomíná biskupu, že má býti věřícím v boji tom statečným vůdcem. Také značí mitra Starý a Nový zákon, jež biskup dokonale znáti má.

Berla (lat. pědum = pastýřská hůl) jest dlouhá hůl, nahoře závitovitě stočená a ozdobená (viz obr. 53.). Tvarem svým připomíná hůl pastýřskou a znamená tudíž pastýřský úřad biskupův.

Také opatové a někteří vyšší hodnostáři církevní mají právo užívati rouch biskupských.

Arcibiskup má o velikých svátcích kolem krku ještě *pallium*.

Obr. 54. Pallium.

Obr. 55. Tiara.

Jest to páska z bílé vlny s dvěma svislými výběžky vpředu i vzadu, do níž černým hedvábím jest vetkáno šest černých křížkův (viz obr. 54.). Pallium značí plnost moci kněžské.

Každého roku ve svátek sv. Anežky římské, dne 21. ledna, světí kanovníci lateránští v Římě na hrobě této svaté mučednice dva beránky, kteří se pak v klášteře benediktinek při basilice sv. Cecilie až do Velikého pátku živí. Na Veliký pátek beránkové ti na památku beránka veliko-

nočního ve Starém zákoně se zabíjejí a z jejich vlny tkají se pallia. V předvečer svátku sv. Petra a Pavla světí papež tato pallia; potom uzavírají se do drahocenné skříně nad hrobem sv. Petra stojící. Odtud pak se vydávají nově jmenovaným arcibiskupům.

Papež obléká k bohoslužebným úkonům táž roucha jako arcibiskup; na hlavě mívá mitru, při velikých slavnostech však tak zvanou *tiaru*, t. j. vysokou kuželovitou kovovou pokrývku obklopenou třemi korunami nad sebou. Při dolejší obrubě zadní strany tiary visí podobné vyšívané pásy, jako u mitry (viz obr. 55.).

Trojnásobná tato koruna jest odznakem svrchované moci, kterou Kristus pán dal sv. Petrovi a jeho nástupcům.

§ 13. Barva rouch bohoslužebných.

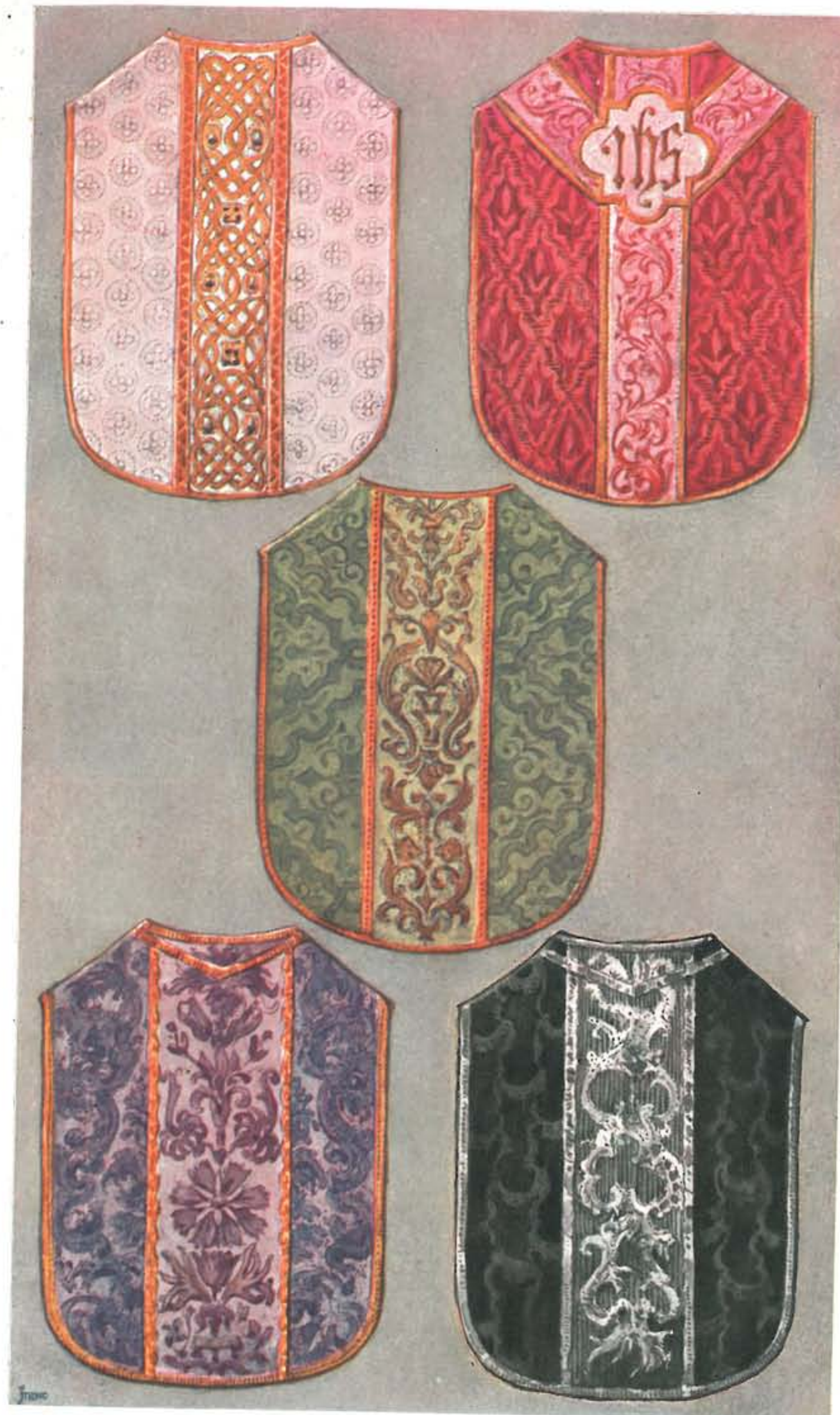
Kasule, pluviál, dalmatika, tunicella, štola a manipul jsou pro rozličné svátky barev rozdílných. Jest patero barev liturgických: 1. bílá, 2. červená, 3. zelená, 4. fialová a 5. černá (viz příl. V.). Barva rouch bohoslužebných hlásá význam svátku a nabádá věřící ke ctnostem, na něž svátek ten upomíná.

1. *Barva bílá*, barva světla, jest obrazem jednorozeného Syna božího, který sám světlem světa se nazýval; proto užívá církev barvy té na všechny svátky Páně, pokud nepřipomínají umučení a smrti jeho. Bílá barva značí dále nevinnost a čistotu, proto užívá se jí o svátcích P. Marie, andělů, svatých vyznavačů, a těch panen a vdov, které nevytrpěly smrti mučednické. Posléze jest barva bílá barvou radosti, i užívá se jí při slavnostních průvodech majících radostný ráz, jakož i při jiných slavnostních obřadech.

Křesťanu připomíná bílá barva nevinnost, kteréž křtem svatým nabyl, a povzbuzuje jej, aby si ji zachovati hleděl.

2. *Barva červená* jest barva ohně a krve, i užívá se jí o svátcích svatodušních, neboť Duch sv. sestoupil na apoštoly v podobě ohnivých jazyků, dále o svátcích připomínajících utrpení Páně a o svátcích svatých mučedníkův a mučednic.

3. *Zelená barva* jest barvou naděje; vzbuzuješ pohled na zelenající se osení v rolníkovi radostnou naději v bohatou žeň. Znamená tedy zelená barva rouch bohoslužebných naději života věčného, i užívá se jí v době po 2. neděli po zjevení Páně do devítníku a

Kasule v pěti barvách liturgických. Příl. V.

od 3. neděle po svatodušních svátcích do první neděle adventní, ale jen v ty dny, kdy církev neslaví památku některého svatého.

4. *Barva fialová* (šedomodrá) jest barva popela, jímž kajícníci kdysi hlavy své posypávali, i značí tudíž kajícnost. Rouch barvy fialové užívá se tedy ve všech dnech kajících a postních: v adventě, postě, o suchých dnech (vyjímajíc suché dny v týdnu svatodušním, kdy užívá se barvy červené), ve svatvečery neboli vigilie a ve dny prosebné. Barvy fialové užívá se též ve svátek Mlaďátek, připadne-li však svátek ten na neděli, užívá se barvy červené.

5. *Černá barva* jest barvou smutku a smrti. Užívá se jí na den Velikého pátku, v den Dušiček, při pohřbech a mších za zesnulé.

§ 14. O bohoslužebných nádobách.

Již ve Starém zákoně užívalo se při bohoslužbě drahocenných nádob. Podobně i k bohoslužbě novozákonní užívá se zvláštních nádob posvátných. Nejdůležitější z nich jsou ony nádoby, jež

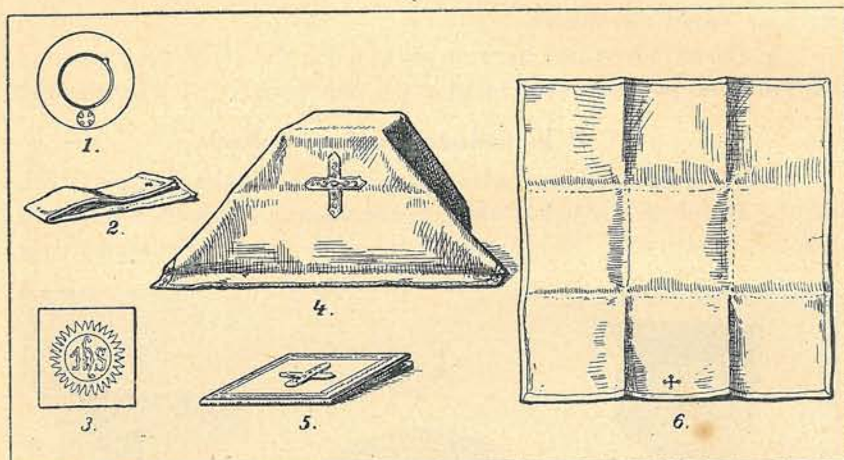
Obr. 56. 1. Kalich barokní. 2. Patena. 3. Kalich gotický.

určeny jsou pro tělo a krev Páně ve způsobách chleba a vína. Jsou to: kalich, patena, ciborium a monstrance.

1. *Kalich* (z lat. „calix") jest nádoba, v níž biskupové a kněží při mši svaté proměňují víno v krev Ježíše Krista. Kalich skládá se ze široké nohy, dříku a číše neboli kuppy (z lat. „cuppa"). (Viz obr. 56.)

Kalich býval obyčejnou stolní nádobou starých národů, z níž pívali. Z jaké hmoty zhotoven byl kalich, jehož Kristus pán při poslední večeři užil, není známo. Rovněž nevíme, jaké kalichy mešní měli sv. apoštolé. Ve druhém a třetím století užíváno bylo zhusta kalichů skleněných; ve čtvrtém století stalo se však pravidlem zhotovovati je ze zlata nebo ze stříbra. Jen výjimečně vyskytují se později kalichy z kovu neušlechtilého anebo i ze dřeva.

Kalich má býti pokud možno celý ze zlata nebo ze stříbra; kde to však možno není, má aspoň číše býti stříbrná a pozlacená.

Obr. 57. 1. Patena. 2. Purifikatorium. 3. Palla. 4. Velum. 5. Bursa. 6. Korporál.

Povrch kalicha bývá ozdoben rytými anebo polovypuklými okrasami.

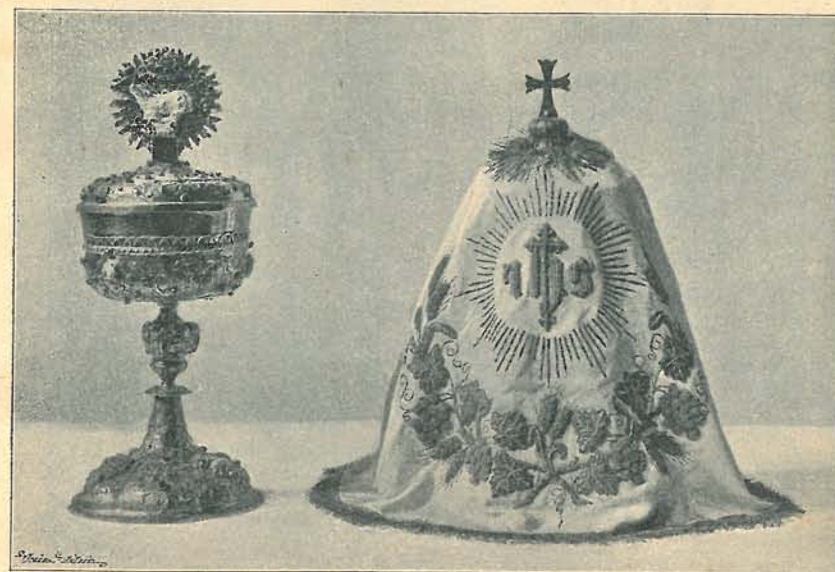
2. *Patena* (z řec. πατάνη = miska) jest mělký okrouhlý talířek se širokým plochým okrajem (viz obr. 56_2. a 57_1.). Také patena má býti aspoň stříbrná a pozlacená. Na patenu klade se při mši sv. tělo Páně ve způsobě chleba.

Ku pokrytí, zahalení a čištění kalicha a pateny slouží zvláštní roucha, jež kněz přede mší svatou na ně klade.

Na kalich položí nejdříve napříč ploše složený šáteček, tak zvané *purifikatorium* (viz obr. 57_2.), jímž kalich a patena při mši sv. se čistí; potom přikryje kalich patenou, na niž položí hostii. Na patenu položí malou tuhou pokrývku z bílého plátna, na svrchní straně vyšíváním ozdobenou, která se nazývá *palla* (viz obr. 57_3.). Potom položí na pallu tak zvané *velum*, t. j. velkou čtverhrannou, spředu křížem ozdobenou pokrývku z téže látky

jako mešní roucho, a to tak, aby kalich zahalovala (viz obr. 57_4.). Na to vše nejvýše položí *bursu*, t. j. ploché pouzdro, jehož hořejší strana potažena jest touž látkou jako mešní roucho (viz obr. 57_5.). Do tohoto pouzdra vloží složený čtverhranný lněný šátek, jenž na oltáři pod kalichem se rozestírá a *korporál* se nazývá, protože při mši svaté tělo Páně (corpus [korpus] Domini) na něm nějaký čas spočívá (viz obr. 57_6.).

3. *Ciborium* (z lat. „cibus" = pokrm) jest víkem přikrytý kalich, v němž malé svaté hostie k přijímání věřících se chovají

Obr. 58. 1. Ciborium bez pláštíku. 2. Ciborium zahalené pláštíkem.

(viz obr. 58_1.). Na víku bývá křížek anebo soška beránka. K víku přivazuje se bílý hedvábný pláštík, jímž ciborium se zahaluje (viz obr. 58_2.).

4. *Monstrance* (z lat. „mōnstrō" = ukazuji) jest nádoba, v níž tělo Páně na oltář se vystavuje, aby věřící jemu klaněti se mohli. Na noze s vysokým dříkem spočívá zasklená schránka, v níž do držadla podoby půlměsícovité upevňuje se posvěcená veliká hostie. Půlměsícovité ono držadlo nazývá se lūnula (= měsíček) nebo melchisedech (podle Melchisedecha, krále salemského, jenž obětoval Bohu chléb a víno).

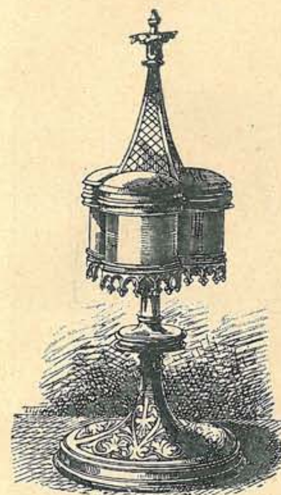

Obr. 59. 1. Monstrance gotická. 2. Monstrance paprsková (barokní).

Starší (gotické) monstrance mají podobu ozdobné vížky (viz obr. 59_1.), novější monstrance mají tvar slunce s paprsky (viz obr. 59_2.).

K náčiní bohoslužebnému náleží ještě: nádobky na svaté oleje, mešní konvičky, přenosná kropenka, kadidelnice a mešní zvonek.

1. *Nádobky na svaté oleje* jsou tři: na olej křtěnců (oleum catechumenorum), na olej nemocných (oleum infirmorum) a na křižmo (chrisma). Jsou to obyčejně malé válcovité nádobky s víčkem, jež zhotoveny bývají ze stříbra a jsou uvnitř pozla-

Obr. 60. Nádobky na sv. oleje.

ceny. Na povrchu vyryta jsou zkráceně latinská jména zmíněných olejů: **C**(atechumenorum), **I**(nfirmorum), **Ch**(risma). Někdy bývají tyto tři nádobky uloženy ve společné krabici anebo sloučeny v jeden celek, jenž na společné ozdobné noze spočívá (viz obr. 60.).

2. *Konvičky* na víno a vodu ke mši svaté jsou buď skleněné anebo kovové. Kovové konvičky jsou opatřeny u víčka začátečními písmeny latinských jmen vína **V**(inum) a vody **A**(qua), aby bylo ihned patrno, co obsahují. Konvičky mešní staví se na společný tácek (viz obr. 61_1.).

3. *Kropenka přenosná* jest kovová baňatá nádoba na svěcenou vodu. Ke kropení svěcenou vodou slouží kropáč. Jest to dutá dírkovaná koule upevněná na držátku (viz obr. 61_2.).

4. *Kadidelnice* jest kovová nádoba, do níž klade se na žhavé uhlí kadidlo. Jest přikryta dírkovaným víčkem a zavěšena na řetízcích, jež upevněny jsou v kovovém držadle (viz obr. 62_1.). Kadidlo chová se ve zvláštní kovové nádobce, která má tvar loďky na podstavci upevněné; nádobce této říká se tudíž „loďka“ (viz obr. 62_2.). Z loďky nabírá se kadidlo malou lžičkou a klade do kadidelnice.

Obr. 61. 1. Mešní konvičky s táckem. 2. Kropenka přenosná.

Obr. 62. 1. Kadidelnice. 2. Loďka na kadidlo. 3. Zvonek mešní.

5. *Zvonek mešní*, jímž ministrant při mši svaté a při požehnání dává věřícím znamení (viz obr. 62_3.).

Svaté ostatky ukládají se do schránek, jež nazývají se *relikviáře* (z lat. „reliquiae“ = ostatky). Relikviáře zhotovují se z kovu nebo ze dřeva a mají buď podobu oné části těla, z níž ostatek do nich jest vložen, na př. hlavy, ruky a p., anebo mají

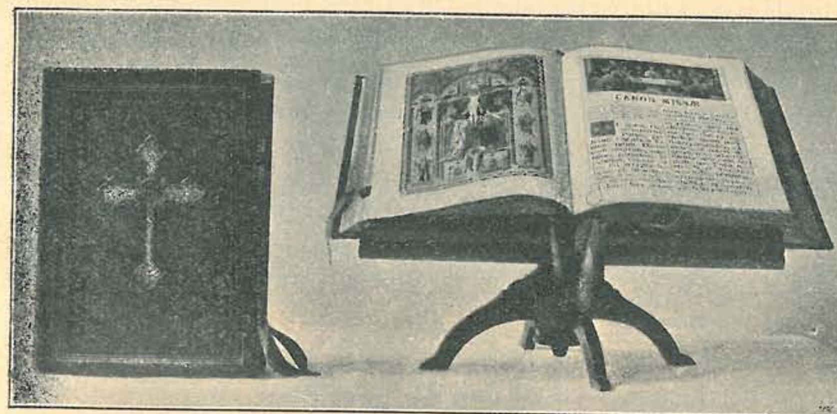
Obr. 63. 1. Relikvář v podobě hlavy sv. Václava. 2. Relikviář v podobě ruky. 3. Relikviář v podobě monstrance. 4. Pacifikál.

tvar monstrancí (viz obr. 63_{1-3}.), zasklených rámců, jehlanců a p. Relikviáře staví se na oltář mezi svícny oltářní.

Relikviář v podobě kříže s podstavcem nazývá se *pacifikál*. V pacifikálu jsou uloženy v zasklených schránkách malé částečky ostatků (viz obr. 63_4.). Pacifikál podává se věřícím k líbání, aby tím projevili úctu svou k svatým ostatkům. Také při slavné mši sv. podává se k t. zv. políbení míru („pax“) před přijímáním kněze; odtud vzniklo jméno tohoto relikviáře (z lat. „pācem făcĕre“ = mír činiti).

§ 15. Liturgické knihy.

Obřady, modlitby a zpěvy, jichž při bohoslužebných úkonech užívati se má, obsaženy jsou v knihách liturgických. Liturgické knihy jsou: missál, breviář, pontifikál, ceremoniál a rituál.

Obr. 64. 1. Missál zavřený. 2. Missál rozevřený na pulpitu.

Missál (z lat. „missa“ = mše) neboli mešní kniha obsahuje modlitby mešní pro všechny dny celého roku. Jest to veliká, skvostně vázaná kniha (viz obr. 64.), která se na oltáři klade buď na malý pulpit anebo polštář.

Breviář jest kniha, v níž obsaženy jsou modlitby, jež kněz den co den v určité doby modliti se má.

Pontifikál a *ceremoniál* obsahují obřady a modlitby, jež jen biskupovi (pontifex) přísluší.

Rituál (z lat. „rītus“ = obřad) obsahuje modlitby, jichž kněz při udělování svatých svátostí, při pohřbech a jiných obřadech užívati má.

Veškery tyto knihy sepsány jsou jazykem latinským. Užívát církev jazyka tohoto při úkonech liturgických z těchto důvodů:

1. jedním jazykem církevním dává se na jevo, že pravá církev jest toliko jedna;

2. z Říma, kde latinského jazyka vůbec se užívalo, rozšířilo se křesťanství k přemnohým národům;

3. latinský jazyk jest již jazykem mrtvým (t. j. nemluví jím již žádný národ jako jazykem mateřským), i není podroben změnám jako jazykové jiní; hodí se tedy dobře k přesnému vyjádření pravd náboženských.

Ačkoliv obřady bohoslužebné se konají jazykem latinským, přece jim věřící dobře rozumějí, neboť o významu jejich ve škole i v kostele jsou důkladně poučováni a mimo to mívají v rukou modlitební knihy, v nichž nejdůležitější modlitby, jež při bohoslužbách se konají, přeloženy jsou do jejich mateřského jazyka. Z důležitých příčin dovoluje církev sv. v některých krajinách užívati i jazyka tam obvyklého; na př. jazyka staroslovanského v některých diecesích dalmatských, jazyka řeckého, arménského, syrského, ethiopského a j. v krajinách východních, kde od pradávných dob při bohoslužbách jich se užívalo.

Latinské zpěvy ke mši svaté obsaženy jsou v tak zvaném *graduálu*, zpěvy k nešporám a jiným podobným pobožnostem v t. zv. *antifonáři*.

Nicméně dovoluje církev sv., aby lid při tiché mši svaté zpíval jazykem mateřským, jakož i aby některé pobožnosti (na př. litanie a modlitby při odpoledním požehnání a j.) konaly se jazykem mateřským.

Písně, jež věřící zpívají ve chrámě jazykem mateřským, jsou obsaženy buď ve zpěvnících (t. zv. kancionálech) anebo i v modlitebních knihách.

Oddíl čtvrtý.

O církevních obřadech.

§ 16. Co jsou církevní obřady a proč jich jest třeba.

Církevní obřady jsou zevnější úkony a znamení, jež církev ustanovila, by projevovala a vzbuzovala náboženské myšlenky a city.*)

Obřadů užívá se v církvi svaté, když mysl k Bohu se povznáší, obět Bohu koná a milost boží věřícím se uděluje nebo vyprošuje.

Podle toho rozeznáváme: 1. obřady při modlitbě, 2. obřady při mši svaté, 3. obřady při udělování svátostí, 4. obřady při svátostinách, 5. obřady při odpoledních službách božích a při pobožnostech mimořádných, 6. obřady při procesích a poutech.

Ač křesťan klaněti se má Bohu především v duchu svém („Bůh jest duch, a ti, kteříž se jemu klanějí, v duchu a v pravdě mají se klaněti". Jan 4, 24), přece má mu prokazovati i poctu zevnější, a to z těchto důvodů:

1. člověk nezávisí na Bohu jen duchem, nýbrž i tělem;

2. přirozenost naše pudí nás, abychom projevili zevně, co v duši naší se děje;

3. zevnějšími úkony vnitřní smýšlení se posiluje.

Naučení. Nepohrdej obřady, jichž sobě církev tak velice váží a nad nimiž tak pečlivě bdí; hleď raději vniknouti v jejich ducha, porozuměti jejich významu a z nich se naučiti, jak se i ty máš chovati při službách božích a ve chrámu Páně, zvláště pak před nejsvětější svátostí oltářní!**)

---

*) Veliký katechismus ot. 753.

**) Veliký katechismus str. 165.

I. Obřady při modlitbě.

§ 17. Co jest modlitba vůbec a o nejhlavnějších modlitbách zvlášť.

Modlitba jest nábožné pozdvižení mysli k Bohu.*) Ač můžeme mysl k Bohu povznésti, aniž bychom to zevnitř dávali na jevo, přece, kdykoliv to možno jest, má i tělo míti účast v modlitbě.

Držení těla při modlitbě buď pokorné a uctivé. Proto modlíce se poklekáme, křížem se znamenáme, ruce spínáme, oči zbožně k nebi, k oltáři, ke kříži a p. pozvedáme a slova modlitby správně pronášíme.

Pokleknutím dáváme na jevo svou pokoru. Sám Kristus pán jest nám tu příkladem; onť v zahradě getsemanské „poklekl na kolena a modlil se“ (Luk. 22, 41). Také svatí apoštolové modlili se klečíce. Tak svatý Pavel, dokončiv řeč svou k starším v Milétu, „klekl na kolena svá a modlil se s nimi se všemi“ (Sk. apošt. 20, 36).

Znamením svatého kříže vyznává katolický křesťan víru svou; zvláště však tyto dvě pravdy svaté víry:

1. že jsou tři božské osoby;
2. že nás Ježíš Kristus svou smrtí na kříži vykoupil.**)

Kříž děláme dvojím způsobem:***)

1. tak, že znamenáme palcem pravé ruky čelo, ústa a prsa znamením kříže, říkajíce: „Ve jménu Ot†ce i Sy†na i Ducha† svatého. Amen“;

Tento kříž nazývá se „malý“.

Čelo své znamenáme křížem na znamení, že víru chceme vždy v paměti chovati a za ni nikdy se nestyděti; ústa svá znamenáme křížem na znamení, že hotovi jsme víru svou i ústy vyznávati; prsa svá znamenáme křížem na znamení, že víru v srdci svém chceme chovati.

2. tak, že se dotýkáme pravou rukou čela a prsou, pak levého a posléze pravého ramene, říkajíce: „Ve jménu Otce — i Syna — i Ducha — svatého. Amen“.

Tento kříž nazývá se „veliký“ neb „latinský“; žehná se jím obyčejně kněz při službách božích.

*) Vel. katechismus ot. 258.
**) Katechismus ot. 33. a 35.
***) Katechismus ot. 34.

Kříž děláme obyčejně na počátku a na konci modlitby.

Znamení svatého kříže užívali křesťané ode dávna, zajisté již od dob apoštolských. Již ve druhém století píše Tertullian: „Počínáme-li dílo nějaké nebo pokračujeme-li v něm, když se domů vracíme nebo z domu vycházíme, když se oblékáme, když se myjeme nebo jíme, když rozsvěcujeme, leháme nebo sedáme a cokoli jiného konáme, vždycky své čelo znamením kříže znamenáme.“ A sv. Augustin († 430) praví: „Otážeme-li se katechumena: ‚Věříš v Pána Ježíše Krista?‘ odpovídá: ‚Ano‘ a hned znamením svatého kříže znamená čelo své a tím ukazuje, že za kříž Páně se nestydí.“

Ruce spínáme tak, že je dlaněmi k sobě navzájem přitisknuté před prsy šikmo vzhůru držíme. Při tom má býti pravý palec přes levý křížem položen, ostatní prsty však mají býti rovně nataženy a k sobě přitisknuty.

Sepiaté ruce značí úpěnlivou prosbu a odevzdanost do vůle boží.

Pozdvižením očí k nebesům nebo ke kříži a p. dáváme na jevo, že mysl naše při modlitbě k Bohu se povznáší.

Slova modlitby máme správně pronášeti, ne zkomoleně ani příliš rychle.

Modlitba zevnitřní má vždy býti spojena s **modlitbou vnitřní**, neboť modlitba pouze zevnitřní nemá před Bohem žádné ceny — vycházíť jediné z úst.

Máme se modliti také společně s jinými, protože Pán Ježíš společnou modlitbu zvláště doporučil řka: „Kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tuť jsem já uprostřed nich“. (Mat. 18, 20.)*)

Podle napomenutí Ježíše Krista máme „vždycky se modliti a neustávati“. (Luk. 18, 1.) Zvláště se máme modliti: 1. ráno a večer a když se k modlitbě zvoní; 2. před jídlem a po jídle; 3. před prací a po práci; 4. v pokušeních; 5. ve všech tísních a potřebách.**)

Nejhlavnější modlitby jsou:

1. *„Otče náš“* neboli *„modlitba Páně“* (viz kat. ot. 281—304).
2. *„Zdrávas, Maria“* neboli *„pozdravení andělské“* (viz kat. ot. 305—316).
3. *„Věřím v Boha“* neboli *„apoštolské vyznání víry“* (viz kat. ot. 37).
4. Modlitba *„Anděl Páně“* (viz kat. ot. 318—320).

*) Vel. kat. ot. 276.
**) Vel. kat. ot. 277.

*

Ráno, v poledne a večer zvoní se k modlitbě. Zvonění to nazývá se „**klekání**", protože křesťané při něm vždy k modlitbě zbožně klekali. Nežádá sice nyní církev svatá od věřících, aby i na ulicích klekali, ale zbožný křesťan jda po ulici v době, kdy klekání zvoní, sejme aspoň klobouk a modlí se. Doma modliti se máme „Anděl Páně" klečíce. Toliko v sobotu večer, dále v neděli ráno, v poledne i večer, jakož i od Bílé soboty večer až do soboty večer před nejsv. Trojicí, tedy po celou dobu velikonoční, modlíme se stojíce, abychom připamatovali sobě zmrtvýchvstání Páně.

Místo „Anděl Páně" má se však v době velikonoční modliti, kdo umí, „Regina coeli" nebo „Raduj se, nebes královno".

5. *Modlitba sv. růžence.*

Růženec jest modlitba, ve které určitým, od církve svaté předepsaným způsobem o tajemstvích vtělení, utrpení a zmrtvýchvstání Ježíše Krista rozjímáme a blahoslavenou Marii Pannu zvláště ctíme, protože jako matka Ježíšova v těchto tajemstvích největší účastenství měla.*)

Modlitba růžence koná se takto:

Nejprve modlíme se apoštolské vyznání víry, potom „Otče náš" a třikráte „Zdrávas, Maria". Do prvého „Zdrávas" vložíme po slově „Ježíš" slova: „který v nás víru rozmnožiti račiž", do druhého: „který v nás naději posilniti račiž" a do třetího: „který v nás lásku roznítiti račiž". Tím vzbuzujeme tři božské ctnosti.

Potom modlíme se „Otče náš" a desetkráte „Zdrávas, Maria", při čemž vkládáme do všech deseti „Zdrávas" po slově „Ježíš" jednostejnou průpověď, která nám připomíná některou událost ze života, utrpení a oslavení Pána Ježíše a Panny Marie. Tuto průpověď nazýváme „tajemství", poněvadž vyjadřuje vždy některou tajemnou pravdu našeho vykoupení.

Tuto průpověď můžeme říci také jen jednou na počátku, a potom desetkráte modliti se „Zdrávas" bez vložky za slovem „Ježíš".

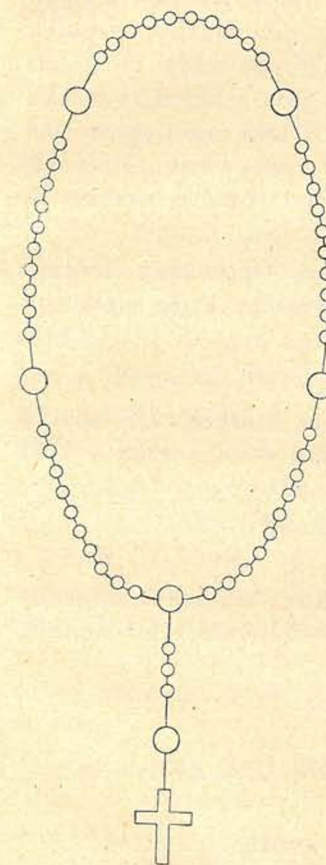
Pomodlivše se deset „Zdrávas" modlíme se opět „Otče náš", a pak zase desetkráte „Zdrávas" s jiným vloženým tajemstvím.

*) Vel. kat. ot. 322.

Pak následují zase: „Otče náš" a třetí řada deseti „Zdrávas" s jinou zase vložkou; „Otče náš" a čtvrtá řada deseti „Zdrávas" s novou vložkou; „Otče náš" a konečně pátá řada „Zdrávas" s jinou vložkou po slově „Ježíš".

Každou řadu deseti „Zdrávas" nazýváme „desátkem".

Po každém desátku říká se ke cti a chvále nejsvětější Trojice boží: „Sláva Otci i Synu i Duchu svatému, jakož byla na počátku, i nyní i vždycky a na věky věkův. Amen."

Obr. 65. Růženec.

Pomodlivše se takto 5 × 10 = 50 „Zdrávas" neboli pět desátků, pomodlili jsme se růženec.

„Růžencem" nazýváme modlitbu tu, poněvadž jednotlivé modlitby jsou jako libovonné růže, jež splétáme ve věnec na počest Panny Marie.

Dle toho, jakého obsahu jsou průpovědi neboli „tajemství", jež vkládáme po slově „Ježíš", rozeznáváme: **I.** růženec radostný, jehož tajemství týkají se radostných událostí vtělení a mládí Pána Ježíše (1. „kterého jsi, Panno, z Ducha svatého počala", 2. „se kterým jsi, Panno, Alžbětu navštívila", 3. „kterého jsi, Panno, v Betlemě porodila", 4. „kterého jsi, Panno, v chrámě obětovala", 5. „kterého jsi, Panno, v chrámě nalezla"), **II.** růženec bolestný, jehož tajemství vztahují se k utrpení Páně (1. „který se pro nás krví potiti ráčil", 2. „který pro nás bičován býti ráčil", 3. „který pro nás trním korunován býti ráčil", 4. „který pro nás těžký kříž nésti ráčil", 5. „který pro nás ukřižován býti ráčil"), a **III.** růženec slavný, jehož tajemství týkají se oslavení Pána Ježíše a Panny Marie (1. „který z mrtvých vstáti ráčil", 2. „který na nebe vstoupiti ráčil", 3. „který Ducha svatého seslati ráčil",

4. „který tě, Panno, na nebe vzíti ráčil“, 5. „který tě, Panno, na nebi korunovati ráčil“).

Nevyhnutelně nutno jest, aby ten, kdo růženec se modlí, opravdu o tajemstvích v něm obsažených rozjímal.

Růženec radostný modlíváme se hlavně od adventu až do postu, růženec bolestný hlavně v době postní a růženec slavný hlavně od velikonoc až do adventu.

Aby ten, kdo růženec se modlí, snadno a nerušeně odpočítávati mohl předepsané modlitby, mívá v rukou padesát malých kuliček nebo zrn na šňůrce navlečených neb drátky vespolek na způsob věnečku spojených, mezi nimiž jest vždy po deseti zrnech jedno zrno větší. Mimo to přivěšena jsou k tomuto věnečku tři malá zrna, jedno větší a malý křížek. Křížek značí apoštolské vyznání víry, zrna menší značí „Zdrávas“, zrna větší „Otčenáš“. Tato výborná pomůcka k modlitbě svatého růžence nazývá se rovněž „růženec“ (viz obr. 65.).

Růženec světí se zvláštním obřadem. Oprávněný k tomu kněz modle se žehná růženec znamením svatého kříže a pokropí jej svěcenou vodou.

6. *Litanie.*

Litanie jsou prosebné modlitby, ve kterých tři božské osoby, blahoslavenou Pannu Marii, jakož i svaté a světice boží opět a opět vzýváme. (Vel. katechismus ot. 324.)

Církev svatá schválila těchto pět litanií:

a) ke všem svatým,

b) k Panně Marii neboli loretánskou, tak nazvanou podle kaple Panny Marie v italském poutním městě Loretě, kdež vznikla,

c) o nejsvětějším jménu Ježíš,

d) o nejsvětějším srdci Ježíšově,

e) k sv. Josefu.

Jiných litanií možno užívati jen při pobožnostech soukromých.

II. Obřady při mši svaté.

§ 18. O mši svaté vůbec.

Mše svatá jest ustavičná oběť Nového zákona, ve kteréž se Ježíš Kristus pod způsobami chleba a vína Otci svému nebeskému nekrvavým způsobem obětuje. (Vel. katechismus ot. 595.)

Slovo „mše“ odvozuje se od latinského slova „missa“ (= missio), jež značí „propuštění“. Za starých dob byli slovy „ite, missa est“ = „jděte, jest propuštění“, před početím oběti nejsvětější (po kázání) propouštěni z chrámu katechumeni, totiž ti, kteří ke křtu svatému teprve se připravovali, a jimž nebylo dovoleno, aby byli přítomni dalším službám božím. A týmiž slovy oznamován byl (jako dosud) věřícím konec nejsvětější oběti. Poněvadž slovy těmi nejsvětější oběť se počínala i končila, označovala se slovem „missa“ pak sama oběť Nového zákona.

Oběť mše svaté ustanovil Ježíš Kristus při poslední večeři, a to takto:

1. proměnil chléb a víno v tělo své a krev svou a na to sebe sama pod způsobami chleba a vína svému Otci nebeskému obětoval;

2. přikázal apoštolům, aby tuto oběť na jeho památku obnovovali.

Před poslední večeří, jakož u židů před slavením hostiny velikonoční zvykem bylo, četl Kristus s apoštoly svými nějakou část z Písma sv. Starého zákona.

Oběť mše svaté konala se v církvi katolické vždycky, od dob apoštolských počínaje. (Vel. katechismus ot. 599—602.)

Oběť mše svaté konají biskupové a kněží, činíce totéž, co činil Ježíš Kristus při poslední večeři. Čtou část z Písma sv. Nového zákona (evangelium), berou chléb a kalich s vínem (obětování), žehnají je a pronášejí nad nimi tatáž slova, která Kristus pán nad chlebem a vínem pronesl (proměňování), požívají tělo a krev Krista pána a dávají je pod způsobou chleba požívati také věřícím (přijímání). (Vel. katechismus ot. 603.)

Jsou tedy **čtyři hlavní částky mše svaté**, a to: 1. evangelium, 2. obětování, 3. proměňování, 4. přijímání. (Vel. kat. ot. 610.)

Již od prvých věků připojila církev svatá k těmto hlavním částkám mše svaté ještě jiné krásné a významné obřady.

Bez těchto obřadů ztratila by oběť nejsvětější přemnoho z krásy své, podobala by se drahokamu, jenž není obklopen zlatým lemem; bez nich nebudila by ve věřících nálady tak zbožné.

§ 19. Obřady mše svaté od počátku až do evangelia.

Obr. 66. Kněz ubírá se k oltáři.

Kněz, obléknuv v sakristii roucha mešní, pokryje hlavu biretem, vezme kalich do levé ruky, pravou položí na bursu, pokloní se kříži v sakristii zavěšenému a ubírá se k oltáři. Před ním jde ministrant, nesa mešní knihu. Vycházeje ze sakristie zazvoní ministrant na zvoneček u sakristie zavěšený, aby věřící byli upozorněni, že mše svatá se započne.

Přišed k oltáři, sejme kněz biret, podá jej ministrantovi a učiní hlubokou poklonu před oltářem; je-li ve svatostánku nejsv. svátost, poklekne. Pak vystoupí po stupních k oltáři, vyjme z bursy korporál, rozestře jej uprostřed oltáře a postaví naň kalich velem zakrytý. Bursu postaví v levo stranou; opře ji obyčejně o podsvícní nebo o svícen.

Zatím položil ministrant mešní knihu zavřenou na levou*) stranu oltáře.

Kněz přistoupí k mešní knize a otevře ji na místě příslušném. Vrátiv se doprostřed oltáře, pokloní se před křížem na oltáři, sestoupí po stupních dolů a postaví se před stupni oltářními, k oltáři tváří jsa obrácen. Tu pak říká tak zvané **modlitby stupňové**, které proto tak se nazývají, že u stupňů oltářních se konají. Modlitby tyto skládají se hlavně ze dvou částí: ze žalmu 42. a z obecné zpovědi.

Kněz začíná modlitby stupňové slovy: „Ve jménu Otce i Syna i Ducha sv.“, při čemž se znamená znamenim svatého kříže, by si připomněl, že konati bude touž oběť, kterou Pán Ježíš přinesl na kříži. Pak říká čtvrtý verš žalmu 42.: „Vejduť k oltáři božímu, k Bohu, kterýž obveseluje mladost mou“ („Introibo ad altare Dei, ad Deum, qui laetificat juventutem meam“), a potom celý **žalm 42.**, jenž se počíná slovy: „Suď mne, Bože, a rozeznej při mou od národu nesvatého, od člověka nepravého a lstivého vytrhni mne“ („Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente

*) „Levý“ a „pravý“ rozuměj vždy ve smyslu liturgickém, jak již dříve bylo vyloženo.

non sancta, ab homine iniquo et doloso erue me“). Žalm tento složil král David, když prchal z Jerusalema za Jordan před synem svým Absolonem; tam ve vyhnanství zatoužila duše jeho po chrámu jerusalemském, i kojil se důvěrou, že Bůh mu popřeje brzy tam vstoupiti. Kněz vyjadřuje slovy tohoto žalmu sklíčenost svoji i přítomného lidu, jakož i prosbu, aby byl zbaven hříchů a tak hodně mohl přistoupiti k oltáři. Druhou částí modliteb stupňových jest **obecná zpověď** neboli **konfiteor**. Kněz, na znamení pokory hluboce jsa skloněn, vyznává se z vin svých, a to tak, že neuvádí hříchů svých ze jména, nýbrž jen všeobecně.

Činí tak těmito slovy:

„Confiteor Deo omnipotenti, beatae Mariae semper Virgini, beato Michaëli archangelo, beato Joanni Baptistae, sanctis apostolis Petro et Paulo, omnibus sanctis et vobis, fratres, quia peccavi nimis cogitatione, verbo et opere: mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa. Ideo precor beatam Mariam semper Virginem, beatum Michaëlem archangelum, beatum Joannem Baptistam, sanctos apostolos Petrum et Paulum, omnes sanctos et vos, fratres, orare pro me ad Dominum Deum nostrum.“

„Vyznávám se Bohu všemohoucímu, Marii blahoslavené vždy Panně, svatému Michalu archandělovi, svatému Janu Křtiteli, svatým apoštolům Petru a Pavlovi, všem svatým a vám, bratři, že jsem zhřešil velice myšlením, řečí a skutkem; moje vina, moje vina, moje největší vina. Proto prosím blahoslavenou Marii vždy Pannu, svatého Michala archanděla, svatého Jana Křtitele, svaté apoštoly Petra a Pavla, všechny svaté a vás, bratři, abyste za mne orodovali u Hospodina Boha našeho.“

Při slovech „moje vina, moje vina, moje největší vina“ bije se třikráte v prsa na znamení své trestuhodnosti.

Ministrant, odpovídaje jménem lidu, prosí Boha, aby nad knězem se smiloval, hříchy jemu odpustil a k životu věčnému jej přivedl.

Činí tak slovy:

„Misereatur tui omnipotens Deus et dimissis peccatis tuis perducat te ad vitam aeternam.“

„Smilujž se nad tebou všemohoucí Bůh, odpustiž tobě hříchy tvé a přivediž tě k životu věčnému.“

Potom opět ministrant říká jménem lidu obecnou zpověď (místo „vobis fratres“ a „vos fratres“ řekne „tibi pater“ a „te pater“). Kněz odpovídaje prosí zase navzájem Boha, aby nad lidem se smiloval.

Dokončiv modlitby stupňové vystupuje kněz po stupních vzhůru k oltáři, modle se při tom, aby Bůh od něho i od lidu přítomného odňal všelikou nepravost.

Přistoupiv pak k oltáři, políbí jej na znamení úcty a prosí Boha, aby mu pro zásluhy svatých, jichž ostatky v oltáři uloženy jsou, odpustiti ráčil všechny hříchy jeho.

Potom přistoupí kněz na levou stranu oltáře k mešní knize a požehnav se znamením sv. kříže, modlí se z ní modlitbu, kterou za starých dob zpěváci zpívali, když kněz k oltáři vcházel, a která tudíž **introit** (introitus = vstup) se nazývá.

Introit skládá se z antifony, z verše vyňatého z některého žalmu a z doxologie. Antifona (z řec. ἀντιφωνέω = odpovídám) byl původně střídavý zpěv mezi dvěma sbory; nyní nazývá se tak krátký úryvek z Písma svatého. Doxologie (z řec. δόξα = sláva a λέγω = pravím) jest průpověď, kterou nejsvětější Trojici čest a chválu vzdáváme: „Sláva Otci i Synu i Duchu svatému, jakož byla na počátku, i nyní i vždycky a na věky věkův. Amen.“

Antifona a verš žalmu v introitu se mění co do obsahu a vyjadřují vždy základní myšlenku církevní doby nebo slavnosti, která se právě koná.

Na př. introit rorátní mše adventní zní:

Antifona. „Rosu dejte nebesa s hůry a oblakové dštěte Spravedlivého; otevři se země a vypuč Spasitele.“ (Isaiáš 45, 8.)

Verš žalmu. „Nebesa vypravují slávu boží a dílo rukou jeho zvěstuje obloha.“ (Žalm 18, 2.)

Doxologie. „Sláva Otci atd.“

Po introitu vrací se kněz doprostřed oltáře a modlí se tu **kyrie.** Jest to krátké, ale opětovné vzývání tří božských osob za smilování jazykem řeckým. Ke každé ze tří božských osob volá se třikráte. Krátké tyto prosby pronáší kněz střídavě s ministrantem takto:

(k Bohu Otci)	*Kněz:*	Kyrie eleison.
	Ministrant:	Kyrie eleison.
	K.:	Kyrie eleison.
(k Bohu Synu)	*M.:*	Christe eleison.
	K.:	Christe eleison.
	M.:	Christe eleison.
(k Bohu Duchu sv.)	*K.:*	Kyrie eleison.
	M.:	Kyrie eleison.
	K.:	Kyrie eleison.

Kyrie (*Κύριε*) = „Pane!“; eleison (*ἐλέησον*) = „smiluj se“.

Po „Kyrie“ následuje **gloria,** nadšený chvalozpěv na oslavu Boha trojjediného, který se počíná slovy, jimiž andělé pastýřům

betlemským se zjevivší oslavovali narození Páně: „Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem dobré vůle“ („Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis“).

Gloria zní takto:

„Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis. Laudamus te, benedicimus te, adoramus te, glorificamus te, gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam, Domine Deus, Rex coelestis, Deus Pater omnipotens. Domine Fili unigenite, Jesu Christe, Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris, qui tollis peccata mundi, miserere nobis. Qui tollis peccata mundi, suscipe deprecationem nostram. Qui sedes ad dexteram Patris, miserere nobis. Quoniam tu solus sanctus, tu solus Dominus, tu solus altissimus, Jesu Christe, cum sancto Spiritu in gloria Dei Patris. Amen.“

„Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem dobré vůle. Chválíme tebe, dobrořečíme tobě, klaníme se tobě, oslavujeme tebe, díky tobě vzdáváme pro velikou slávu tvou, Hospodine Bože, Králi nebeský, Bože Otče, všemohoucí. Pane Ježíši Kriste, Synu jednorozený, Pane Bože, Beránku boží, Synu Otce, který snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi. Který snímáš hříchy světa, přijmi modlitbu naši. Který sedíš na pravici Otce, smiluj se nad námi. Nebo ty sám jsi Pán, ty sám jsi nejvyšší, Ježíši Kriste, s Duchem svatým ve slávě Boha Otce. Amen.“

Gloria se neříká, slouží-li kněz mši sv. v barvě černé nebo fialové.

Po „Gloria“ políbí kněz oltář, obrátí se k lidu a pozdraví jej slovy „Dominus vobiscum“, t. j. „Pán s vámi“. Slovy těmi vyjadřuje přání, by Bůh milostí svou naplnil srdce věřících, aby zbožně přítomni byli mši sv. Při tom rozpíná před prsy ruce a hned zase je spíná, na znamení, že přání to vychází ze srdce. Ministrant jménem lidu odpovídá slovy „Et cum spiritu tuo“, t. j. „I s duchem tvým“. Tím přeje lid knězi totéž navzájem.

Po tomto vzájemném pozdravení odstoupí kněz na levou stranu oltáře k mešní knize a modlí se z ní **modlitbu** neboli **oraci** (z lat. ōrātiō) **mešní.** V této modlitbě shrnují se v jedno prosby všeho lidu, jež kněz jakožto prostředník mezi Bohem a lidem přednáší. Odtud vznikl latinský název této modlitby **„kollekta“** ze slovesa colligo = shromažďuji, v jedno shrnuji.

Kollekty přimykají se těsně k jednotlivým slavnostem a dobám církevním, i jsou obsahem svým různé. Ač jsou krátké, vynikají přece hloubkou obsahu a krásou formy. Na př. kollekta na den sv. Aloise: „Ó Bože, rozdavači darů nebeských, jenž jsi v andělském panici Aloisovi zázračnou nevinnost života se stejnou kajícností spojiti ráčil, dejž nám pro zásluhy a na přímluvu jeho, abychom nenásledovavše ho v nevinnosti, alespoň v kajícnosti se mu podobati hleděli.“

Kollekty obracejí se obyčejně k Bohu Otci a končí se slovy: „Skrze Pána našeho Ježíše Krista, Syna tvého, který s tebou živ jest a kraluje v jednotě Ducha svatého Bůh po všechny věky věkův. Amen.“ „Skrze“ znamená zde: „pro zásluhy“. Dovoláváme se tak zásluh Ježíše Krista, jenž pravil: „Budete-li zač

Obr. 67. Mše sv. Kněz modlí se orace.

prositi Otce ve jménu mém, dáť vám.“ — Slovo „Amen“ jest vzato z jazyka hebrejského a znamená „Tak jest“ nebo „Staň se“.

Modle se kollekty má kněz ruce rozepiaty na znamení, že se modlí ve jménu Ukřižovaného (viz obr. 67.).

O velikých svátcích, kdy církev hledí soustřediti mysl věřících jediné k významu tohoto dne, bývá jen jedna kollekta; o jiných dnech, kdy více svátků se připomíná, bývá kollekt více.

Hned po kollektě čte kněz **epištolu**, t. j. výňatek z listů sv. Pavla aneb jiných sv. apoštolův.

V některé dny čtou se místo výňatků z listů apoštolských úryvky ze „Skutkův apoštolských“ nebo z „Apokalypsy“, anebo i z různých knih Starého zákona; nicméně i pak říká se této části mše svaté „epištola“ (lat. epistola = list). Nejčastěji obsahuje epištola povzbuzení k životu ctnostnému.

Když kněz epištolu dočetl, řekne ministrant „Deo gratias“, „Bohu díky“; děkuje tak ve jménu lidu za milost, že Bůh k nám v epištole mluviti ráčil.

Levá strana oltáře, na níž epištola se čte, nazývá se stranou „epištolní“.

Po epištole modlí se kněz tak zv. **graduale**, t. j. modlitbu skládající se z krátkých úryvků z Písma sv. a vyjadřující podle doby církevní buď radost neb lítost a zkroušenost. Za starých dob zpíval sbor zpěváků po epištole žalm střídavě s předzpěvovatelem, jenž stál na stupních (gradus) oltáře; odtud vzniklo jméno „graduale“.

Ke graduale připojuje se dvojnásobné „Alleluja“ s krátkým úryvkem z Písma sv., po němž následuje opět „Alleluja“.

Na př. ve svátek Nejsv. Trojice zní graduale takto: „Požehnaný jsi, Pane, jenž shlížíš do propastí a sedíš nad cherubíny. Požehnaný jsi, Pane, na obloze nebeské a chvalitebný na věky. Alleluja, Alleluja. Požehnaný jsi, Pane Bože otců našich a chvalitebný na věky. Alleluja.“

Ve dni postní a adventní, na něž nepřipadá památka některého světce nebo světice, jakož i při mši sv. zádušní připojuje se ke graduale místo „Alleluja“, tak zvaný tractus (traktus), t. j. modlitba vyjadřující kajícnost anebo smutek.

O svátcích velikonočních a svatodušních, ve svátek Božího těla a ve svátek Sedmi bolestí P. Marie, jakož i při mši sv. zádušní připojuje se ke „graduale“ hymnus zvaný „sekvence“, jejíž obsah přiměřen jest příslušnému svátku nebo mši sv.

Přehled mše sv. od počátku až do evangelia.

Pravá strana oltáře.	Střed oltáře.	Levá strana oltáře.
	Modlitby stupňové. (Žalm 42.—Konfiteor.)	
		Introit.
	Kyrie. Gloria.	
		Kollekty. Epištola. Graduale.

Obr. 68. Evangelium.

§ 20. Obřady mše svaté od evangelia až do obětování.

Po epištole a „graduale" následuje **evangelium**, t. j. výňatek z některého ze čtyř svatých evangelií (sv. Matouše, sv. Marka, sv. Lukáše a sv. Jana).

Slovo „evangelium" (vlastně eu-angelion, εὐαγγέλιον) jest řecké a znamená „dobré, radostné poselství". Čtyři sv. evangelia obsahují radostnou zvěst o příchodu toužebně očekávaného Vykupitele, totiž zprávy o jeho narození, působení, učení, smrti a oslavení.

Proto církev svatá prokazuje evangeliu hlubokou úctu, kterou dává na jevo i obřady při čtení evangelia.

Pomodliv se graduale, jde kněz doprostřed oltáře a tam hluboko jsa skloněn modlí se, aby Bůh očistil srdce i rty jeho, by hodně zvěstovati mohl evangelium.

Zatím přenese ministrant knihu mešní na pravou stranu oltáře.

Pravá strana platí ode dávna za stranu čestnou; přenesením mešní knihy na tuto stranu, když se z ní čísti má evangelium, dává se na jevo úcta k němu. Pravá strana oltáře, protože se na ní čte evangelium, nazývá se také stranou „evangelijní".

Kněz přistoupí k mešní knize. Dříve než započne čísti evangelium, pronese slova: „Dominus vobiscum" („Pán s vámi"), načež ministrant jménem lidu odpoví „Et cum spiritu tuo" („I s duchem tvým"); dále oznámí kněz, z kterého evangelisty vzat jest odstavec, jejž čísti bude, k čemuž ministrant jménem lidu odpoví „Gloria tibi, Domine" („Sláva tobě, Pane"). Při slovech, jimiž oznamuje odstavec evangelia, dělá kněz na knize mešní, tam, kde se začínají slova tohoto odstavce, znamení sv. kříže, čímž naznačuje, že jsou to slova Syna božího ukřižovaného. Potom ihned znamená sebe znamením sv. kříže na čele, na ústech a na prsou, dávaje tím na jevo, že svaté evangelium chce na paměti míti, je vyznávati a v srdci chovati.

Věřící při evangeliu povstanou a svatým křížem se požehnají. Vzdávají tím čest Bohu, jenž slovem evangelia sám k nám mluví, a spolu dávají na jevo, že jsou hotovi učení svatého evangelia přede světem vyznávati a podle něho žíti.*)

Ukončiv čtení evangelia políbí kněz jeho začátek, říkaje slova: „Per evangelica dicta deleantur nostra delicta" („Pro slova evangelia shlazeny buďtež naše viny").

Po přečtení evangelia pronáší ministrant jménem lidu slova: „Laus tibi, Christe" = „Chvála budiž tobě, Kriste", vzdávaje tím díky Spasiteli za to, že lidstvu svaté evangelium dáti ráčil.

Již v dobách apoštolských následovalo po evangeliu kázání. Tak dosud ještě mnohdy se děje; kněz obrátí se k lidu, přečte epištolu a evangelium v jazyku mateřském a koná pak od oltáře kázání. Zpravidla však koná se kázání přede mší svatou s kazatelny.

Evangeliem končí se tak zvaná **mše katechumenů**, to jest ona část mše svaté, při níž v dobách prvokřesťanských i kate-

*) Vel. katechismus ot. 611.

chumeni přítomni býti směli; ostatní část mše sv. až do konce nazývá se **mší věřících**, poněvadž při ní toliko pokřtění věřící přítomni býti směli.

Po evangeliu následuje zpravidla (t. j. v neděle, zasvěcené svátky a v ty dny všední, kdy koná se památka některého ze svatých apoštolů nebo učitelů církevních) **vyznání víry** neboli **credo (kredo)**, jež kněz uprostřed oltáře se modlí. Jest to vyznání víry, zvané nicejskokonstantinopolské, protože stanoveno bylo na církevních sněmích v Niceji (r. 325) a v Konstantinopoli neb Cařihradě (r. 381).

„Credo“ zní takto:

„Credo in unum Deum. Patrem omnipotentem, factorem coeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum. Et ex Patre natum ante omnia saecula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de coelis. Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est. Et resurrexit tertia die, secundum Scripturas. Et ascendit in coelum, sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria judicare vivos et mortuos, cujus regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum, Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per prophetas. Et unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum. Et exspecto resurrectionem mortuorum. Et vitam venturi saeculi. Amen“.

„Věřím v jednoho Boha. Otce všemohoucího, stvořitele nebe i země, všech viditelných bytostí i neviditelných. A v jednoho Pána Ježíše Krista, syna božího jednorozeného. A z Otce narozeného přede všemi věky. Boha z Boha, světlo ze světla, Boha pravého z Boha pravého. Zplozeného, ne učiněného, rovné podstaty s Otcem, skrze nějž vše učiněno jest. Jenž pro nás lidi a pro naši spásu sestoupil s nebes. A vtělil se od Ducha sv. z Marie Panny a člověkem učiněn jest. A ukřižován byl za nás pod pontským Pilátem, trpěl i pohřben jest. A vstal z mrtvých třetího dne, dle Písem. A vstoupil na nebesa, sedí na pravici Otce. A opět přijde se slávou soudit živých i mrtvých, jehož kralování nebude konce. A v Ducha svatého, Pána a Oživovatele, který od Otce i Syna vychází. Jenž spolu s Otcem i Synem jest uctíván a oslavován, jenž mluvil skrze proroky. A v jednu svatou katolickou a apoštolskou církev. Vyznávám jeden křest na odpuštění hříchův. A očekávám mrtvých vzkříšení. A život budoucího věku. Amen“.

Při slovech „Et incarnatus est“ („A vtělil se“) kleká kněz z úcty k tajemství vtělení Syna božího. Při posledních slovech „Et vitam venturi saeculi“ („A život budoucího věku“) znamená se kněz znamením sv. kříže, protože kříž nám otevřel bránu do života věčného.

Obr. 69. Obětování.

§ 21. Obřady mše svaté od obětování až do proměňování.

Účelem dosavadních obřadů mše svaté bylo očistiti srdce kněze i lidu a vzbuditi v nich živou víru, aby s pravou pobožností oběti mše sv. obcovali.

Po této přípravě k nejsvětější oběti kněz béře do rukou chléb a víno a obětuje je Bohu. Proto nazývá se tato část mše svaté „**obětování**“, latinsky **offertorium** (offerre = v dar přinášeti, obětovati).

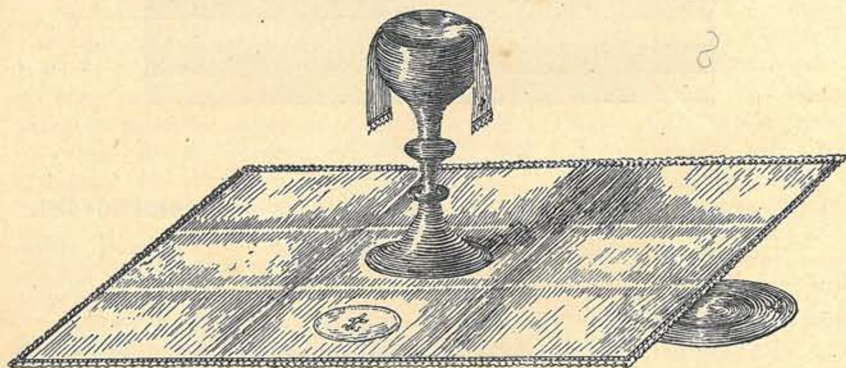
Obětování koná se tímto způsobem:

1. Pomodliv se „credo“ políbí kněz oltář, obrátí se k lidu, a upozorní jej na důležitou další část mše sv. pozdravem: „Dominus vobiscum“, načež ministrant odpoví „Et cum spiritu tuo“. Potom obrátí se kněz k oltáři a modlí se krátkou modlitbu, která rovněž „offertorium“ se nazývá. Tato modlitba jest upravena na základě slov z Písma sv. vzatých a obsahuje, podobně jako introit, myšlenku vztahující se ke svátku, jenž toho dne právě se slaví.

Na př. offertorium v den nejsv. Trojice: „Požehnaný budiž Bůh Otec a jednorozený Syn boží, též i Duch svatý: neboť jest učinil s námi milosrdenství své“. (Na základě slov v knize Tobiášově 12, 6.)

2. Kněz sejme s kalicha velum, vezme do rukou patenu s hostií a drže ji vzhůru (jako by Bohu ji podával) prosí Boha, aby přijal tuto neposkvrněnou oběť, kterou mu obětuje za své hříchy, za všechny přítomné a za všechny věrné křesťany, živé i mrtvé. Potom učiní patenou v poloze vodorovné kříž, sejme s ní hostii a položí na korporál; patenu pak podstrčí v pravo pod korporál, tak aby poněkud vyčnívala (viz obr. 70.).

Chléb, jenž se béře ke mši svaté, nazývá se hostie (z lat. „hostia“ = „oběť“). Jest upečen z bílé mouky pšeničné a není kvašen, poněvadž i Kristus pán při poslední večeři nepochybně chleba takového užil; jest tenký a okrouhlý. Na svrchní jeho straně jest vytlačen obraz Ježíše Krista na kříži, nebo Beránek boží, nebo zkrácené jméno Ježíš (IHS) a p.

Obr. 70. Kalich, patena, korporál a hostie před obětováním kalicha.

Poté kněz vezme do levé ruky kalich, vytře jej purifikatoriem, přijme pravou rukou od ministranta konvičku s vínem a nalije vína do kalicha. Potom učiní nad konvičkou s vodou znamení kříže, vezme ji z rukou ministrantových a nalije z ní několik kapek do kalicha.

Víno mešní musí býti přirozené, vykvašené, nižádnými umělými příměsky neporušené. Béře se ke mši sv. zpravidla víno bílé.

Do vína v kalichu přilévá se již od nejstarších dob vody: 1. na památku toho, že z probodeného boku Kristova vyřinula se krev a voda, 2. na znamení, že v Ježíši Kristu jsou dvě přirozenosti: božská a lidská, 3. na znamení, že věřící na zemi žijící jsou s Kristem v nebesích co nejúžeji spojeni jako údové jednoho těla, jehož hlavou jest Kristus. Víno značí Krista, voda značí věřící; proto také kněz žehná vodu a nikoliv víno, neboť Kristus požehnání nepotřebuje.

Kněz vezme kalich oběma rukama a drží jej před sebou vzhůru pozdvižený, maje oči na oltářní kříž upřeny; při tom říká modlitbu, kterouž Bohu kalich s vínem obětuje. Ke konci modlitby učiní kalichem nad oltářem kříž, čímž se naznačuje, že v kalichu na oltáři táž předrahá krev se obětuje, která na kříži byla prolita. Potom postaví kalich opět doprostřed korporálu a přikryje jej pallou.

Za starých dob přinášeli věřící darem vše, čeho ke službám božím bylo třeba, zvláště chléb a víno. Z těchto darů odděleno bylo tolik vína a chleba, kolik ke mši svaté a k svatému přijímání bylo třeba; ostatek připadl ve prospěch chrámu, na výživu kněžstva a ku podpoře chudých.

3. Postaviv kalich na oltář, skloní se kněz hluboce a říká modlitbu, kterou sama sebe i lid Bohu obětuje.

Při obětování máme svůj úmysl s úmyslem kněze spojiti a Bohu se obětovati.*)

Potom kněz pozvedne hlavu, rozepne ruce k nebesům na znamení úpěnlivé prosby, obrátí k nebi oči a vzývá Ducha svatého řka: „Přijď, Posvětiteli, všemohoucí věčný Bože, a požehnej tuto oběť tvému svatému jménu připravenou“. Při slově „požehnej“ činí kříž nad obětními dary.

Přistoupiv k levé straně oltáře, **umývá sobě kněz ruce.** Ministrant leje mu z konvičky na ně vodu tak, aby stékala na tácek, který v druhé ruce drží. Za starých dob, kdy kněží při-

*) Vel. katech. ot. 612.

jímali od věřících obětní dary, pošpinili sobě ruce, i bylo tudíž nutno sobě je umýti. Nyní má umývání rukou význam obrazný; připomíná knězi, že má býti ode všech hříchů čist, zvláště nyní, kdy chystá se proměniti chléb a víno v tělo a krev Pána Ježíše. Při umývání rukou říká kněz část žalmu 25., která se počíná slovy „Lavabo inter innocentes manus meas" („Umyji mezi nevinnými ruce své"). Podle počátečního slova této modlitby nazývá se tento obřad krátce **lavabo**.

Umyv sobě ruce, odebéře se kněz doprostřed oltáře a modlí se tu se skloněnou hlavou, sepiaté ruce na oltář maje položeny, potichu modlitbu k nejsv. Trojici, aby milostivě přijala obět na oltáři uchystanou. Potom políbí oltář, obrátí se k věřícím a vyzývá je k modlitbě řka: „Modlete se, bratři, aby má i vaše obět příjemnou se stala u Boha Otce všemohoucího" („Orate, fratres, ut meum ac vestrum sacrificium acceptabile fiat apud Deum Patrem omnipotentem"). Ministrant jménem lidu odpovídá: „Přijmiž Hospodin obět z rukou tvých ke cti a chvále jména svého, jakož i k užitku našemu a celé církve svaté" („Suscipiat Dominus sacrificium de manibus tuis ad laudem et gloriam nominis sui, ad utilitatem quoque nostram, totiusque ecclesiae suae sanctae"). Kněz, obrátiv se zase k oltáři, doloží k tomu „Amen", „Staň se".

Potom modlí se kněz potichu jednu nebo několik modliteb obsahem podobných kollektám. Tato **modlitba** nazývá se **„tichá"**, lat. **„secreta"** [sēcrētā, sékréta] (oratio). Končí se slovy „per omnia saecula saeculorum" („po všechny věky věkův"), jež kněz hlasitě pronáší.

Slovy těmi počíná se zároveň **předmluva** neboli **praeface** (praefātiō) k další, nejdůležitější části mše svaté, totiž k proměňování. Praeface jest velebná modlitba díků a chvály, provanutá uchvacující poesií.

Praeface zní obyčejně takto: *Kněz:* Dominus vobiscum. (Pán s vámi.) *Ministrant:* Et cum spiritu tuo. (I s duchem tvým.) *K.:* Sursum corda! (Vzhůru srdce!) *M.:* Habemus ad Dominum. (Máme [je pozdvižena] k Pánu.) *K.:* Gratias agamus Domino Deo nostro. (Díky vzdávejme Pánu Bohu našemu.) *M.:* Dignum et justum est. (Hodno a spravedlivo jest.)

„Vere dignum et justum est, aequum et salutare, nos tibi semper et ubique gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, aeterne Deus, per Christum Dominum nostrum. Per quem majestatem tuam laudant Angeli, adorant Dominationes, tremunt Potestates, Coeli coelorumque virtutes ac beata Seraphim socia exultatione concelebrant. Cum quibus et nostras voces, ut admitti jubeas, deprecamur, supplici confessione dicentes: sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Pleni sunt coeli et terra gloria tua. Hosanna in excelsis. Benedictus, qui venit in nomine Domini. Hosanna in excelsis."

„V pravdě hodno a spravedlivo jest, slušno a spasitelno, abychom tobě vždy a všude díky vzdávali, Hospodine svatý, Otče všemohoucí, věčný Bože, skrze Krista pána našeho. Skrze něhož velebnost tvou chválí andělé, klanějí se jí Panstva, s třesením koří se Mocnosti, nebesa a nebeské síly i blažení Serafové společným plesáním ji velebí. S nimiž abys i našim hlasům přístupu dopřál, prosíme, s pokornou úctou volajíce: svatý, svatý, svatý, Pán Bůh zástupův. Plna jsou nebesa i země slávy tvé. Hosanna na výsostech. Požehnaný, jenž se béře ve jménu Páně: Hosanna na výsostech."

Střední část praeface měnívá se vzhledem k rozličným dobám církevním, takže jest celkem 11 různých praefací.

Ke konci praeface, když kněz pronáší slova „svatý, svatý, svatý", zvoní ministrant třikráte zvonkem.

Po praefaci **počíná se** t. zv. **kánon mešní** (z řec. κανών = pravidlo), t. j. ona část mše svaté, která podstatně se nemění, kdežto ostatní modlitby její mění se vzhledem k svátkům, které během roku se slaví.

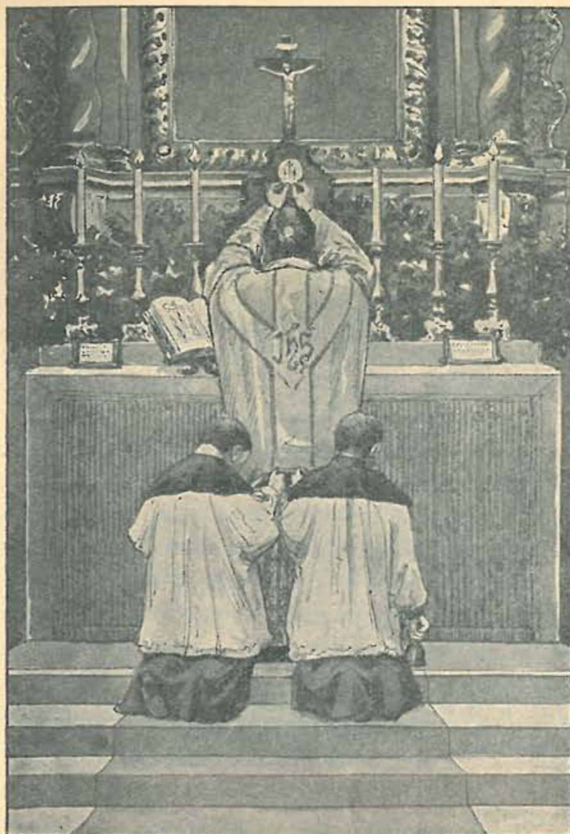
Přehled mše sv. od evangelia až do praeface.

Pravá strana oltáře.	Střed oltáře.	Levá strana oltáře.
Evangelium.		
	Credo.	
	Obětování.	Lavabo.
	Sekreta.	
	Praeface.	

§ 22. Obřady při proměňování nebo pozdvihování.

1. Kněz modlí se, aby Bůh dary obětní přijal a je požehnal; při tom činí třikráte kříž nad kalichem a hostií. Potom modlí se za církev svatou, papeže, biskupa a panovníka, dále za ty věřící, kterých při svaté oběti obzvláště chce býti pamětliv (**„memento vivorum"**, **„vzpomínka na živé"**).

2. Pomodliv se za přímluvu svatých (P. Marie, apoštolův a některých znamenitých mučedníkův z prvních dob křesťanských) rozestře kněz nad obětními dary ruce a prosí Boha, aby obět milostivě přijal a aby udělil těm, kteří ji přinášejí, časné i věčné

Obr. 71. Proměňování.

blaho. Potom sepne ruce, žehná znamením sv. kříže chléb a víno a prosí Boha, aby je v tělo a krev Pána Ježíše proměniti ráčil.

3. Kněz si připomíná, co činil Kristus pán při poslední večeři, i koná totéž co on, jakožto jeho zástupce. Vezme do rukou chléb (hostii), pozvedne oči k nebesům, požehná chléb a říká nad ním slova: „**Hoc est enim corpus meum**“, „**Totoť jest tělo mé**“. Slovy těmi promění se chléb v nejsvětější tělo Páně, ale tak, že způsoba chleba zůstane nezměněna. Kněz ihned koří se tělu Páně pokleknutím a vstav pozdvihuje je vysoko vzhůru, aby i lid se klaněl; poté položí je na korporál.

Potom vezme do rukou kalich s vínem, požehná jej a říká nad ním slova: „**Hic est enim calix sanguinis mei, novi et aeterni**

testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum“, „**Tentoť jest kalich krve mé, nového a věčného zákona**, tajemství víry, kteráž za vás a za mnohé vylita bude na odpuštění hříchův“. Těmito slovy promění se víno v nejsvětější krev Páně, ale tak, že způsoba vína zůstane nezměněna. Vzdav krvi Páně pokleknutím úctu svou, pozdvihuje kněz i kalich vzhůru, podobně jako byl učinil se sv. hostií; poté postaví kalich na korporál a přikryje jej pallou.

Při obojím pozdvihování dává se zvonkem třikráte znamení věřícím, kteří za hlubokého ticha poklekají, Ježíši Kristu pod způsobami chleba a vína se klanějí, víru, naději a lásku vzbuzují a hříchů svých litují.*)

Při tom mohou věřící modliti se takto:

„Pozdraveno buď, pravé tělo Ježíše Krista, které za mne na kříži obětováno bylo! V nejhlubší pokoře klaním se tobě. Ježíši, tobě jsem živ! Ježíši, tobě umírám! Ježíši, tvůj jsem živý i mrtvý! Amen. — Pozdravena buď, předrahá krvi Ježíše Krista, kteráž za mne na kříži vylita byla! V nejhlubší pokoře klaním se tobě. Ježíši, smiluj se nade mnou! Ježíši, slituj se nade mnou! Ježíši, odpusť mi hříchy mé! Amen“.**)

§ 23. Obřady po proměňování.

1. Po proměňování prosí kněz Boha, aby oběť tuto milostivě přijal a všechny, kdožkoli z ní požívati budou, všelikým požehnáním a milostmi naplnil. Při tom žehná několikráte sv. hostii i kalich a posléze i sebe. Žehnání sv. hostie a kalicha znamením svatého kříže značí, že mezi obětí mše svaté a obětí na kříži není podstatného rozdílu.

2. Potom vzpomíná duší v očistci („**memento defunctorum**“, „**vzpomínka na zemřelé**“) a prosí Boha, aby je do nebe přijmouti ráčil.

3. K vzpomínce té připojuje prosbu, aby i on spolu se všemi přítomnými jedenkráte nebeské slávy došel. Prosba tato se počíná slovy: „Nám také hříšníkům“ („Nobis quoque peccatoribus“); při slovech těch udeří se kněz v prsa na znamení kajícnosti.

4. K tomu dokládá, že vše to očekává pro zásluhy Ježíše Krista, skrze něhož od Boha všeho nám se dostává. Při tom žehná sv. hostii a kalich třikráte znamením svatého kříže.

5. Potom odkryje kalich, poklekne a ihned zase povstane, vezme uctivě svatou hostii do pravé ruky a učiní jí znamení

*) Vel. katechismus ot. 613. — **) Vel. katechismus v „Přídavku“ čís. 10.

sv. kříže, a to třikráte nad kalichem od kraje ke kraji a dvakráte mezi kalichem a prsy. Pak drže hostii nad kalichem, oboje maličko nad oltář pozdvihne.

Jest to pozůstatek starého zaniklého obřadu. Za starých dob totiž kněz pozdvihoval kalich s hostií ještě jednou po proměňování vysoko vzhůru, aby věřící tělu a krvi Páně opětně se klaněli.

§ 24. Obřady před přijímáním.

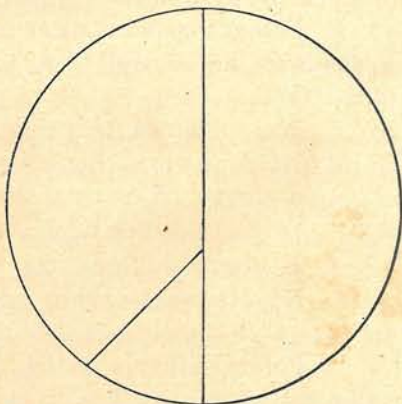
1. Úvod k přijímání tvoří **modlitba Páně** „Otče náš“ („Pater noster“). V ní kněz slovy samého Ježíše Krista shrnuje stručně v jedno veškery prosby, jež byl dosud při mši sv. k Bohu vyslal, ve čtvrté pak prosbě modlitby té „Chléb náš vezdejší dej nám dnes“ vyslovuje touhu po přijetí chleba nebeského.

Šest prvních proseb modlitby Páně říká kněz; sedmou, poslední prosbu „Ale zbav nás od zlého“ pronáší jménem lidu ministrant, k čemuž kněz tiše připojí: „Amen“.

Modlitbu Páně modlí se kněz s rukama rozpiatýma, maje oči obráceny k tělu Páně na korporálu, aby, pohlížeje na původce té modlitby pod způsobou chleba tu přítomného, tím zbožněji ji se modlil.

2. K modlitbě Páně připojuje kněz modlitbu, v níž šíře rozvádí se poslední prosba otčenáše; prosíť v ní Boha, aby zbavil nás všeho minulého, přítomného i budoucího zla a udělil nám pokoje. Při modlitbě této utře kněz patenu purifikatoriem, vezme ji do pravé ruky a požehná se jí při prosbě o udělení pokoje znamením sv. kříže, čímž vyjadřuje přání, aby účasten byl pokoje, jehož Kristus pán smrtí svou na kříži nám byl zasloužil. Pak políbí patenu a položí na ni sv. hostii.

3. Kněz **rozlomí sv. hostii** nad kalichem ve dvě polovice; polovici, kterou v pravé ruce drží, položí na patenu. — Poté z oné polovice, kterou v levé ruce drží, ulomí pravou rukou dole malou částečku (obr. 72.).

Obr. 72. Kterak kněz při mši svaté rozlomí sv. hostii.

Potom, položiv i druhou polovici na patenu, činí onou částečkou třikráte znamení kříže nad kalichem, řka: „Pax † Domini sit † semper vobis†cum“, „Pokoj Páně budiž vždycky s vámi“, k čemuž ministrant odpoví: „Et cum spiritu tuo“, „I s duchem tvým“. Po těchto slovech spustí kněz onu částečku do kalicha, modle se, aby toto sloučení těla a krve Pána našeho bylo přijímajícím k životu věčnému.

Lámání sv. hostie připomíná nám, že Kristus pán při poslední večeři chléb lámal a spolu uvádí nám na pamět také násilnou jeho smrt.

Ono sloučení malé částečky s nejsvětější krví Páně v kalichu značí, že pod každou z obou způsob jest přítomen

Obr. 73. Přijímání.

Kristus pán celý, t. j. že pod způsobou chleba jest přítomna i jeho krev, a že pod způsobou vína jest přítomno i jeho tělo.

4. Kněz, vzdav pokleknutím úctu velebné svátosti, skloní hlavu nad oltářem a pohlížeje na sv. hostii **bije se třikráte v prsa** říkaje:

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis.	**Beránku boží**, kterýž snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi.
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis.	Beránku boží, kterýž snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi.
Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem.	Beránku boží, kterýž snímáš hříchy světa, uděl nám pokoje.

„Beránkem božím, kterýž snímá hříchy světa“ nazval Pána Ježíše sv. Jan Křtitel, vydávaje tak svědectví, že Kristus pán je vykupitelem, jenž byl předobrazen beránkem velikonočním.

Ku prosbě „uděl nám pokoje“ připojuje kněz ještě modlitbu, v níž Ježíše Krista opětovně prosí, aby církvi uděliti ráčil pokoje.

5. Potom následují dvě modlitby jakožto nejbližší příprava k sv. přijímání. V první modlitbě prosí kněz, aby osvobozen byl ode všeho, co by mu překáželo ve spojení s Kristem, to jest od hříchu a následků jeho. Ve druhé modlitbě prosí, aby sv. přijímání nebylo mu k odsouzení, nýbrž k blahu duše i těla.

§ 25. Obřady při přijímání.

1. Kněz poklekne, klaně se tak Spasiteli v nejsvětější svátosti přítomnému; potom vstane a s radostnou touhou pronáší slova: „Panem coelestem accipiam et nomen Domini invocabo“, „Chléb nebeský přijmu a jméno Páně vzývati budu“.

2. Nicméně s posvátnou bázní a pokorou chystá se kněz k přijímání. Uctivě vezme obě polovice sv. hostie do levé ruky a pravou **bije se třikráte v prsa**, řka po každé:

„**Domine, non sum dignus**, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur anima mea.“	„**Pane, nejsem hoden**, abys vešel pod střechu mou, ale toliko rci slovem, a uzdravena bude duše má.“

Jsou to jen poněkud pozměněná slova, jež pronesl pohanský setník v Kafarnaum, když Kristus pán přicházel k domu jeho, aby uzdravil nemocného služebníka jeho (místo „uzdraven bude služebník můj“ — „uzdravena bude duše má“). Není zajisté vhodnějších slov, jimiž by kněz, jenž drží již v rukou tělo Páně, aby je přijal, vyjádřil svoji pokoru a důvěru.

Při těchto slovech dává ministrant třikráte zvonkem znamení, aby věřící poklekli a spolu s knězem pokoru a důvěru vzbudili.

3. Kněz vezme obě polovice svaté hostie do pravé ruky, učiní jimi před sebou znamení kříže, říkaje při tom: „Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat animam meam in vitam aeternam. Amen“, „Tělo Pána našeho Ježíše Krista zachovej duši mou k životu věčnému. Amen“. Potom **kněz přijímá tělo Páně** s největší úctou a pokorou. Chvíli stojí ponořen v rozjímání o nejsvětější svátosti, načež odkryje kalich, sebéře patenou s korporálu pozorně částečky, jež snad od sv. hostie odpadly a setře je ukazováčkem pravé ruky do kalicha. Při tom pronáší vroucí slova díků, jakož i touhy po přijetí krve Páně. Vzav kalich do pravé ruky, učiní jím před sebou znamení kříže řka: „Krev Pána našeho Ježíše Krista zachovej duši mou k životu věčnému. Amen“, a **přijímá uctivě krev Páně.**

Často přistupují potom i věřící k svatému přijímání.*)

Při přijímání kněžském máme, skutečně-li nepřijímáme, duchovně přijímati, to jest, máme míti svatou touhu, tělo Páně, kdybychom mohli, skutečně přijmouti.**)

§ 26. Obřady po přijímání.

1. Protože Kristus pán i pod nejmenší částečkou kterékoliv způsoby jest přítomen, pečovala církev vždy o to, aby tělo a krev Páně ani v malých částečkách nebyly zneuctěny. Proto kněz, jako byl dříve pečlivě sebral částečky sv. hostie s korporálu i pateny a do kalicha je shrnul, tak nyní po přijetí krve Páně dbá o to, aby ani v kalichu ani na prstech, v nichž tělo Páně byl držel, ani nejmenší částečky těla a krve Páně nezbylo. Za tou příčinou:

a) dává si hned po přijetí krve Páně nalíti od ministranta trochu vína do kalicha, jímž pak otáčí tak, aby vínem smyty byly veškery zbytky nejsvětější krve, načež víno požije.

b) potom vezme kalich oběma rukama za kuppu tak, aby měl prsty, v nichž sv. hostii byl držel, nad kalichem, a dává si přes ně líti trochu vína a vody do kalicha. Utřev si prsty

*) O obřadech, jichž při tom se užívá, viz § 35 na str. 101.

**) Vel. kat. ot. 614.

purifikatoriem, vypije ono víno s vodou v kalichu se nalézající, načež čiši kalicha pečlivě purifikatoriem vytře.

2. Potom položí kněz na kalich purifikatorium, patenu a pallu, zahalí jej velem, složí korporál, zastrčí jej do bursy, kterouž položí na kalich. Zatím přenese ministrant mešní knihu na stranu epištolní.

Zahalením kalicha **končí se kánon mešní** (viz str. 79).

3. Upraviv kalich, přistoupí kněz k missálu a modlí se krátkou modlitbu zvanou **communio** [kommunio] neboli **přijímání**. Communio byl dříve celý žalm, který zpíván byl, když věřící přistupovali ke stolu Páně. Jest to obyčejně výňatek z Písma sv., jenž se vztahuje k tajemství příslušného svátku.

Na př. „communio" ve svátek sv. tří králů: „Viděli jsme hvězdu jeho na východě a přijeli jsme klanět se jemu." (Mat. 2, 2.)

4. Po „communio" vrátí se kněz doprostřed oltáře, políbí oltář a obrátí se k lidu s pozdravem „Pán s vámi"; ministrant jménem lidu odpoví „I s duchem tvým". Potom přistoupí opět k mešní knize a modlí se **modlitbu po přijímání**, t. zv. **post-communio.**" Obsahem i formou podobá se tato modlitba kollektě. Někdy bývá modliteb po sv. přijímání více, podobně jako kollekt. Zpravidla obsahuje „postcommunio" prosbu, aby sv. přijímání bylo nám k blahu duševnímu i tělesnému.

Na př. „postcommunio" v den narození Páně zní takto: „Nasyceni nebeským pokrmem a nápojem, chválu a díky vzdávejme, rozmilí bratři, Bohu všemohoucímu, prosíce, by nás, které za hodné považoval přijímání těla a krve Pána našeho Ježíše Krista, Syna svého jednorozeného, za hodné také měl nebeské odměny. Skrze téhož Pána našeho Ježíše Krista, Syna jeho."

§ 27. Obřady na konci mše svaté.

1. Kněz přistoupí doprostřed oltáře, obrátí se k lidu, pozdraví jej slovy „Pán s vámi", k nimž ministrant odpoví „I s duchem tvým". Poté kněz ihned ohlašuje věřícím konec mše svaté slovy „Jděte, jest propuštění", **„Ite, missa est"**. K tomu jménem lidu odpoví ministrant: „Bohu díky", „Deo gratias". Ve slovech těch obsažen jest dík věřících, že jim dopřáno bylo býti přítomnu mši svaté a vrátiti se s mnohými milostmi při ní získanými opět k svému povolání.

Přehled mše sv. od proměňování až do modlitby po přijímání.

Pravá strana oltáře.	Střed oltáře.	Levá strana oltáře.
	Kněz činí třikráte kříž nad kalichem a hostií.	
	Modlitba za církev, papeže, biskupa, panovníka a věřící (memento vivorum)	
	Kněz klade ruce nad obětní dary a žehná je.	
	Proměňování chleba v tělo Páně.	
	Pozdvihování sv. hostie.	
	Proměňování vína v krev Páně.	
	Pozdvihování kalicha s krví Páně.	
	Modlitba za přijetí oběti a žehnání sv. hostie i kalicha.	
	Vzpomínka na duše v očistci (memento defunctorum).	
	Prosba kněze, aby i on spolu se všemi přítomnými jedenkráte nebeské slávy došel („Nám také hříšníkům...")	
	Kněz činí svatou hostií znamení sv. kříže nad kalichem a pozdvihne ji maličko spolu s kalichem nad oltář.	
	Modlitba Páně.	
	Lámání sv. hostie: dvě veliké části na patenu | malá částečka do kalicha.	
	Kněz bije se třikráte v prsa, říkaje: „Beránku boží..."	
	Přípravné modlitby k sv. přijímání.	
	Kněz bije se třikráte v prsa, říkaje: „Pane nejsem hoden..."	
	Přijímání těla a krve Páně.	
	Vypláchnutí kalicha, omytí prstů.	
	Přikrytí kalicha.	
	Zahalení kalicha.	
		Communio.
	„Pán s vámi!" „I s duchem tvým".	
		Postcommunio.

V některé dny, které mají ráz doby kající, kněz místo „Ite, missa est“, říká, obrácen jsa k oltáři: „Benedicamus Domino“, „Chvalme Pána“. To pochází odtud, že za starých dob ve dnech takových věřící neodcházeli po mši sv. hned z kostela, nýbrž zůstali ještě při pobožnostech, jež po mši sv. se konaly.

Slovy „Ite, missa est“ kdysi mše sv. se končívala; později však bylo přidáno ještě žehnání lidu a čtení evangelia.

2. Po „Ite“ obrátí se kněz k oltáři a modlí se, maje sepiaté ruce na oltář položeny, potichu modlitbu k nejsvětější Trojici, v níž ji prosí, aby oběť mše sv. milostivě přijmouti ráčila. Potom políbí oltář, čímž naznačuje duchovní spojení své s Kristem pánem, od něhož má veškeru svoji moc, pozdvihne ruce i oči ke kříži na znamení, že hledá u Krista moc k žehnání, sepne ruce, obrátí se a **žehná lid znamením sv. kříže**, řka: „Požehnejž vás všemohoucí Bůh Otec, Syn a Duch svatý“ („Benedicat vos omnipotens Deus Pater et Filius et Spiritus sanctus“). K tomu jménem lidu odpoví ministrant: „Amen“. Když kněz požehnání uděluje, kleká lid a znamená se sv. křížem.

3. Kněz, uděliv lidu požehnání, přistoupí na stranu evangelijní a říká zpravidla **počátek evangelia sv. Jana**, v němž úchvatným způsobem vyjádřeno jest tajemství vtělení Syna božího. Jím vhodně zakončuje se mše svatá, neboť připomíná nám nesmírnou lásku nebeského Otce, jenž daroval nám Syna svého, kterýž se za nás na kříži obětoval a ustavičně při mši svaté obětuje. Při slovech „A Slovo tělem učiněno jest“ („Et Verbum caro factum est“) pokleká kněz na znamení úcty před tajemstvím vtělení Syna božího.

Syn boží nazývá se „Slovo“, protože původ jeho od Otce dá se obrazně znázorniti původem slova z myšlenky.

Počátek evangelia sv. Jana říká kněz obyčejně z paměti, anebo čte jej s tabulky, která na straně evangelijní stojí; nepřenáší se tedy mešní kniha se strany epištolní na stranu evangelijní.

V neděle, na něž připadá svátek nějaký, čte se při mši svaté evangelium sváteční; na konci mše sv. však místo počátku evangelia sv. Jana čte se evangelium nedělní. Za tím účelem přenáší se kniha mešní na stranu evangelijní.

Evangelium, jež se čte na konci mše svaté, nazývá se „poslední“ na rozdíl od evangelia, jež se čte mezi mší svatou po epištole. Při posledním evangeliu věřící povstanou a požehnají se sv. křížem.

Když kněz dočetl poslední evangelium, řekne ministrant ve jménu věřících „Bohu díky“ („Deo gratias“). Slovy těmi projevují věřící, že i oni vděčně sobě připomínají vtělení Krista pána.

Po posledním evangeliu sestoupí kněz od oltáře, poklekne na posledním stupni oltářním a modlí se s lidem třikráte „Zdrávas, Maria“, pak jednou „Zdrávas, královno“ a dvě modlitby za blaho a ochranu církve, jak to nařídil papež Lev XIII.

Přehled mše sv. od modlitby po přijímání až do konce.

Pravá strana oltáře.	Střed oltáře.	Levá strana oltáře.
	„Pán s vámi“. „I s duchem tvým.“	
	Ite, missa est.	
	Kněz žehná lid: „Požehnejž vás všemohoucí Bůh . . .“	
Poslední evangelium.		

§ 28. Mše svatá tichá, zpívaná a slavná.

Mše svatá, při níž kněz modlitby pouze říká (recituje) buď potichu nebo nahlas, nazývá se **„tichá“**. Při tiché mši svaté věřící buď tiše se modlí, anebo zpívají nábožné písně za průvodu varhan.

Mše svatá, při níž kněz některé části zpívá, nazývá se **„zpívaná“** („missa cantata“). Kněz zpívá: 1. počátek chvalozpěvu „Gloria in excelsis Deo“, 2. kollekty, 3. epištolu, 4. evangelium, 5. počátek vyznání víry „Credo in unum Deum“, 6. praefaci, 7. modlitbu Páně, 8. „Pax Domini“, 9. modlitbu po sv. přijímání (postcommunio) a 10. „Ite, missa est“. Mimo to zpěvem pronáší pozdravení lidu „Dominus vobiscum“ a vybídnutí k modlitbě „Oremus“. Lid anebo sbor zpěváků na kůru zpěvem jednak knězi odpovídá, jednak pokračuje ve zpěvech, z nichž kněz toliko počátek zapěje („Gloria“ a „Credo“), jednak i některé částky mše sv., jež kněz i při zpívané mši svaté potichu říká, zpěvem pronáší (introit, graduale, offertorium, communio).

Zpívaná mše sv., při níž knězi nebo biskupovi přisluhují jáhen a podjáhen, nazývá se **„slavná“**. Někdy přisluhují při ní

ještě i jiní duchovní, tak zvaní akolyté (obyčejně bohoslovci). — „Zpívaná“ i „slavná“ mše sv. nazývá se jinak také **„veliká“**.

Kněz nebo biskup, jenž slavnou mši svatou slouží, nazývá se celebrant (z lat. cĕlĕbrō = slavím).

Při slavné mši svaté koná se v podstatě vše tak, jako při mši zpívané; mimo to však užívá se při ní ještě těchto zvláštních obřadův:

1. na počátku mše sv., když celebrant, dokončiv modlitby stupňové, vystoupí vzhůru k oltáři, vloží do kadidelnice, kterou jáhen drží, tři lžičky kadidla (lat. „incensum“) požehná kadidlo znamením sv. kříže a okuřuje („incensuje“) oltář kol do kola. Vonný dým kadidla vzhůru vystupující jest obrazem vroucí modlitby k nebesům vysílané.

2. epištolu zpívá podjáhen, stoje za celebrantem na straně epištolní u stupňů oltářních, mezitím co kněz ji potichu čte.

3. Když byl celebrant evangelium potichu přečetl, vloží do kadidelnice kadidlo, udělí požehnání jáhnovi, jenž kleče za to jej byl požádal. Potom zpívá jáhen evangelium, stoje před oltářními stupni na straně evangelijní, z knihy, kterou před ním drží podjáhen. Dříve než započne jáhen evangelium zpívati, okouří kadidelnicí knihu evangelií. Celebrant zatím stojí na straně epištolní, jsa tváří obrácen k místu, kde jáhen evangelium zpívá. Když jáhen evangelium dozpíval, nese podjáhen rozevřenou knihu evangelií k celebrantovi, jenž políbí počátek evangelia, které bylo zpíváno.

4. Při obětování okuřuje celebrant obětní dary, dělaje nad nimi kadidelnicí tři kříže a tři kruhy, na znamení, že obětní tyto dary mají býti Bohu trojjedinému příjemnými, jako byla oběť Abelova; potom okuřuje celý oltář. Posléze pak jáhen incensuje celebranta, přijav z rukou jeho kadidelnici, na znamení, že celebrant mši svatou sloužící má býti proniknut vroucí zbožností.

5. Při pozdvihování okuřuje jeden z akolytů, kleče na straně epištolní, třikráte sv. hostii a třikráte kalich s krví Páně.

6. Před přijímáním, po modlitbě, v níž celebrant Ježíše Krista prosí, aby církvi pokoje uděliti ráčil, dává se tak zvané políbení pokoje na znamení upřímné lásky bratrské, která jest základem pokoje mezi lidmi. Celebrant a přisluhující jáhen políbí oltář na znamení, že pokoj, jejž sobě i ostatním sděliti hodlají, pochází od Krista, pak se obejmou a levou tváří se k sobě přiblíží, při čemž celebrant řekne: „Pax tecum“ („Pokoj s tebou“) a jáhen odpoví: „Et cum spiritu tuo“ („I s duchem tvým“). Jáhen pak dá podobně políbení míru podjáhnovi, a ten zase ostatnímu duchovenstvu v presbytáři přítomnému. Vznešenějším laikům v presbytáři přítomným uděluje se políbení míru tím způsobem, že se jim k políbení podá kříž se svatými ostatky, t. zv. pacifikál (viz str. 56).

Slavná mše svatá, kterou slouží biskup anebo hodnostář, jenž má právo užívati rouch biskupských, nazývá se „mše **pontifikální“**.

Po zpívané a slavné mši svaté nekonají se modlitby, jež předepsány jsou po tiché mši svaté.

§ 29. Mše svatá zádušní.

Ačkoliv každá mše svatá bez rozdílu obětována býti může za duše zemřelých, přece sloužívá se, kdykoliv to možno jest, mše svatá zvláštní, jejíž obřady k tomu účelu jsou přizpůsobeny. Taková mše svatá nazývá se **„zádušní“**.

V obřadech mše sv. zádušní projevuje se žal, jenž jímá srdce člověka při smrti osoby jemu drahé, jakož i bázeň, jež vzniká při vzpomínce na přísný soud boží a na muky očistcové. Zároveň však prosvítá v nich pevná víra v život věčný, jež žal křesťana mírniti má, a vzájemná láska, kterou zemřelým prokazovati máme vroucí za ně modlitbou.

Zádušní mše svatá koná se v rouchu barvy černé a vynechává se v ní vše, co při obyčejné mši svaté jest výrazem radosti, tedy hlavně „Gloria“ a „Credo“.

Jiné zvláštnosti, jimiž zádušní mše svatá od obyčejné mše svaté se liší, jsou tyto:

1. V modlitbách stupňových vynechá se žalm 42., poněvadž v něm vyjádřena jest sklíčenost kněze a lidu; při zádušní mši svaté dlužno však míti na mysli neskonale větší sklíčenost duší v očistci.

2. Introit se počíná slovy: „Requiem aeternam dona eis, Domine, et lux perpetua luceat eis“, „Odpočinutí věčné dejž jim, ó Pane, a světlo věčné ať jim svítí“. Dle počátečního slova introitu nazývá se zádušní mše svatá také jinak „rekviem“. Na počátku introitu nežehná kněz znamením sv. kříže sebe, nýbrž mešní

knihu, čímž dává na jevo, že požehnání chce přivlastniti duším v očistci.

3. Po „graduale" říká kněz velebný hymnus (sekvenci) „Dies irae" (= „Den hněvu") v němž živě vylíčen jest poslední soud.

Hymnus tento složil františkán Tomáš z Celana (vyslov: Čelána), jenž žil uprostřed století XIII.

4. Políbení knihy mešní po evangeliu odpadá, neboť jest projevem radosti.

5. Při obětování nežehná kněz vody, neboť voda, jež k vínu se přiměšuje, značí věřící na zemi žijící; při mši zádušní však zřetel obrácen jest k duším v očistci.

6. Místo „Beránku boží, kterýž snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi" říká kněz: „Beránku boží, kterýž snímáš hříchy světa, uděl jim pokoje" („dona eis requiem"). Poněvadž při zádušní mši sv. nevyprošuje pokoje pro sebe, nýbrž pro duše v očistci, nebije se kněz v prsa.

7. Místo „Ite, missa est" říká kněz: „Odpočiňtež v pokoji", „Requiescant in pace".

„Ite, missa est" neříká kněz ve mši zádušní, protože za starých dob věřící po mši svaté ještě v kostele zůstali, aby přítomni byli také jiným pobožnostem, které za zesnulé potom se konaly.

8. Požehnání lidu se neuděluje, poněvadž veškery užitky zádušní mše svaté jsou určeny výhradně pro duše v očistci.

III. Obřady při udělování svatých svátostí.

§ 30. O svátostech vůbec.*)

Svátost je viditelné a působivé znamení neviditelné milosti, kteréž od Ježíše Krista k našemu posvěcení ustanoveno jest.

Ke každé svátosti náležejí tři části:

1. viditelné a působivé znamení;
2. neviditelná nebo vnitřní milost;
3. ustanovení od Ježíše Krista.

*) Vel. kat. ot. 523—530.

Svátost se jmenuje „viditelné" znamení, protože vnitřní milost zevně naznačuje.

Znamením rozumíme vše, co něco jiného naznačuje. Některá znamení jsou přirozená, na př. dým jest znamením ohně; o jiných lidé se umluvili, aby určitou věc znamenala; na př. praporce určitých barev značí určité země, číslice značí určitá čísla, písmena určité zvuky a p.

„Viditelný" znamená zde „postřežitelný smysly vůbec," tedy netoliko zrakem, nýbrž i sluchem (slyšitelný) atd.

Svátost se jmenuje „působivé" znamení, protože vnitřní milost nejen naznačuje, nýbrž i působí.

Moc, působiti milost, mají svátosti od Ježíše Krista, který je ustanovil.

Ježíš Kristus ustanovil sedmero svátostí: 1. křest, 2. biřmování, 3. svátost oltářní, 4. pokání, 5. poslední pomazání, 6. svěcení kněžstva, 7. stav manželský.

K viditelnému znamení, jež jest podstatným obřadem při každé svaté svátosti, připojila církev svatá během času ještě jiné obřady, jež blíže naznačují účinky svátosti a ke zbožnému udělování i přijímání svatých svátostí velice pomáhají.

§ 31. O křtu svatém vůbec.

Křest je nejprvnější a nejpotřebnější svátost, ve které člověk skrze vodu a slovo boží bývá ode hříchu dědičného i ode všech přede křtem spáchaných hříchův očištěn a v Kristu Ježíši k životu věčnému znova zrozen a posvěcen.*)

Křest se jmenuje nejprvnější svátost, protože dříve musíme býti pokřtěni, nežli kterou jinou svátost přijmouti můžeme.**)

Každý člověk může platně křtíti; ale kromě nevyhnutelné potřeby smějí toliko biskupové a faráři, s jejich pak dovolením i jiní kněží a jáhnové křtíti.***)

V nevyhnutelné potřebě (na př. je-li obava, že novorozeňátko brzy zemře), může každý člověk, tedy i bludař a nevěřící, platně křtíti, neboť k udílení křtu svatého pro jeho nezbytnou potřebu Kristus pán každého člověka zplnomocnil. Dítko, jež takto bylo pokřtěno, má, zůstane-li na živu, býti přineseno ke knězi, aby na něm vykonal ostatní obřady při křtu předepsané.

*) Vel. kat. ot. 542.
**) Vel. kat. ot. 543.
***) Vel. kat. ot. 547.

*

Dospělý člověk v případě potřeby, není-li po ruce nikoho, kdo by křest mu udělil (na př. umírající pohan v poušti), má vzbuditi upřímnou touhu a opravdovou vůli, křest svatý přijmouti (tak zvaný „křest žádosti"). Sobě samému křest uděliti ani v takovém případě dovoleno není.

Kdo křtí, musí:

1. míti úmysl, skutečně křtíti, to jest, činiti, co činí církev;
2. na osobu, kterou křtí, přirozenou vodu líti;
3. když lije vodu, říkati slova: „Já tě křtím ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého".*)

Přirozenou vodou rozumíme takovou vodu, kterou v přírodě nalézáme. Nesmí se tedy křtíti vodou uměle vyrobenou, na př. destillovanou, anebo tekutinou, jež vodou není, na př. vínem, ovocnou šťávou a p.

Voda, smývajíc skvrny těla, naznačuje vhodně účinek křtu svatého, očištění ode hříchu dědičného i ode všech přede křtem spáchaných hříchův.

Ke křtu se užívá, když to může býti, vody svěcené, tak zvané křestní.

Slavné svěcení této vody děje se na Bílou sobotu a v sobotu před svátky svatodušními.

V případě nevyhnutelné potřeby možno ovšem křtíti vodou obyčejnou.

Za starých dob býval křtěnec obyčejně celý do vody pohroužen. Později však stalo se zvykem vodu při křtu jen na hlavu křtěncovu líti. V Čechách ještě ve století XV. bylo dáno knězi na vůli, aby uděloval křest buď ponořením do vody, anebo litím vody na hlavu křtěncovu.

§ 32. Obřady při křtu nemluvňátek.

Křest nemluvňátek má se konati vždy v kostele; toliko z důležitých příčin (na př. pro slabé zdraví nemluvňátka) trpí se, aby křest vykonán byl v příbytku soukromém.

Nemluvňátko přinesou do kostela kmotrové. Kmotrové (z lat. compater [kompater] = „spoluotec") jsou osoby, které dítko při křtu na rukou drží a místo něho knězi odpovídají. Kmotrové jsou povinni, starati se o křesťanské vychování dětí, jimž byli kmotry, zvláště když osiřely nebo když jejich rodiče svých povinností zanedbávají. Proto mají kmotrové býti sami dobrými katolíky a věkem již dospělejší.**)

*) Vel. kat. ot. 548.
**) Vel. kat. ot. 554.

Obr. 74. Křest.

Nemohou býti kmotry: vlastní rodiče, řeholníci (poněvadž sliby řeholními jsouce vázáni, nemohli by plniti povinností kmotrovských), nekatolíci a p. Zpravidla má býti jen jedna osoba kmotrem nebo kmotrou; nanejvýše připouštějí se osoby dvě: kmotr i kmotra.

A. Obřady u vchodu do chrámu a na cestě ke křtitelnici.

1. Kmotři zůstanou s dítkem státi u vchodu chrámového, na znamení, že není dosud údem církve svaté. Kněz, oděný rochetou a štolou barvy fialové, táže se jich: „Kterak chcete tomu dítěti říkati?" načež kmotr řekne jméno toho světce, jímž křtěnec nazván býti má.

Světec, jehož jméno křtěnec dostává na křtu svatém, má mu býti ochráncem (patronem) a vzorem, jehož následovati má.

2. Kněz táže se: Co žádáš od církve boží?" Kmotr jménem dítka odpoví: „Víru". Dále táže se kněz: „Víra co tobě dá?" k čemuž kmotr odpoví: „Život věčný". Obdržev tuto odpověď, napomíná kněz křtěnce aby, chce-li života věčného dojíti, zachovával přikázání, aby miloval Pána Boha svého

z celého srdce a z celé duše své i ze vší mysli své a bližního svého jako sebe samého.

3. Kněz fouká třikráte ve tvář dítka. Tím naznačuje zapuzení zlého ducha, pod jehož moci dítko dosud bylo; při tom říká: „Vyjdi z něho, duchu nečistý, a ustup Utěšiteli Duchu svatému“.

4. Kněz činí palcem pravé ruky znamení svatého kříže na čele a na prsou dítka, čímž naznačuje, že člověk křtem svatým béře na sebe povinnost víru vyznávati a v srdci ji stále chovati.

5. Kněz vztáhne ruku nad hlavu křtěncovu na znamení, že jej Bůh béře do své ochrany, a modlí se, aby Bůh zbavil jej slepoty srdce a všech osidel ďáblových.

6. Kněz klade částečku svěcené soli do úst dítka. Sůl jest obrazem moudrosti nebeské, kteréž křtěnec v naukách svatého náboženství po celý život okoušeti má. Moudrost tato má jej před nákazou mravní chrániti, podobně jako sůl chrání pokrmův od hniloby.

7. Potom zaklíná kněz zlého ducha, aby odstoupil od křtěnce.

8. Kněz vloží konec štoly na dítko, na znamení duchovní ochrany, jíž jako úd církve bude požívati, a uvede je dovnitř chrámu řka: „Vstup do chrámu božího, abys měl podíl s Kristem na životě věčném“. Kráčeje s kmotrem, jenž dítko na rukou nese, ke křtitelnici, modlí se kněz společně s kmotrem „Věřím v Boha“ a „Otče náš“.

B. Obřady u křtitelnice.

1. Kněz, opětně zažehnav zlého ducha, omočí prst ve slině úst svých a dotkne se jím uši křtěncových, řka: „Efeta, to jest otevři se“, jakož i chřípí nosu křtěncova, při čemž říká: „k vůni líbezné“. Obřadem tímto napomíná křtěnce, aby učení Ježíše Krista rád poslouchal a jím v životě svém se řídil, tak aby život jeho byl Bohu „vůní líbeznou“.

Vzorem k obřadu tomuto byly úkony a slova Ježíše Krista při uzdravení hluchoněmého. V Písmě sv. čteme: „Kristus vložil prsty své v uši jeho a plivnuv dotekl se jazyka jeho a řekl jemu: ‚Efeta‘, to jest otevři se“.

„Efeta“ jest slovo aramejské. Kristus pán mluvil řečí aramejskou, jež jest nářečím řeči hebrejské.

2. Potom činí kmotr za nemluvňátko slib křestní, v němž křtěnec slibuje, že se odříká ďábla, jeho pýchy i všech skutků jeho.

3. Kněz maže křtěnce olejem křtěnců v podobě kříže na prsou a na zádech mezi lopatkami. To značí, že se křtěnci uděluje potřebná síla k boji proti ďáblu, jehož se byl odřekl; neboť za starých dob mazávali zápasníci těla svá olejem, aby stala se ohebnými.

4. Na znamení radosti nad tím, že křtěnec brzy již křtem svatým jha hříchu bude zbaven, zamění kněz štolu fialovou za štolu bílou.

5. Kmotr činí za nemluvňátko vyznání víry. Kněz táže se, zda křtěnec věří v jednotlivé základní články víry, k čemuž kmotr jménem křtěnce přisvědčuje, řka: „Věřím“.

Otázky, jež kněz klade, zní takto:

Kněz: „Věříš v Boha Otce všemohoucího, Stvořitele nebe i země?“ Kmotr: „Věřím“. Kněz: „Věříš v Ježíše Krista, Syna jeho jediného, Pána našeho, narozeného a ukřižovaného?“ Kmotr: „Věřím“. Kněz: „Věříš v Ducha svatého, svatou církev obecnou, svatých obcování, odpuštění hříchů, těla z mrtvých vzkříšení, život věčný?“ Kmotr: „Věřím“.

Posléze táže se kněz křtěnce: „Chceš-li pokřtěn býti?“, k čemuž kmotr jménem křtěnce odpoví: „Chci“.

6. Kněz lije na hlavu křtěncovu třikráte vodu v podobě kříže, říkaje při tom slova: „Já tě křtím ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého“. Trojí polití poukazuje ke třem božským osobám, v jichž jménu křest svatý se uděluje; lití vody v podobě kříže připomíná, že Ježíš Kristus svou smrtí na kříži zjednal člověku milost, jíž se mu na křtu sv. dostává.

7. Kněz maže křtěnce na temeni hlavy svatým křižmem v podobě kříže. Tím naznačuje, že na křtu svatém vtiskuje se pokřtěnému nezrušitelné znamení křesťana, příslušníka Krista neboli „Pomazaného“.

Mazání sv. křižmem, jehož se zpravidla při sv. biřmování užívá, připomíná mimo to, že v prvých čtyřech stoletích po křtu svatém ihned sv. biřmování se udělovalo.

8. Kněz klade na pokřtěného bílé roucho, čímž dává na jevo, že duše pokřtěného jest nyní bez poskvrny hříchu; při tom napomíná křtěnce, aby duši svou po celý život v této

čistotě uchoval. Dospělí pokřtění oblékali za starých dob po křtu svatém bílé roucho.

9. Kněz podává pokřtěnému hořící svíci, kterouž za něho kmotr do ruky přijímá. Při tom napomíná kněz pokřtěného, aby ctnostným životem vždy byl připraven předstoupiti před soud boží, podoben jsa oněm pěti opatrným pannám, které stále byly připraveny s hořícími lampami jíti vstříc ženichovi.

Posléze propouští kněz pokřtěného, řka: „Odejdiž v pokoji a Pán budiž s tebou“.

§ 33. Obřady při křtu dospělých.

Dospělý, který chce býti pokřtěn, musí:

1. dáti se ve svaté víře dostatečně vyučiti;
2. osobních hříchů svých upřímně litovati;
3. učiniti vyznání víry a křestní slib.*)

Obřady při křtu dospělých jsou v podstatě tytéž, jako při křtu dítek; dospělý však k otázkám kněze odpovídá sám a nikoliv kmotr.

Přede křtem dospělých kněz před oltářem prosí Boha o pomoc a potom teprve odebéře se ke vchodu chrámovému, kde křtěnec před prahem kostelním čeká.

Po křtu dospělého slouží se mše svatá, při níž nově pokřtěný přistupuje k sv. přijímání.

V prvých dobách křesťanských připravovali se dospělí delší dobu ke křtu svatému, i nazývali se „katechumeni“, t. j. žáci (z řeckého κατηχέομαι, katécheomai = jsem vyučován).

Slavný křest uděloval tehdáž biskup pravidelně o velikonocích a svátcích svatodušních, později též o zjevení Páně.

§ 34. Obřady při svatém biřmování.

Biřmování je svátost, ve které pokřtěný člověk skrze vzkládání ruky biskupovy, mazání svatým křižmem a slova biskupova od Ducha svatého bývá posilněn, aby víru svou statečně vyznával a podle ní živ byl.**)

Slovo „biřmovati“ pochází z lat. slova „firmare“ = posilňovati.

*) Vel. kat. ot. 549.
**) Vel. kat. ot. 559.

Obr. 75. Biřmování.

Svátost biřmování udělují řádným způsobem jenom biskupové, mimořádným způsobem také kněží, které papež k tomu zplnomocnil.*)

Zplnomocnění to uděluje papež kněžím, kteří se ubírají jako missionáři do dalekých krajin, kde biskupa není.

Biskup uděluje svátost biřmování takto:

1. stoje u oltáře vztahuje ruce nade všecky biřmovance a vyprošuje jim sedmero darů Ducha svatého;

2. jda od biřmovance k biřmovanci klade pravici svou na hlavu každého biřmovance zvlášť a maže jej křižmem na čele, dělaje mu na něm kříž a říkaje slova: „Znamenám tě znamením kříže a posiluji tě křižmem spasení ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého“;

3. dává každému biřmovanci lehký políček (dotkne se zlehka tváře jeho), řka: „Pokoj s tebou“ („Pax tecum“);

*) Vel. kat. ot. 562.

4. modlí se na konec nade všemi biřmovanci, dává jim svaté požehnání a propouští je.

Vzkládání ruky biskupovy znamená, že na biřmovance sestupuje Duch svatý a biřmovanci že se zvláštním způsobem stávají majetkem božím a bojovníky Kristovými.

Křižmo je smíšenina oleje olivového a balsamu, kterouž biskup na Zelený čtvrtek s ostatními svatými oleji slavně světívá.

Slovo „křižmo" jest vzato z jazyka řeckého: „chrísma" χρῖσμα = mast.

Olej znamená milost Ducha svatého, kterouž biřmovanec k boji proti nepřátelům spasení posilněn bývá.

Olej olivový jest šťáva vylisovaná z ovoce („olivek") olivy štěpné. Olejem potírali sobě za starých dob zápasníci tělo, aby údy jejich staly se pružnějšími a aby ruce protivníkovy po hladké kůži svalů se smekaly.

Balsam znamená, že se biřmovanci uděluje milost, aby se uchoval čistým od nákazy hříchu a nábožným životem šířil vůni ctnosti.

Balsam (z hebrejského „baal šemen" = „hlavní olej") jest vonná míza prýštící se z větví a plodů keře balsamovníka. Balsam chrání před hnilobou a vydává líbeznou vůni.

Biskup dělá biřmovanci na čele kříž, aby naznačil, že se biřmovanec nikdy nemá styděti, víru v Ježíše ukřižovaného před celým světem vyznávati.

Políček znamená, že biřmovanec má býti hotov pro jméno Ježíše Krista i potupu a pronásledování trpěti.

K biřmování se berou kmotrové, aby biřmovanci v nebezpečenství duchovního boje pomáhali a jej slovem i příkladem v křesťanském životě utvrzovali. Na znamení, že tyto povinnosti na se berou, kmotrové kladou biřmovanci, když se biřmuje, pravou ruku na pravé rameno.

Jako na křtu svatém křtěnci, tak i při biřmování dává se biřmovanci jméno některého svatého, aby mu světec ten byl vzorem a ochráncem v duchovním boji.

Jméno světce, jejž si biřmovanec za patrona byl vyvolil, vyslovuje biskup před slovy: „Znamenám tě znamením kříže atd."; na př. „Josefe, znamenám tě atd". Proto odevzdává biřmovanec při sv. biřmování lístek („lístek biřmovací"), na němž jméno to na prvém místě jest napsáno.

§ 35. Obřady při svatém přijímání.

Svaté přijímání je požívání těla a krve Ježíše Krista v nejsvětější svátosti oltářní.*)

Kněz přijímá svátost oltářní pod způsobami chleba a vína, kdykoli koná oběť mše svaté; jinak přijímají i kněz i ostatní věřící toliko pod způsobou chleba.

I ten, kdo přijímá toliko pod způsobou chleba, přijímá celého Ježíše Krista, protože Ježíš Kristus jest pod každou způsobou přítomen celý.

Abychom se stali účastni milostí svatého přijímání, musíme se k němu dobře připraviti. Příprava ke svatému přijímání je dvojí: podle duše a podle těla.

Příprava ke svatému přijímání podle duše záleží v péči o čisté svědomí a v pobožnosti srdce.

Příprava ke svatému přijímání podle těla záleží v tom:

1. abychom kromě nebezpečné nemoci byli úplně lačni, to jest, abychom ode dvanácti hodin v noci ničeho nepožívali;

2. abychom v počestném oděvu ke svatému přijímání přistoupili.

Ke svatému přijímání máme přistoupiti s rukama sepiatýma a s největší uctivostí.

Svaté přijímání uděluje se věřícím obyčejně při mši svaté, a to po přijímání kněžském (viz str. 85).

Čas od času podle potřeby proměňuje kněz při mši svaté mimo velkou hostii, jíž ke mši svaté jest třeba, ještě větší počet menších hostií v tělo Páně. Menší tyto hostie vloží do ciboria, jež chová se potom ve svatostánku.

Chce-li někdo jíti ke svatému přijímání, přiklekne před oltářem k mřížce, která bílým plátnem jest pokryta.

Ministrant říká ve jménu těch, kteří přijímati chtí, obecnou zpověď aneb konfiteor („Confiteor . . .; viz str. 67).

Když se před svatým přijímáním říká konfiteor, máme ještě jednou vzbuditi lítost nade hříchy svými.

Kněz vyjme ze svatostánku ciborium, postaví je na korporál a sejme s něho víko. Potom, vzdav pokleknutím úctu nejsv. svátosti, odstoupí poněkud ke straně evangelijní, obrátí se k těm, kteří přijímati chtí, a s rukama sepiatýma prosí Boha, aby nad nimi se smiloval a hříchy jim odpustil, načež čině nad nimi pravou rukou znamení kříže, dává jim obecné rozhřešení.

*) Vel. kat. ot. 615. a násl.

Obr. 76. Sv. přijímání.

Poté obrátí se kněz k oltáři, poklekne, vezme do levé ruky ciborium, vyjme z něho pravou rukou jednu z hostií, obrátí se k lidu, a drže hostii onu nad ciboriem, praví hlasitě: „Hle Beránek boží, hle kterýž snímá hříchy světa" („Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi"), načež po třikráte dí: „Pane, nejsem hoden, abys vešel pod střechu mou, ale toliko rci slovem, a uzdravena bude duše má" („Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur anima mea").

Když kněz lidu ukazuje svatou hostii, máme se jí pokorně klaněti, v prsa se bíti a pobožně říkati: „Pane, nejsem hoden, abys vešel pod střechu mou, ale toliko rci slovem, a uzdravena bude duše má".

Potom sestoupí kněz k těm, kteří přijímati chtí, a podává jim nejsv. svátost, počna od těch, kteří klečí nejdále na straně epištolní. Dříve než vloží sv. hostii do úst přijímajícího, činí jí nad ciboriem kříž, žehnaje tak přijímajícího; při tom říká: „Tělo Pána našeho Ježíše Krista ochraňujž duši tvou k životu věčnému. Amen" („Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat animam tuam in vitam aeternam. Amen").

Přijímajíce svatou hostii, máme:

1. hlavu pozdvihnouti, ústa slušně otevříti a jazyk položiti na dolejší ret;
2. svatou hostii požíti, jí nežvýkati, aniž déle v ústech zadržovati;
3. svatou hostii, kdyby se nám snad na panebí přilepila, nikoli prstem, nýbrž jazykem odloupnouti.

Podav všem, kteří přijímati chtěli, tělo Páně, vrátí se kněz k oltáři, uloží ciborium do svatostánku a pokračuje ve mši svaté.

Ale i mimo mši svatou možno podávati nejsv. svátost oltářní. V tom případě jde kněz k oltáři oděn jsa rochetou a štolou. Vše ostatní koná se týmž způsobem jako při přijímání mezi mší svatou. Když pak kněz k oltáři se byl vrátil a ciborium do svatostánku uložil, omyje si prsty v malé nádobce s vodou na oltáři stojící, obrátí se k těm, kteří nejsv. svátost přijali, a udělí jim pravou rukou požehnání, řka: „Požehnání Boha všemohoucího, Otce a Syna a Ducha svatého sestoupiž na vás a zůstaň s vámi vždycky" („Benedictio Dei omnipotentis, Patris et Filii et Spiritus sancti descendat super vos et maneat semper").

§ 36. Obřady při svaté zpovědi.

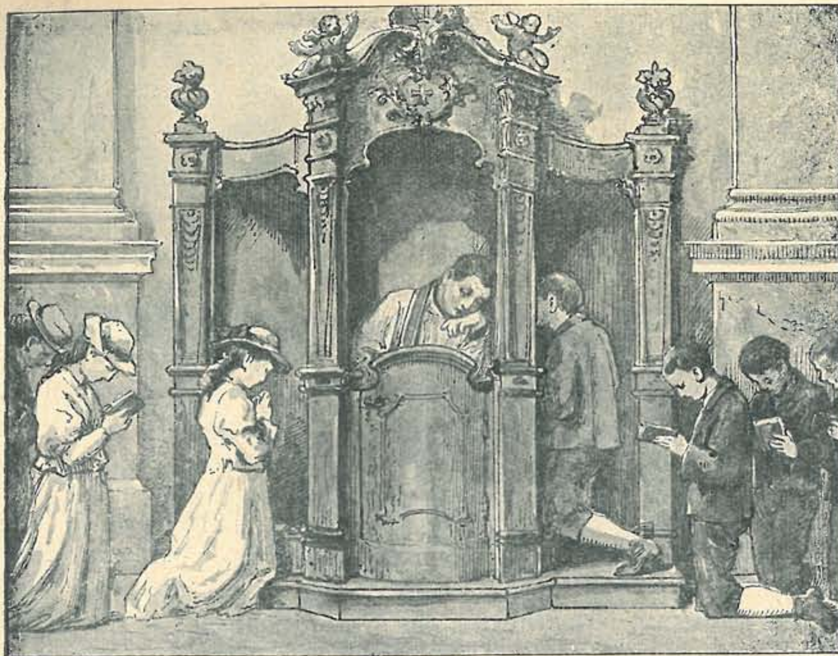
Zpověď je zkroušené vyznání spáchaných hříchů knězi ke zpovídání zplnomocněnému, bychom od něho rozhřešení dostali.*)

Moc odpouštěti hříchy byla knězi sice ve svěcení kněžstva udělena, ale ke skutečnému vykonávání úřadu zpovědního jest třeba, aby byl k tomu od svého biskupa nebo od papeže zplnomocněn. Jestiť úřad zpovědní úřadem soudcovským v oboru svědomí, i třeba jest, aby knězi jakožto soudci vykázány byly duše, jež by souditi měl, anebo místo, kde by soudní moc měl vykonávati. Neníť výrok soudní platen, není-li pronesen nad podřízeným.

Papež a biskupové, kteří kněze ke zpovídání zplnomocňují, mohou zplnomocnění toto obmeziti tak, že si vyhradí rozhřešení hříšníků, kteří určitými těžkými hříchy (na př. vraždou, žhářstvím, kacířstvím) jsou obtíženi.

Toho, jenž v nebezpečí smrti se nalézá, jest každý kněz od církve zplnomocněn ode všech (i vyhrazených) hříchů rozhřešiti.

*) Vel. katech. ot. 676.

Obr. 77. Zpověď.

Zpověď se vykonává takto:

1. Kněz, oděný klerikou a štolou fialové barvy, zasedne ve zpovědnici, pomodliv se dříve k Bohu, aby svědomitě a řádně vykonával úřad zpovědníka.

2. Kdo se zpovídá („kajícník" neboli „poenitent"), poklekne ve zpovědnici, udělá kříž a říká: „Prosím za svaté požehnání, bych se mohl ze hříchů svých dobře a úplně vyzpovídati".

3. Kněz požehná kajícníka pravicí znamením sv. kříže řka: „Pán budiž v srdci tvém a na rtech tvých, abys hodně a náležitě vyznal se ze hříchů svých, ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Amen".

4. Potom říká kajícník: „Já bídný hříšník zpovídám a vyznávám se Bohu všemohoucímu, nejblahoslavenější Marii Panně, všem milým svatým a vám, otče duchovní, na místě božím, že jsem (od své poslední zpovědi, která se stala . . .) těchto hříchů se dopustil."

5. Kajícník vyznává hříchy své.

6. Kajícník končí zpověď, vzbuzuje znova žel a lítost, modle se:

„Bože můj! Těchto a všech svých hříchů srdečně lituji, protože jsem pro ně spravedlivého trestu zasloužil. Želím jich proto, že jsem tebe, svého nejlepšího Otce, nejvyšší a lásky nejhodnější dobro, urazil. Činím opravdové předsevzetí, s milostí tvou život svůj polepšiti, blízké příležitosti ke hříchu se varovati a nikdy už nehřešiti."

7. Kajícník žádá zpovědníka, aby mu uložil pokání a udělil rozhřešení: „Žádám vás, ctihodný otče, za spasitelné pokání a kněžské rozhřešení."

8. Zpovědník dává kajícníku naučení a ukládá mu pokání. Kajícník má dávati dobrý pozor na slova jeho. Zeptá-li se ho zpovědník na něco, odpovídá upřímně; sám-li pak něčemu dobře nerozuměl anebo potřebuje-li poučení, otáže se.

9. Zpovědník uděluje kajícníkovi rozhřešení slovy: „Rozhřešuji tě ze všech hříchů tvých ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Amen", při čemž nad kajícníkem dělá kříž. — Kajícník přijímá zkroušeně rozhřešení, znamenaje se při tom znamením sv. kříže.

10. Řekne-li zpovědník, jak to na mnohých místech bývá: „Pochválen buď Ježíš Kristus", odpoví kajícník: „Na věky. Amen". Pak odchází kajícník počestně ze zpovědnice, děkuje Bohu za přijatou milost, prosí za sílu, by svá předsevzetí vytrvale prováděl a vykonává uložené pokání.*)

§ 37. Obřady při svátosti posledního pomazání.

Poslední pomazání je svátost, ve které nemocný skrze mazání svatým olejem nemocných a skrze modlitbu kněžskou nabývá milosti boží ke spasení duše a častěji i ku prospěchu těla.**)

Jméno „poslední pomazání" pochází odtud, že toto pomazání obyčejně bývá posledním ze všech svatých pomazání, jež církev člověku uděluje.

Jiná svatá pomazání udělují se člověku při křtu svatém, při biřmování a svěcení kněžstva. Křesťan, jenž jest těžce nemocen, již aspoň pomazání při křtu sv. a zpravidla i při svatém biřmování obdržel, a je-li knězem, i pomazání při svěcení kněžstva:

*) Srovn. Vel. katech. ot. 694.
**) Srov. Vel. katech. ot. 714. a násl.

uděluje se mu tedy pomazání nemocných poslední ze všech pomazání.

Poslední pomazání může udělovati pouze kněz, a to jen olejem od biskupa posvěceným.

Olej nemocných jest olej olivový, svěcený od biskupa na Zelený čtvrtek.

Poslední pomazání se uděluje takto:

1. Jizba, kde nemocný leží, se co možno vyčistí. Poblíž lůžka nemocného postaví se stůl přikrytý bílým ubrusem. Na tento stůl položí se dvě čisté nádoby, jedna s vodou obyčejnou, druhá se svěcenou; na čisté misce připraví se trochu soli a kousek chleba na otření prstů kněze; uprostřed stolu umístí se kříž a dvě voskové svíce.

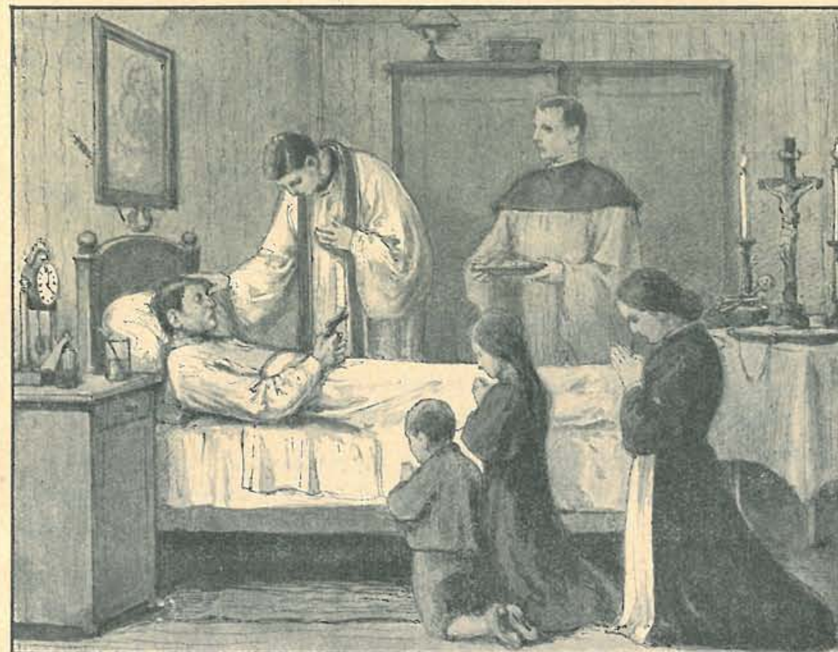
2. Nemocný, podle možnosti umyt a v čisté prádlo oblečen, připravuje se k svaté zpovědi. Může-li, zpytuje svědomí tak, jako jindy. Potom sám neb jiní s ním modlí se tři božské ctnosti, litanie a jiné modlitby.

3. Zpravidla přijímá nemocný před posledním pomazáním také nejsvětější svátost oltářní. Proto kněz, maje jíti k nemocnému, aby mu udělil poslední pomazání, béře s sebou také svatou hostii. Oblečen jsa klerikou, rochetou a štolou bílé barvy, jde k oltáři, vyjme z ciboria svatou hostii, uloží ji do malé schránky v podobě malé pateny s víčkem a schránku tuto vloží do korporálu, kterýž vsune do bursy. Mimo to vezme s sebou nádobku s olejem nemocných.

Nesa bursu s Nejsvětějším v obou rukou uctivě před prsy, ubírá se kněz s obnaženou hlavou k nemocnému; před ním kráčí ministrant, dávaje zvonkem znamení, aby věřící nejsvětější svátosti se klaněli.

4. Vstoupiv do příbytku nemocného, dí: „Pokoj tomuto domu“ („Pax huic domui“), k čemuž ministrant jménem přítomných odpoví: „A všem přebývajícím v něm“ („Et omnibus habitantibus in ea“). Kněz vyjme z bursy korporál, rozprostře jej na stůl a položí naň schránku se sv. hostií; načež poklekne a klaní se nejsvětější svátosti.

5. Poté pokropí kněz svěcenou vodou nemocného i jizbu, v níž leží.

Obr. 78. Poslední pomazání.

6. Nyní přijímá nemocný svátost pokání. Při svaté zpovědi odcházejí domácí ven a zůstanou venku, dokud jich kněz nezavolá.

7. Po skončené zpovědi zavolá kněz domácí a podává nemocnému nejsvětější sv. oltářní. Přítomní při tom uctivě klečí. Podav nemocnému sv. hostii, omyje sobě kněz prsty v nádobce s čistou vodou.

8. Kněz potěšuje a poučuje nemocného a modlí se k Bohu za ochranu a přispění.

9. Ministrant říká obecnou zpověď neboli konfiteor, načež kněz uděluje nemocnému obecné rozhřešení, číně nad ním pravou rukou znamení kříže.

10. Kněz maže nemocného na jednotlivých smyslech, modle se zároveň: „Skrze toto svaté pomazání a své předobrotivé milosrdenství odpustiž tobě Bůh, cokoli jsi zavinil zrakem, sluchem . . .“ *)

*) Vel. katech. ot. 719.

Mazání toto děje se tím způsobem, že kněz palcem pravé ruky ve svatém oleji omočeným dělá nemocnému kříž na očích, uších, chřípí, ústech, rukou a nohou. — Mazání jednotlivých smyslů děje se proto, že smysly tyto bývají nástroji hříchu.

Mezitím co kněz svátost posledního pomazání uděluje, modlí se přítomní hlasitě za nemocného (obyčejně „Otče náš" a „Zdrávas", jak dlouho jest třeba).

11. Uděliv nemocnému svaté pomazání, očistí si kněz soli, chlebem a vodou palec, jímž pomazání uděloval.

12. Potom uděluje kněz nemocnému zpravidla také ještě jménem papeže tak zv. apoštolské (=papežské) požehnání, jež spojeno jest s plnomocnými odpustky, t. j. nemocnému odpouštějí se všechny časné tresty.

13. Zápasí-li nemocný již se smrtí, zůstane kněz u něho, potěšuje jej a modlí se s ním i s přítomnými až do okamžiku, kdy ducha vypustí.

Při posledním zápasu nemocného rozsvítí se svíce (obyčejně svíce o hromnicích svěcená), jež značí Ježíše Krista a světlo věčného života.

Po skonání zatlačí nejbližší příbuzný mrtvému oči a pokropí jej svěcenou vodou.

U mrtvého zůstane svěcená voda, kříž a hořící lampička.

§ 38. O svátosti svěcení kněžstva vůbec.

Svěcení kněžstva je svátost, kterou se uděluje kněžská moc a zvláštní milost k řádnému konání úřadu kněžského.

Svěcení kněžstva mohou udělovati toliko biskupové, protože jen na ně přešla tato moc od apoštolů svěcením na biskupství.

Mimo svěcení kněžstva jsou ještě jiná duchovní svěcení, a to:

1. svěcení, která na kněžství připravují, totiž čtvero nižších svěcení, jakož i svěcení na podjáhenství a jáhenství;
2. svěcení na biskupství, kterýmž se svěcení kněžstva dovršuje.*)

Duchovní moc jest vlastně jen jedna, totiž ta, kterou Kristus pán apoštolům svým odevzdal. Jest to moc, konati vše, čeho ke

*) Vgl. kat. ot. 725, 728 a 730.

spáse věřících třeba jest, tedy konati úřad učitelský, kněžský a královský. Moc tato může však buď zcela anebo i jen částečně jiným býti sdělena.

§ 39. Čtvero nižších svěcení.

Jinoši, kteří duchovnímu stavu věnovati se míní, vstupují po skončených studiích gymnasijních do semináře (z lat. „sĕmĭnārĭŭm" = semeniště) neboli alumnátu (z lat. ălŭmnŭs = strávník, chovanec), kdež pospolu žijíce přiměřeně k vytknutému cíli jsou vychováváni a při tom na universitě (ve městech, kde vysokých škol není, v semináři samém) vědy bohoslovné studují. Nazývají se bohoslovci (theologové), alumnové nebo seminaristé.

Studia bohoslovná trvají zpravidla čtyři léta (v české kolleji v Římě, založené papežem Lvem XIII. r. 1886, trvají studia bohoslovná pět let).

Již hned po vstoupení svém do semináře odívají se bohoslovci šatem duchovním: kolárem a talárem. Mimo to nosí kolem beder široký pás (cingulum) barvy fialové, na znamení, že mají vésti ctnostný a kající život.

Ale ve druhém teprve roce bývají bohoslovci vlastně přijímáni zvláštním obřadem do stavu duchovního. Biskup přistřihne bohoslovci, jenž před ním poklekne, na pěti místech (vpředu, vzadu, po stranách a uprostřed) vlasy, řka: „Hospodin díl dědictví mého a kalicha mého: ty jsi, jenž navrátíš mi dědictví mé" (Žalm 15, 5). Tím připomíná se tomu, kdo do stavu duchovního vstupuje, že odříká se vší marnivosti světské a že nadále ne radovánky světské, nýbrž Bůh neboli služba boží bude jeho losem nebo údělem (řecky: κλῆρος, klēros; z toho pak „**klerik**" = příslušník stavu duchovního). Obřad tento nazývá se „**tonsura**" nebo „**postřižiny**". Od té doby má ten, kdo tonsuru přijal, po celý život svůj míti na temeni hlavy vlasy vyholené. Toto holé místo má podobu kruhu a nazývá se rovněž „tonsura".

Tonsura připomíná knězi též trnovou korunu Ježíše Krista, jakož i korunu, která ho očekává v nebesích.

Potom obléká biskup bohoslovci rochetu, řka: „Přioděj tě Pán člověka nového, podle Boha stvořeného v spravedlnosti a svatosti pravdy" (k Efes. 4, 24). Tím připomíná klerikovi, že má započíti nový, Bohu zasvěcený život.

*

Ve třetím roce studií bohoslovných uděluje se bohoslovcům čtvero nižších svěcení. Nižší svěcení jsou tato: 1. ostiariát, 2. lektorát, 3. exorcistát a 4. akolytát.

1. **Ostiariát.** Za starých dob, zejména v dobách pronásledování, bylo úkolem ostiářů otvírati a zavírati dveře (lat. ōstium = dveře) chrámové a bdíti u nich, aby nikdo nepovolaný do shromáždění věřících se nevloudil; odtud jejich jméno. Mimo to v dobách, kdy ještě zvonů nebylo, svolávali věřící k bohoslužbám; později pak, když se k tomu již zvonů užívalo, bylo povinností jejich sezváněti. Při bohoslužbách měli otvírati knihy bohoslužebné na místech, kde se čísti mělo. — Biskup podává těm, jež na ostiáře světí, klíče chrámové, aby se jich dotkli. Kněz, jenž biskupovi přisluhuje, vede svěcence ke dveřím chrámovým, aby je zavřeli a otevřeli, potom podá jim provaz od zvonce, aby zazvonili. Potom vede je opět před biskupa, jenž za příslušných modliteb dvakráte žehná svěcence, prose, aby jim Bůh k novému úřadu požehnání svého uděliti ráčil.

2. **Lektorát.** Úkolem lektorů neboli předčitatelů bylo za starých dob při bohoslužbách některá místa z Písma svatého předčítati. Mimo to žehnávali chléb a prvotiny plodů zemských. — Při svěcení podává biskup svěcencům knihu výňatků z Písma svatého, kteréž pravicí se dotýkají.

3. **Exorcistát.** Bůh dopouští někdy, aby duchové zlí násilně ovládali tělo a nižší duševní síly člověka. Člověk takový nazývá se zlým duchem posedlý. Posedlost vyskytala se velmi hojně za doby Krista pána a v prvních dobách křesťanských, neboť tehdáž z dopuštění božího vzpíral se satan vší mocí proti Kristu pánu, vida, že nadchází konec jeho panství nad lidstvem. Bůh dopouštěl v dobách těch posedlost zvláště proto, aby zjevno bylo vítězství Kristovo nad ďáblem. Kristus pán vymítal zlé duchy, aby ukázal, že má nad nimi moc. V prvních dobách křesťanských pak vymítali zlé duchy ve jménu Krista pána exorcisté (z řec. ἐξ-ορκόω, ex-orkoó = zapřisáhám, zaklínám). — Při svěcení podává biskup svěcencům knihu s modlitbami zažehnávacími, jíž se pravou rukou dotýkají.

4. **Akolytát.** Povinností akolytů (z řeckého ἀκολουθέω, akolútheó = doprovázím) jest svíce v chrámu rozsvěcovati a při mši svaté přisluhovati. Proto biskup při svěcení na akolytát podává svěcencům nejdříve svícen se svící a potom mešní konvičky.

Nižší svěcení udělují se zpravidla mezi mší svatou, a to po „Kyrie".

Ti, kteří čtvero nižších svěcení („ordines minores") přijali, nazývají se minoristé.

§ 40. Svěcení na podjáhenství.

Ku pomoci jáhnů ustanoveni byli již v prvopočátečních dobách církve nižší duchovní, tak zvaní podjáhnové.

Podjáhenství počítá se již k svěcením vyšším. Přijav svěcení na podjáhenství, zavazuje se duchovní na celý život svůj k těmto povinnostem: 1. že v duchovním stavu až do smrti setrvá, 2. že modliti se bude den co den breviář (t. j. zvláštní modlitby několikráte za den), 3. že vésti bude život odříkavý, zvláště že nevstoupí nikdy v manželství.

Svěcení na podjáhenství uděluje se takto:

1. Svěcenci oděni jsou humerálem, albou a cingulem; v levé ruce drží manipul a na lokti téže ruky nesou tunicellu; v pravé ruce mají svíci.

2. Biskup napomíná svěcence, aby, majíce na paměti těžké povinnosti, jež na sebe svěcením tímto přijmouti chtí, dobře se rozmyslili, zda při rozhodnutí svém setrvají.

3. Svěcenci vrhají se tváří k zemi a zůstávají tak ležeti, dávajíce tím na jevo, že světu odumírají, aby nadále jen Bohu živi byli, zatím co biskup kleče s přisluhujícím duchovenstvem litanii ke všem svatým se modlí. Ke konci litanie povstává biskup a žehná třikráte svěcence, prose Boha, aby jim požehnání uděliti ráčil.

4. Po litanii povstanou svěcenci a pokleknou před biskupem, jenž je napomíná, aby bedlivě plnili povinnosti úřadu svého, a podává jim k doteku prázdný kalich s patenou, na znamení, že mají s jáhnem při mši svaté knězi přisluhovati. Potom jim jeden z přítomných hodnostářů duchovních podává k doteku ještě mešní konvičky s vínem a vodou, jakož i misku s ručníčkem. Poté navléká biskup každému svěcenci manipul na levou ruku a obléká mu tunicellu. Posléze podává svěcencům k doteku

knihu epištol na znamení, že při slavné mši svaté epištolu zpívati mají.

Svěcení na podjáhenství koná se mezi mší svatou, a to po „kollektě“.

Když pak po svěcení ve mši svaté se pokračuje, čte jeden z nově posvěcených podjáhnů epištolu.

§ 41. Svěcení na jáhenství.

Zprvu pečovali sv. apoštolové sami o chudé údy církve, starajíce se o náležité rozdělování almužny těm, kteří jí potřebovali. Ale když počet věřících a tudíž i chudých neustále vzrůstal, nemohli sv. apoštolové zastati veškeru práci s tím spojenou, leč by zanedbali jiné povinnosti své, zejména hlásání slova božího. Svolali tedy věřící a vyzvali je, aby vyvolili sobě sedm mužů dobré pověsti, plných Ducha svatého a moudrosti, kterýmž by péči o chudé mohli svěřiti. I vyvolili sedm mužů, z nichž vynikali zvláště Štěpán, muž plný víry a Ducha svatého, a Filip. Svatí apoštolové vysvětili muže tyto modlitbou a vzkládáním rukou.

Důstojenství, jehož mužové ti svěcením nabyli, nazývá se „jáhenství“, oni pak nazývali se „jáhnové“.

Slovo „jáhen“ vzniklo z řeckého διάκονος, diákonos, jež znamená „posel, průvodce, služebník“.

V dobách pozdějších povinností jáhnů mimo péči o chudé bylo: křtíti (s dovolením farářů), kázati a při mši svaté přisluhovati.

Svěcení na jáhenství koná se tímto způsobem:

1. Svěcenci oděni jsou humerálem, albou, cingulem a manipulem; v levé ruce drží štolu a na lokti téže ruky nesou dalmatiku; v pravé ruce mají svíci.

2. Biskup napomíná svěcence, aby povinnosti, jež jim svěcením na jáhenství nastanou, řádně plnili.

3. Svěcenci vrhají se tváří k zemi, biskup modlí se nad nimi litanii ke všem svatým a žehná je, jako při svěcení na podjáhenství.

4. Biskup vzkládá pravou ruku na hlavu každého svěcence a modlí se nad ním „Accipe Spiritum sanctum ad robur et ad resistendum diabolo et tentationibus eius“ („Přijmi Ducha svatého k síle a k odporu ďáblu a pokušením jeho“).

5. Biskup obléká každému ze svěcenců štolu tak, že položí mu střed její na levé rámě, přisluhující pak kněží svážou konce její u pravého boku. Potom obléká každému i dalmatiku.

Obr. 79. Svěcení kněžstva.

Posléze podává svěcencům k doteku knihu evangelií na znamení, že při slavné mši svaté evangelium zpívati mají.

Svěcení na jáhenství uděluje se mezi mší svatou, a to po epištole.

Když pak po svěcení ve mši svaté se pokračuje, zpívá jeden z nově vysvěcených jáhnů evangelium.

§ 42. Svěcení kněžstva.

Kristus pán, nejvyšší a věčný kněz, chtěl, aby i po jeho nanebevstoupení kněžský jeho úřad v církvi byl vykonáván. Za tou příčinou zvolil sobě apoštoly, jimž při poslední večeři slovy „To čiňte na mou památku“ dal moc konati obět mše svaté a po svém zmrtvýchvstání udělil jim moc udělovati svaté svátosti. Apoštolové přenášeli tuto svou kněžskou moc zase na jiné, a to vzkládáním rukou a modlitbou.

Svěcení kněžstva uděluje se mezi mší svatou, kterou slouží biskup, a to takto:

1. Po „graduale“ předstoupí svěcenci před biskupa, oděni jsouce humerálem, albou, cingulem, manipulem a štolou, jejíž

konce na pravém boku mají přeloženy; na levém lokti nesou kasuli, v pravé svíci.

2. Biskup poučuje je o povinnostech stavu kněžského. Potom modlí se nad nimi, když byli tváří k zemi se vrhli, litanii ke všem svatým, jako při svěcení na podjáhenství a jáhenství.

3. Biskup vzkládá mlčky obě ruce na hlavu každého svěcence, načež i všichni přítomní kněží tak činí. Potom drží biskup i přítomní kněží pravou ruku vztaženu nad svěcenci, při čemž biskup nad svěcenci se modlí, aby jim Bůh udělil potřebné milosti k úřadu kněžskému.

4. Biskup svěcencům přeloží štoly jejich, dosud na pravém boku spojené, křížem přes prsa, řka: „Přijmiž jho Páně; jho jeho zajisté jest sladké a břímě jeho lehké". Potom obléká každému z nich kasuli, kterou dosud byli na lokti levé ruky drželi, ale tak, že jen hořejší polovice zadní její části dolů jest spuštěna, kdežto ostatní její část ještě zůstane vzhůru podhrnuta, na znamení, že svěcencům nebyla ještě veškera moc kněžská udělena.

5. Biskup maže svěcencům ruce olejem křtěncův, a to na ukazováčku a palci, jakož i na dlaních (viz obr. 80.).

Obr. 80. Kterak biskup při svěcení kněžstva svěcencům ruce maže.

Svěcenec drží při tom obě ruce dlaněmi vzhůru před sebou tak, aby navzájem se dotýkaly. Biskup pak palcem pravé ruky v oleji křtěncův omočeným táhne na dlaních jeho dvě čáry, jež navzájem se křižují, totiž od konce palce pravé ruky až ke konci ukazováčku ruky levé a potom od konce palce levé ruky až ke konci ukazováčku ruky pravé.

Těmito prsty drží kněz při mši svaté tělo Páně, kdykoliv je do rukou béře.

Mazání rukou olejem děje se na znamení, že svěcenec dostává od Boha moc žehnati a světiti; značíť olej milost a požehnání boží.

6. Biskup podává svěcencům kalich s vínem a patenu s hostií, by se jich dotkli, řka: „Přijmi moc přinášeti obět Bohu a sloužiti mše svaté, jak za živé, tak i za zesnulé."*)

7. Moci této užívají nově vysvěcení kněží potom ihned, neboť slouží společně s biskupem celou další část mše svaté, říkajíce spolu s ním hlasitě všechny modlitby mešní, zvláště pak ona slova, kterými chléb a víno v tělo a krev Páně se proměňují.

8. Biskup, přijav tělo a krev Páně, podává novosvěcencům k přijímání s pateny svaté hostie, jež byl při proměňování spolu s hostií mešní k tomu účelu posvětil.

Jeden z přítomných kněží, stoje na epištolní straně oltářní, podává z jiného kalicha novosvěcencům k zapití trochu vína neposvěceného.

9. Potom novosvěcenci stojíce říkají hlasitě apoštolské vyznání víry („Věřím v Boha"), načež biskup vzkládá ruce na hlavu každého z nich zvlášť, řka: „Přijmi Ducha svatého! Kterýmž odpustíš hříchy, odpouštějí se jim, a kterýmž zadržíš, zadržány jsou". Obdržev tím moc odpouštěti hříchy, obdržel novosvěcenec plnou moc kněžskou; na znamení toho spustí biskup každému novosvěcenci onu část kasule, kteráž dosud byla podhrnuta.

10. Novosvěcenci přistupují jednotlivě před biskupa, jenž, bera ruce jejich v ruce své, otcovsky se táže, zda slibují mu i jeho nástupcům úctu a poslušnost. Novosvěcenci činí tak slovem „Slibuji" („Promitto"), načež biskup dává každému políbení míru, řka: „Pokoj Páně budiž vždycky s tebou".

11. Poté udělí biskup novosvěcencům požehnání, načež spolu s nimi pokračuje ve mši svaté. Před posledním evangeliem napomíná biskup novosvěcence ještě jednou k ctnostnému životu, načež mši svatou dokončí.

Novosvěcenec nazývá se jinak také „neomysta" (z řeckého νέος, neos = nový a μύστης, mystés = posvěcenec). — První mše svatá, kterou novosvěcenec slouží, nazývá se primice (z lat. primitiae = prvotiny). Dožije-li se kněz padesátého výročí první své mše svaté, slavívá sekundici (= druhotiny, z lat. secundus = druhý).

§ 43. Svěcení na biskupství.

V prvních stoletích po Kristu pánu volilo sobě biskupa duchovenstvo a obyvatelstvo diecese, biskupové okolní pak volbu schvalovali a udíleli zvolenému svěcení biskupské.

*) „Accipe potestatem offerre sacrificium Deo, missasque celebrare, tam pro vivis, quam pro defunctis."

Nyní volí biskupa buď kanovníci metropolitního chrámu (metropolitní kapitola), anebo jmenuje jej panovník.

V Rakousku jmenuje biskupy císař, vyžádav si radu metropolity anebo biskupův téže církevní provincie; toliko arcibiskupy olomouckého a solnohradského volí tamější kanovníci.

Volbu nebo jmenování biskupa potvrzuje papež a prohlásí to ve shromáždění („konsistoři") kardinálův (tak zvaná „praekonisace").

Nově zvolený nebo jmenovaný biskup má, dosáhnuv potvrzení papežského, do tří měsíců přijmouti svěcení na biskupství.

Svěcení na biskupství děje se takto:

1. Mimo světitele (konsekrátora) musí při svěcení na biskupství býti přítomni ještě nejméně dva jiní biskupové (t. zv. biskupové assistující, „episcopi assistentes").

2. Čte se potvrzení papežské. Potom svěcenec slibuje, že zachová vždy věrnost papeži a nástupcům jeho, že bedlivě plniti bude povinnosti svého úřadu a bedliv bude života neúhonného; posléze pak osvědčuje svoji pravověrnost.

3. Započne se sloužiti mše svatá. Stupňové modlitby koná svěcenec spolu se světitelem u hlavního oltáře, stoje po jeho levici.

4. Po stupňových modlitbách odebéře se svěcenec s biskupy assistujícími k oltáři postrannímu, kde slouží zvlášť mši svatou dále; světitel pokračuje u hlavního oltáře ve mši svaté.

5. Když světitel i svěcenec dokončili „graduale", odebéře se svěcenec, provázen jsa biskupy assistujícími, opět k hlavnímu oltáři. Světitel připomene mu krátce povinnosti jeho, po čemž svěcenec vrhne se tváří k zemi, kdežto světitel a ostatní duchovenstvo klečíce modlí se litanii ke všem svatým. Ke konci litanie žehná světitel třikráte svěcence.

6. Po litanii poklekne svěcenec před světitelem, jenž před oltářem sedí. Světitel za pomoci biskupů assistujících položí svěcenci otevřenou knihu evangelií na šíji, na znamení, že má ochotně podrobovati se sladkému jhu zákona Kristova.

7. Světitel i assistující biskupové vzkládají na hlavu svěcencovu ruce řkouce: „Přijmi Ducha svatého". To jest podstatný obřad svěcení na biskupství; jím svěcenec nabyl již posvěcení a stal se biskupem.

8. Světitel maže svatým křižmem hlavu nově posvěceného biskupa, jakož i ruce jeho na znamení plnosti milosti boží, jíž se mu dostává.

9. Světitel odevzdává nově posvěcenému biskupovi odznaky důstojenství biskupského: berlu a prsten.

10. Teprve nyní snímá světitel knihu evangelií se šíje nově posvěceného biskupa a podává mu ji k doteku, napomínaje jej, aby kázal lidu sobě svěřenému evangelium.

11. Světitel i assistující biskupové dávají nově posvěcenému biskupu políbení míru.

12. Nově posvěcený biskup odebéře se s biskupy assistujícími opět k oltáři svému a slouží tu mši svatou dále; světitel pokračuje ve mši svaté u oltáře hlavního. Když oba k obětování dospějí, odebéře se nově posvěcený biskup k hlavnímu oltáři a podá konsekrátorovi dvě hořící svíce, dva chleby a dva soudky vína. Jest to pozůstatek bývalých obětních darův.

13. Potom slouží konsekrátor i nově posvěcený biskup mši svatou dále pospolu u hlavního oltáře, posvěcují touž hostii a tentýž kalich vína, z nichž i oba pak přijímají.

14. Uděliv lidu požehnání mešní, odevzdává světitel novému biskupu ostatní odznaky důstojnosti biskupské, totiž mitru a rukavice.

15. Konsekrátor uvede nového biskupa k biskupskému trůnu („nastolení", „inthronisace").

16. Za zpěvu „Tě Boha chválíme" („Te Deum laudamus") kráčí nový biskup chrámem a žehná přítomné; navrátiv se pak k oltáři, uděluje po prvé slavné biskupské požehnání.

17. Nový biskup vzdává konsekrátorovi díky tím, že třikráte před ním pokleká, zpívaje při tom hlasem vyšším a vyšším „Na mnohá léta" („Ad multos annos"), načež konsekrátor dá mu políbení míru. — Posléze ukončí se mše svatá jako obyčejně posledním evangeliem.

Jestliže biskup obdrží jiné biskupství, koná se v novém sídle jeho pouze inthronisace (= nastolení). Nový biskup při svém příjezdu slavně jest uvítán a do biskupského chrámu doprovozen. Tu čte se papežské potvrzení, potom biskup vykoná přísahu věrnosti a usedne na trůn biskupský. Duchovenstvo jeho diecese skládá mu pak slib věrnosti políbením ruky.

§ 44. Volba a korunovace papeže.

Papeže volí kardinálové. Zemře-li papež, mají se pokud možno rychle shromážditi k nové volbě, a to do onoho města nebo místa, kde papež zemřel (zpravidla tedy do Říma). Desátého dne po smrti papežově sejdou se kardinálové k volbě.

Aby nebyli v předůležitém tomto úkonu ničím rušeni, shromáždí se ve větší nějaké budově, jejíž vnější vchody i okna se pak zazdí, čímž od ostatního světa úplně jsou odloučeni. Budova taková nazývá se „konklave“ (z lat. conclāvě = komnata, kterouž možno uzamknouti); týmž jménem označuje se pak také i shromáždění kardinálů k volbě nového papeže.

„Konklave“ při volbě papeže Pia X. konalo se v paláci vatikánském v Římě. Konklave bylo tehdáž uzavřeno večer dne 31. července r. 1903.

Volba koná se obyčejně hlasovacími lístky; aby kdo byl zvolen, nutno, by dostalo se mu dvou třetin hlasů přítomných kardinálův.

Jest však i možno, že shromáždění kardinálové jako z vnuknutí božího bez hlasování ihned některému z přítomných holdují jakožto papeži (t. zv. „quasi inspiratio“).

Kardinálové scházejí se k volbě dvakráte denně, ráno a odpoledne, dokud potřebné většiny se nedosáhne.

Kdykoliv některá z těchto voleb nemá náležitého výsledku, spalují se hlasovací lístky s vlhkým senem smíšené ve zvláštním krbu; modravý dým z komína vystupující bývá venku čekajícímu lidu znamením, že volba ještě se nezdařila. Dopadla-li volba šťastně, spalují se lístky bez přimíšení vlhkého sena, takže z komína vystupuje slabý bělavý dým, jenž jest návěštím šťastně vykonané volby.

Roku 1903 hlasováno bylo sedmkráte; při sedmém hlasování, jež konalo se dne 4. srpna ráno, zvolen byl 50 hlasy kardinál Josef Sarto, patriarcha benátský.

Bylo-li dosaženo výsledku příznivého, děkan sboru kardinálského otáže se zvoleného, zda volbu přijímá a jak chce býti nazýván. Nově zvolený přijímá nové jméno, na památku toho, že Kristus pán dal rybáři Šimonovi, když jej za apoštola povolal, jméno „Petr“.

Kardinál Josef Sarto přijal jméno „Pius X.“.

Poté konklave se otevře, a nejstarší kardinál-jáhen ohlásí s balkonu lidu, kdo byl zvolen. V té chvíli rozhlaholí se zvony, zvěstujíce, že volba papeže byla vykonána.

Mezitím oděje se nově zvolený v roucho papežské a kardinálové mu holdují.

Potom vyjde papež na balkon budovy konklávní a udělí shromážděnému lidu požehnání.

Obyčejně pak v nejbližší neděli nebo svátek koná se korunovace nového papeže. V slavném průvodu nesen jest papež na nosítkách do chrámu sv. Petra. Při tom jeden z duchovních třikráte před ním zapálí hrst koudele, volaje při tom: „Svatý otče, tak pomíjí sláva světa!“ („Sancte Pater, sic transit gloria mundi!“).

Potom slouží papež slavnou mši svatou. Při počátku mše svaté žehnají tři kardinálové biskupové papeže; každý z nich modlí se nad ním modlitbu, v níž prosí Ducha svatého, aby naň milostí svou sestoupil.

Po mši svaté odebéře se papež s průvodem svým na pavlán nad vchodem chrámu svatopetrského, kdež mu nejstarší kardinál-jáhen na hlavu vstaví tiaru.

Potom ubíral se papež za dřívějších dob v nádherném průvodu městem do paláce lateránského.

Poněvadž však v době, kdy papež Pius X. byl zvolen, Řím nalézal se bezprávně v držení vlády italské, konala se korunovace jeho dne 9. srpna r. 1903 uvnitř chrámu sv. Petra; slavný průvod městem ovšem také se nekonal.

§ 45. O svátosti stavu manželského a o obřadech při sňatku.

Svátost stavu manželského je svátost, kterou se dvě svobodné křesťanské osoby, muž a žena, nerozlučně spojují a od Boha nabývají milosti, by povinnosti stavu manželského až do smrti věrně plnily.*)

Snoubenci přijímají svátost stavu manželského tím způsobem, že prohlašují před svým farářem anebo jeho zástupcem a dvěma svědky, že se za sebe berou.**)

„Před svým farářem“, t. j. před farářem, v jehož osadě bydlí. Bydlí-li snoubenci v různých farních osadách, má oddavky zpravidla vykonati farář nevěstin. Přejí-li si však snoubenci, aby jiný kněz je oddával, může farář kněze toho k tomu zplnomocniti.

Prohlášení snoubencův, že se za sebe berou, děje se zpravidla v kostele před oltářem za těchto obřadův:

1. Kněz, oděný klerikou, rochetou a bílou štolou, táže se snoubenců u přítomnosti dvou svědků, zda míní dobrovolně spolu vstoupiti do stavu manželského.

2. Když snoubenci přisvědčí, vyzve je kněz, aby si podali pravé ruce, na něž pak položí štolu řka: „Co Bůh

*) Vel. kat. ot. 732.
**) Vel. kat. ot. 737.

spojil, toho člověk nerozlučuj. Já spojuji vás k manželství ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Amen.“ Při posledních slovech požehná je znamením svatého kříže a pokropí svěcenou vodou.

3. Kněz požehná dva prsteny; jeden z nich podá ženichovi, jenž navlékne jej nevěstě na levou ruku (na prst vedle malíčku), druhý pak podá nevěstě, která podobně navlékne jej na ruku ženichovu.

4. Potom slouží se obyčejně mše svatá, při níž kněz novomanželům uděluje zvláštní požehnání. Z té příčiny mají oddavky konány býti dopoledne.

IV. Obřady při svátostinách.

§ 46. O svátostinách vůbec.

Svátostinami rozumíme:

1. svátostem podobné úkony, jako: zaříkání nebo zažehnávání, žehnání, svěcení, jež církev ustanovila, by nám zvláštní milosti a dobrodiní zjednávala neb osoby a věci posvěcovala;

2. jisté věci od církve k bohoslužebnému nebo k našemu vlastnímu zbožnému užívání posvěcené, jako na příklad svěcenou vodu.*)

Svátostiny se rozeznávají od svátostí hlavně takto: 1. svátosti ustanovil Ježíš Kristus, svátostiny církev; 2. svátosti působí mocí vlastní, udělenou jim od Ježíše Krista, svátostiny pak přímluvou církve a zbožným úmyslem těch, kdož jich užívají.**)

§ 47. Zaříkání nebo zažehnávání.

Zaříkání neb **zažehnávání** užívá církev, aby škodlivý vliv zlého ducha zapudila nebo vzdalovala.***)

Zažehnávání užívá církev svatá zvláště při obřadech křtu svatého a při svěcení vody.

Zvláštního zažehnávání užívá se k vymítání zlého ducha z posedlých. Dálo se tak zvláště za prvních dob církve, kdy

*) Vel. kat. ot. 745.
**) Vel. kat. ot. 746.
***) Vel. kat. ot. 747.

hojně bylo posedlých. Zažehnávání toto nazývá se exorcismus; duchovní, kteří v prvých dobách křesťanských obřad tento vykonávali, nazývají se exorcisté.*) Nyní smí exorcismus vykonán býti jen se svolením biskupovým.

§ 48. Žehnání.

Žehnání užívá církev, aby osobám a věcem vyprošovala božího požehnání.**)

Taková žehnání jsou na příklad: žehnání nejsvětější svátostí oltářní a svatým křížem, znamení kříže, žehnání nemocných a umírajících, pohřeb, žehnání domu, žehnání pokrmův a nápojův.

1. **Žehnání nejsvětější svátostí oltářní** děje se tímto způsobem: Kněz vyjme monstranci nebo ciborium s nejsvětější svátostí ze svatostánku a postaví na rozestřený korporál doprostřed oltáře. Potom sestoupí na nejnižší stupeň oltáře, poklekne, pokloní se hluboce a vzav do rukou kadidelnici okuřuje nejsv. svátost dýmem kadidla. Mezitím zpívá lid nějakou píseň ke cti nejsvětější svátosti. Když lid píseň dokončil, zapěje kněz „Panem de coelo praestitisti eis“ („Chléb s nebe dal jsi jim, ó Pane“) a lid odpoví: „Omne delectamentum in se habentem“ („Veškeru líbeznost v sobě mající“). Potom modlí se kněz stoje krátkou modlitbu, v níž prosí Boha za milost, abychom nejsv. svátost náležitě uctívali. Skončiv modlitbu tuto, poklekne kněz, přijme na sebe velum, jež mu ministrant nebo kostelník na ramena vloží, zahalí jím ruce své, vystoupí vzhůru k oltáři, vezme do rukou monstranci nebo ciborium, obrátí se k lidu a učiní monstrancí nebo ciboriem znamení svatého kříže.

Při požehnání klečí věřící a klanějí se nejsv. svátosti, znamenajíce se svatým křížem. Ministrant dává zvonkem znamení, a jiný z přisluhujících okuřuje nejsvětější svátost kadidlem.

Potom postaví kněz monstranci nebo ciborium na oltář, sestoupí k nejnižšímu stupni oltáře, odloží velum a ještě jednou nejsvětější svátost incensuje. Posléze uloží monstranci nebo ciborium do svatostánku.

Žehnání nejsvětější svátostí oltářní uděluje se lidu v nedělích a svátcích po hlavní mši svaté, jakož i při odpoledních službách božích.

*) Srovn. str. 110.
**) Vel. kat. ot. 748.

2. **Žehnání svatým křížem** uděluje biskup nebo kněz lidu tak, že pravou rukou činí nad ním znamení kříže. Žehnání to uděluje se ke konci mše svaté (viz str. 88); mimo to biskup ubíraje se k úkonům posvátným žehná tak lid a p.

3. **Znamením kříže**, jímž sami se žehnáme, vyznáváme nejen víru svou,*) nýbrž vyprošujeme si jím rovněž požehnání boží.

4. **Žehnání nemocných a umírajících.** Těžce nemocného navštěvuje kněz nejen, aby ho sv. svátostmi zaopatřil, nýbrž i jindy častěji, aby jej potěšil a ke zbožnosti povzbudil. Při tom modlí se nad ním, žehná mu a kropí jej svěcenou vodou. Umírajícímu uděluje kněz jménem papežovým tak zv. apoštolské požehnání.**)

5. **Pohřeb.** Církev svatá velí, aby tělo zesnulého bylo požehnáno, dříve než do hrobu se uloží, majíc na zřeteli jeho z mrtvých vzkříšení, a vzpomínajíc při tom i duše zesnulého, jejímž bylo příbytkem. Koná pak se pohřeb takto: Kněz oděný rochetou, černou štolou a černým pluviálem odebéře se do domu zemřelého, kropí mrtvolu (nebo rakev) svěcenou vodou, při čemž modlí se jakoby ve jménu zemřelého žalmy kající. Potom přenese se mrtvola do kostela, kdež postaví se před hlavní oltář na podstavec černým suknem pokrytý (katafalk) tak, aby tvář zesnulého k oltáři byla obrácena. Kněz, stoje před katafalkem u nohou mrtvoly, prosí Boha za slitování nad duší zesnulého, kropí rakev svěcenou vodou a okuřuje kadidlem;***) potom nesou nebo vezou mrtvolu ke hrobu. Kněz kráčí s rozžatou svící v ruce před rakví; před ním v čele průvodu nese ministrant kříž. U hrobu kropí a incensuje kněz ještě jedenkráte rakev a modlí se, aby Bůh přijal duši zesnulého do nebes.

Při pohřbu dítka, které dosud do rozumu nepřišlo (t. j. před sedmým rokem) oděn jest kněz štolou bílou a koná modlitby díků (a nikoliv prosby, jako při pohřbu dospělých), neboť duše dítka takového nepozbyla dosud hříchem nevinnosti křestní a vchází přímo do slávy nebeské.

6. **Žehnání domů.** Žehnají se hlavně budovy veřejné (na př. školy), jakož i jiné stavby k veřejnému prospěchu sloužící (na př. mosty, železnice a j.). Také základní kámen ke stavbám takovým se žehnává. Rovněž i soukromé příbytky se žehnávají, a to hlavně v předvečer svatých tří králův. Žehnání takováto konají se modlitbou, kropením svěcenou vodou a znamením svatého kříže.

*) Srovn. str. 60.

**) Srovn. str. 108.

***) Někdy koná se pohřeb přímo z domu zesnulého; v tom případě konají se tu i modlitby a obřady, jež jinak v kostele se konávají.

7. **Žehnání pokrmův a nápojův** koná se rovněž příslušnými modlitbami, kropením svěcenou vodou a znamením svatého kříže. Tak žehnají se pokrmy o velikonocích (beránek, vejce, bochánky a p.).

§ 49. Svěcení vůbec.

Církev užívá **svěcení**, by osoby a věci službě boží zasvětila nebo jisté předměty ke zbožnému užívání posvětila.*)

Taková svěcení jsou na příklad: zasvěcování řeholníků, svěcení opata, jeptišek a abatyše; svěcení svatých olejů, kostelův, oltářů, hřbitovů, nádob a rouch bohoslužebných, zvonů, křížů, růženců, obrazů, křestní vody, svící, popela a svěcené vody.

§ 50. Svěcení, jimiž církev osoby službě boží zasvěcuje.

1. **Zasvěcování řeholníkův.** Kdo byl přijat do některého klášterního řádu, odloží světský oděv a oblékne na sebe roucho řeholní. Zároveň dostává obyčejně také jméno některého světce místo dosavadního svého jména křestního na znamení, že má nyní takřka státi se novým člověkem. Toto přijetí do řehole jest však zprvu jen prozatímní, obyčejně na jeden rok. Doba tato nazývá se „noviciát“ a ten, kdo do řádu prozatímně byl přijat, „novicem“ (z lat. „novicius“ = „nováček“). V době té zkoumají představení řeholní novice, zda hodí se skutečně k stavu řeholnímu, a i novic má příležitost uvažovati, má-li povolání k stavu tomu. Osvědčil-li se novic, skládá v ruce opata nebo jiného představeného řeholního slavný slib („professio“), jímž se navždy zavazuje k životu řeholnímu. Obřady při přijímání do noviciátu a při skládání slavného slibu jsou v různých řeholích rozličné.

2. **Svěcení opata** koná biskup podobnými obřady jako svěcení na biskupa. Svěcení nově zvoleného opata děje se u přítomnosti dvou jiných opatů v den nedělní nebo sváteční. Když byl nově zvolený slíbil, že věrně bude zachovávati řeholi, za-

*) Vel. kat. ot. 749.

počne biskup sloužiti mši svatou u oltáře hlavního, kdežto nově zvolený slouží mši svatou u oltáře vedlejšího. Po epištole modlí se přítomní nad zvoleným litanii ke všem svatým a biskup jej třikráte žehná. Potom vzkládá biskup naň ruce, modle se, aby požehnání boží na něm spočinulo, a odevzdává mu knihu s pravidly života mnišského napomínaje ho, aby dbal o přesné jich plnění; posléze odevzdává mu berlu opatskou a prsten.

3. **Řeholnice** nebo **jeptišky** stráví rovněž dříve nějaký čas v noviciátě a potom teprve skládají slib, a to do rukou biskupa nebo jeho zástupce, jenž nad nimi se modlí, jim žehná a závoj i prsten jim podává na znamení, že jsou nevěstami Kristovými.

V některých družinách řeholních t. zv. „kongregacích" skládají řeholníci nebo řeholnice toliko slib na určitou jen dobu zavazující, t. zv. slib prostý nebo jednoduchý, jejž po uplynutí oné doby opět lze na dobu další obnoviti.

4. **Svěcení abatyše** koná biskup mezi mší svatou po epištole. Nově zvolená abatyše přisahá, že bude věrně vykonávati úřad svůj; potom přítomní modlí se nad ní litanii ke všem svatým, při jejímž konci biskup abatyši žehná. Potom vzkládá biskup ruce na hlavu její a podá jí knihu s pravidly řeholními.

K osobním svěcením náleží i **korunovace krále**. Biskup především připomíná panovníkovi, že má vládnouti podle zásad křesťanských. Potom modlí se přítomní nad králem litanii ke všem svatým, při níž biskup králi žehná. Po skončené litanii maže biskup krále olejem křtěnců na pravé ruce a mezi lopatkami; potom mezi mší svatou (po „graduale") opáše biskup krále mečem, vstaví mu korunu na hlavu, podá mu žezlo a uvede ke trůnu. Potom pokračuje se ve mši svaté, při níž král přistoupí k sv. přijímání.

§ 51. Svěcení, jimiž církev věci službě boží zasvěcuje.

1. **Svěcení tří svatých olejů**: křtěnců, nemocných a křižma, koná biskup na Zelený čtvrtek mezi mší svatou, a to u přítomnosti dvanácti kněží, sedmi jáhnův a sedmi podjáhnův.

Nejdříve světí se **olej nemocných** (oleum infirmorum). Biskup odebéře se po pozdvihování od oltáře ke stolu, jenž uprostřed presbytáře k svěcení olejů jest připraven. Jeden z podjáhnů přinese ze sakristie nádobu s olejem, jenž svěcen býti má, načež biskup se modlí, aby Bůh vylil milost Ducha sv. na tento olej,

by zapuzeny byly neduhy duše i těla u těch, kteří olejem tímto budou pomazáni, při čemž žehná olej znamením sv. kříže.

Po přijímání světí se **křižmo** (chrisma*), jež jest smíšenina oleje olivového a balsamu. V slavném průvodu a za vážných zpěvů přinesou dva jáhni dvě nádoby s olejem (z nichž jedna určena jest pro svěcení oleje křtěnců) a podjáhen nádobu s balsamem. Biskup světí především balsam, modle se a čině nad ním znamení sv. kříže. Potom světí olej. Dýchá třikráte na způsob kříže do nádoby, v níž olej se nalézá, a po něm totéž činí i dvanácte přítomných kněží. Tím naznačuje se, že Kristus pán, jenž, dechnuv na apoštoly, řekl: ‚Přijměte Ducha svatého', i tomuto oleji dá sílu nadpřirozenou k blahu věřících. Potom vyprošuje biskup milost boží pro všechny, kteří svatým křižmem budou pomazáni. Poté směšuje balsam s olejem ve sv. křižmo, jemuž pak vzdává poctu úklonou a trojím pozdravením „Pozdraveno budiž sv. křižmo!" („Ave sanctum chrisma!"), posléze pak líbá okraj nádoby, v níž sv. křižmo se nalézá. Podobně pozdravuje sv. křižmo každý ze dvanácti přisluhujících kněží, třikráte blíž a blíže před ním poklekaje.

Posléze následuje svěcení **oleje křtěnců**. Biskup dýchá třikráte na způsob kříže do nádoby, v níž olej se nalézá; po něm činí totéž dvanácte přítomných kněží. Potom modlí se biskup, aby Bůh těm, kteří olejem tím budou pomazáni, udělil čistotu duše i těla a chránil jich před úklady zlého ducha. I tento svatý olej pozdravuje biskup a po něm i dvanácte kněží; činí tak slovy: „Pozdraven budiž svatý oleji!" („Ave sanctum oleum!").

2. **Svěcení chrámův a oltářův.** Dříve než chrám stavěti se počne, posvětí biskup základní kámen. Před svěcením postaví se dřevěný kříž v tom místě, kde státi má hlavní oltář, a uchystá se základní kámen. Svěcení koná biskup tímto způsobem: Kropí svěcenou vodou staveniště v onom místě, kde kříž stojí, prose Boha, aby je milostí svou očistiti a posvětiti ráčil. Potom světí biskup základní kámen; modlí se, aby Bůh pro Ježíše Krista, jenž jest úhelním kamenem církve svaté, jej požehnati ráčil; potom pokropí kámen svěcenou vodou, vyryje nožem na stranách jeho znamení svatého kříže, vloží jej do základu příští budovy a ještě jednou jej pokropí; potom, obcházeje staveniště, kropí svěcenou vodou ostatní části základův. Posléze udělí shromážděným slavné požehnání.

*) Srov. str. 100.

Dokončená budova chrámová světí se tímto způsobem: Biskup obchází třikráte chrám, kropě stěny jeho svěcenou vodou. Po každé, kdykoliv přijde k hlavnímu vchodu, udeří berlou na dveře, žádaje, aby vpuštěn byl. Ale teprve když byl po třetí obešel chrám a na prahu vchodu učinil berlou kříž, otevrou se dveře chrámové a biskup vejde dovnitř.

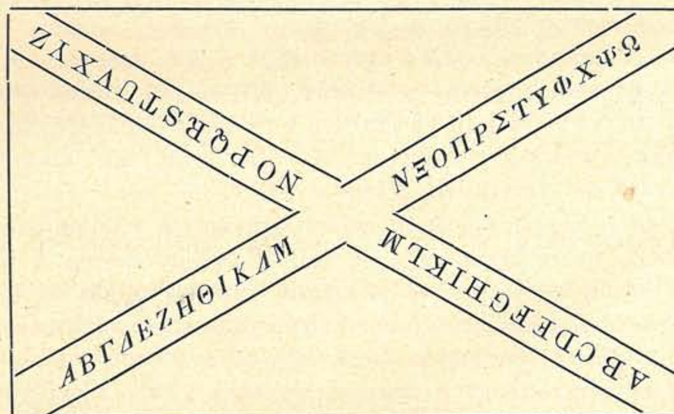
Kropení svěcenou vodou značí, že stavba zbavena má býti kletby, jež od hříchu dědičného i na nerozumné přírodě spočívá.

Trojím obcházením naznačuje se, že chrám službě trojjediného Boha se zasvěcuje.

Kříž na prahu a vkročení biskupa do chrámu připomíná, že Kristus pán, zlomiv smrtí svou na kříži moc ďáblovu, vstoupil na nebesa.

Uprostřed chrámu vzývá biskup Ducha svatého hymnem „Přijď, tvůrčí Duchu" („Veni creator Spiritus"), jakož i všechny svaté litanii, při jejímž konci třikráte prostoru chrámovou pravicí žehná.

Dlažba lodi chrámové posype se popelem na způsob ležatého kříže (×), do něhož pak biskup dolejším koncem berly píše řeckou a latinskou abecedu, čímž naznačuje, že všichni národové, mezi nimiž ve starověku přední místo zaujímali Řekové a Římané, povoláni jsou do církve.

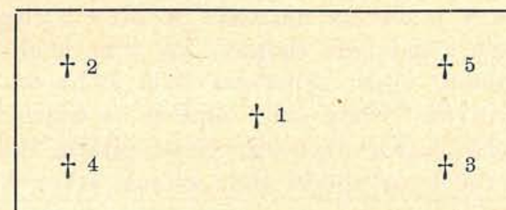

Potom světí biskup tak zvanou vodu sv. Řehoře. Nazývá se tak proto, že ji ke svěcení chrámův a oltářův užívati nařídil sv. papež Řehoř Veliký. Skládá se z vody, vína, soli a popela.

Voda značí lidskou přirozenost Ježíše Krista, víno jeho přirozenost božskou; popel jest obrazem smrtelného těla lidského, sůl pak obrazem nesmrtelné lidské duše. Smíšení těchto součástí naznačuje spojení věřících s Ježíšem Kristem.

Biskup přikročí ke dveřím chrámovým a činí na nich dolejším koncem berly své nahoře i dole kříž, modle se, aby na těch, kteří do chrámu budou vstupovati, spočinula vždy hojnost požehnání božího.

Potom odebéře se biskup k oltáři, omočí palec pravé ruky ve vodě svatořehořské a činí jím znamení svatého kříže uprostřed i ve čtyřech rozích hořejší desky oltářní. Pět těchto křížů připomíná pět ran Krista pána.

Biskup obchází sedmkráte oltář, kropě jej vodou svatořehořskou, načež třikráte obchází kostel uvnitř, kropě zdi dole, uprostřed a nahoře; posléze pak pokropí touž vodou podlahu chrámovou.

Vrátiv se k oltáři, učiní z vápna, písku a vody svatořehořské něco malty, kterou požehná. Zbytek vody svatořehořské vyleje se pak kolem oltáře.

V slavném průvodu odebéře se biskup pro svaté ostatky, jež do oltáře mají býti vloženy, a jež od předešlého dne v kapli zvlášť k tomu zřízené poblíž chrámu byly chovány.

Dříve než průvod se svatými ostatky do chrámu vejde, pomaže biskup sv. křižmem dveře chrámové, prose Boha, aby byly branou spásy a pokoje.

Potom teprve vejde průvod se svatými ostatky do chrámu. Biskup maže svatým křižmem prohlubeninu v desce oltářní vytesanou (viz obr. 20. na str. 26). Do prohlubeniny této (kteráž „sepulchrum" = „hrob" se nazývá) vloží svaté ostatky a uzavře ji svrchu malou destičkou, kterouž onou posvěcenou maltou zatmelí. Potom okuřuje oltář kadidlem, maže desku oltářní

olejem křtěnců a křižmem ve způsobě kříže na týchž místech, jako dříve vodou svatořehořskou.

Vložení svatých ostatků do oltáře uvádí věřícím na mysl naše obcování se svatými v nebi, kteří za nás u Boha orodují, a připomíná jim ony doby, kdy mše svatá sloužena byla na hrobech sv. mučedníkův.

Mazání oltáře svatými oleji připomíná nám hojnost milostí božích, jež s oltáře věřícím plynou.

Okuřování kadidlem značí vroucí modlitby, jež od oltáře k Bohu vystupovati budou.

Potom maže biskup stěny chrámové sv. křižmem na dvanácti místech, jež namalovanými kříži jsou označena.

Vrátiv se k oltáři, vloží biskup na každé z oněch pěti míst desky oltářní, kteráž byl svatými oleji pomazal, pět zrn kadidla v podobě kříže a položí na ně malé křížky z vosku, jež pak zapálí, aby spolu s kadidlem shořely. Při tom modlí se biskup, aby obět na tomto oltáři přinášená byla Bohu tak příjemnou, jako mu příjemnými bývaly oběti zápalné ve Starém zákoně.

Posléze přisluhující duchovní očistí oltářní desku, pokryjí ji příslušnými rouchy a upraví oltář ke mši svaté, která se pak ihned koná.

Se svolením biskupovým může svěcení kostela vykonati také pouhý kněz; při svěcení tom však vypouští se mazání svatými oleji a užívá se pouze kropení svěcenou vodou.

Svěcení kostela biskupem nazývá se „konsekrace"; svěcení pouhým knězem „benedikce". Konsekrovaný kostel poznáme po dvanácti křížích na stěnách namalovaných.

3. **Svěcení hřbitova.** V předvečer dne svěcení postaví se na hřbitově pět dřevěných křížů, a to doprostřed kříž veliký, čtyři pak menší asi zvýši člověka poblíž každé ze čtyř stran hřbitova. Před každý z těchto pěti křížů zarazí se do země kůl, na jehož vrcholu jsou tři hřeby k upevnění svící.

Kříž značí Spasitele, jenž jest „vzkříšení i život", kůl značí tělo zesnulých; noc, která následuje představuje smrt, svěcení dne následujícího značí těla vzkříšení.

Z rána odebéře se biskup oděný humerálem, albou, cingulem, štolou a pluviálem bílé barvy na hřbitov.

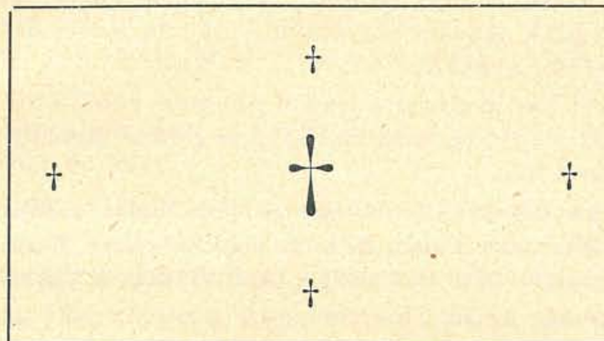
Biskup užívá při svěcení hřbitova roucha bílé barvy, protože nám svěcení to připomíná radostnou pravdu těla vzkříšení.

U prostředního kříže promluví biskup k lidu o posvátnosti hřbitova. Potom upevní se na každý kůl tři svíce, jež se rozžehnou. Tím naznačuje se světlo života věčného.

Biskup modlí se před prostředním křížem, aby Bůh toto místo posvětil a těla, která tu odpočívati budou, v den poslední vzkřísil.

Potom zpívá se litanie ke všem svatým, při jejímž konci biskup hřbitov třikráte pravicí žehná.

Po skončené litanii obchází biskup hřbitov, kropě jej svěcenou vodou.

Vrátiv se k prostřednímu kříži, modlí se opět, aby Bůh posvětiti ráčil toto místo k odpočinku těl věřících až do dne vzkříšení. Poté okuřuje kadidlem kříž a upevní na vrcholu a na obou ramenech jeho hořící svíce, jež s kolu před křížem stojícího sejme. Tím vyjadřuje se pevná víra, že Ježíš Kristus v den poslední těla naše vzkřísí.

Se svolením biskupovým může i prostý kněz hřbitov posvětiti.

4. **Svěcení nádob a rouch bohoslužebných.** Kalich a patenu světí biskup. Modle se k Bohu za požehnání, maže je svatým křižmem, žehná je a kropí svěcenou vodou. Ostatní nádoby a roucha bohoslužebná může s dovolením biskupovým světiti i prostý kněz. Svěcení to koná se tak, že za příslušných modliteb kněz předměty ty rukou žehná a posléze vodou svěcenou pokropuje.

5. **Svěcení zvonů.** Svěcení koná biskup, oděn jsa štolou a pluviálem bílé barvy, tímto způsobem:

umývá svěcenou vodou zvon uvnitř i zevně na znamení, že zvuk zvonů pobízeti má věřící k bezúhonnému životu;

palcem pravé ruky v oleji nemocných omočeným učiní na něm zevně znamení kříže:

modlí se, aby Bůh, jenž Mojžíšovi kázal zhotoviti stříbrné polnice, jimiž kněží lid k modlitbě vyzývali, ráčil tento zvon posvětiti a učiniti, aby věřící k zbožnosti vybízel;

palcem omočeným v oleji nemocných činí sedm křížů zevně na zvonu na znamení, že má věřící vzbuzovati k zbožnému životu den co den až do poslední chvíle jejich života;

poté činí čtyři kříže svatým křižmem na čtyřech protilehlých místech uvnitř zvonu na znamení, že svolávati má věřící odevšad k úkonům posvátným; při tom zasvěcuje zvon ke cti některého svatého;

postaví kadidelnici s kadidlem pod zvon, aby dýmem z něho byl naplněn, čímž naznačují se zbožné modlitby, k nimž zvon vybízeti má.

Posléze čte jáhen evangelium o Marii a Martě; tím uvádí se věřícím na paměť, že i oni mají zanechati starosti o věci vezdejší, kdykoliv hlas zvonu zve k modlitbě nebo k službám božím.

6. **Svěcení křížů.** Na veřejných místech, jako na př. na náměstích a návsích, při cestách a jinde stavívá se kříž, jenž připomínati má kolemjdoucím lásku Ježíše Krista, jenž za nás na kříži zemřel. Takovéto kříže světí buď biskup anebo kněz k tomu zplnomocněný. Světitel pokropí kříž svěcenou vodou a okouří kadidlem, žehná jej několikráte rukou a modlí se předepsané k tomu účelu modlitby.

Podobným způsobem koná se svěcení obrazův a soch posvátných.

§ 52. Svěcení, jimiž církev jisté předměty ke zbožnému užívání posvěcuje.

1. **Svěcení křestní vody.** Vodu křestní světí kněz na Bílou sobotu a v sobotu před hodem božím svatodušním. V tyto dny koná se svěcení křestní vody proto, že kdysi uděloval se v těch dnech dospělým křtěncům slavný křest. Hlavní obřady svěcení křestní vody jsou tyto:

Kněz pěje na způsob praeface chvalozpěv, jímž vzdává Bohu díky za ustanovení svátosti sv. křtu a prosí jej, aby vodu křestní požehnati ráčil. Při tom činí ve vodě znamení svatého kříže, na znamení, že křest má moc svou ze smrti Ježíše Krista na kříži, dotýká se plochou rukou hladiny vodní na znamení, že voda křestní chráněna jest před škodlivým vlivem

zlého ducha, činí tři kříže nad vodou, žehnaje ji jménem trojjediného Boha, rozlévá něco vody ke čtyřem stranám světovým na znamení, že národové celého světa povoláni jsou ke křtu svatému, dýchá do vody třikráte v podobě kříže, čímž naznačuje, že křtem svatým vdechuje se člověku nový, nadpřirozený život, ponoří velikonoční svíci dolejším koncem do vody, při čemž zpívá: „Sestoupiž v plnost tohoto zdroje moc Ducha svatého".

Potom kropí touto svěcenou vodou přítomné, aby jim připomenul nevinnost, jíž křtem svatým dosáhli, a slib, který při něm byli učinili.

Posléze vlévá něco oleje křtěnců a svatého křižma na způsob kříže do vody.

2. **Svěcení svící** koná se ve svátek Očišťování Panny Marie (dne 2. února). Svíce ty připomínají nám Ježíše Krista, jejž bohabojný Simeon nazval „světlem k osvícení pohanův".

Svěcení svící koná se takto: Svíce, jež mají býti posvěceny, položí se na oltář. Kněz, oděný fialovým pluviálem, modlí se nad nimi, a žehná je rukou, prose Boha, aby osvítil srdce věřících světlem Ducha svatého, jako kdysi Simeona. Pak kropí svíce svěcenou vodou a okuřuje je kadidlem. Posléze rozdává je mezi lid.

Tyto svíce rozžehují nábožní křesťané při bouřích, prosíce při tom Boha za odvrácení hrozící pohromy. Proto nazývají se tyto svíce také „hromničky".

Také umírajícímu dává se do ruky svíce v den očišťování Panny Marie posvěcená, aby mu připomínala Pána Ježíše a světlo věčné.

3. **Svěcení popela.** Popel, jenž jest znamením pomíjejícnosti a kajícnosti, světí se na počátku čtyřicetidenního postu, ve středu po druhé neděli po devítníku („středa popeleční"). Užívá se k tomu popele z ratolestí, jež posvěceny byly minulého roku v neděli květnou. Kněz světí popel ten na oltáři přede mší svatou. Modlí se nad ním, žehná jej rukou, kropí svěcenou vodou a okuřuje kadidlem.

4. **Svěcení vody** koná se, kdykoliv jí jest zapotřebí, a to obyčejně v neděli. Kněz koná zaříkávání nad solí a vodou, aby od nich zapudil škodlivý vliv zlého ducha. Potom třikráte sype sůl v podobě kříže do vody a modlí se, aby Bůh vše, co touto vodou pokropeno bude, chrániti ráčil.

Voda značí očištění od hříchů; sůl, která chrání pokrmův od hniloby, značí ochranu proti nebezpečenství duše i těla.

Svěcenou vodou máme se častěji, zvláště ráno a večer, pokropovati a Pána Boha prositi, by nás ode hříchů víc a více očišťoval a všelikého nebezpečenství duše i těla chránil.*)

Ve dny nedělní před zpívanou mší svatou kropí kněz oltář, sebe i lid svěcenou vodou, při čemž zpívá se antifona „Pokropíš mne, Pane, ysopem a očištěn budu",**) „Asperges me, Domine, hyssopo, et mundabor" (v době velikonoční, t. j. od hodu božího velikonočního až do hodu božího svatodušního antifona „Viděl jsem vodu řinoucí se z chrámu . . ."***) „Vidi aquam egredientem de templo . . ."). Kropení toto připomíná věřícím, že mají s čistou anebo aspoň kající myslí býti přítomni mši svaté.

Svěcených věcí máme užívati: 1. jen k tomu účelu, ke kterému byly od církve posvěceny; 2. s uctivostí a důvěrou, protože jejich působnost závisí hlavně na zbožném smýšlení toho, kdo jich užívá. — Nesmí tedy svěcených věcí užíváno býti na př. k pověrám a p.†)

V. Obřady při odpoledních službách božích a při pobožnostech mimořádných.

§ 53. Odpolední služby boží.

Také odpoledne, zvláště v neděle a zasvěcené svátky konají se ve chrámech pobožnosti, jichž křesťan dle možnosti zúčastňovati se má. Jsou pak to buď nešpory anebo požehnání.

1. **Nešpory** (z latinského „vesperae") byly původně vlastně modlitby večerní (lat. vesper = večer). Každý kněz jest povinen modliti se je každého dne v soukromí. Kanovníci a řeholníci konají je v chrámech svých pospolu veřejně, a to tak, že je buď hlasitě

*) Vel. kat. ot. 752.

**) Jest to výňatek ze žalmu 50. v. 9. — Ysop lékařský (Hyssopus officinalis) náleží k rostlinám pyskatým; má prosvítavě tečkované listy a modré květy sestavené v jednostranném klase. Ve Starém zákoně kropívali větévkou ysopu ve vodě omočenou malomocné, kteří se uzdravili, na znamení očištění.

***) Antifona tato jest sestavena podle vidění Ezechielova (47, 1 a násl.)

†) Vel. katech. ot. 751.

odříkávají anebo zpívají. Nešpory konají se takto: Kanovníci nebo řeholníci odeberou se v pořádku do presbytáře a usednou stejným počtem do sedadel, jež u podélných stěn presbytáře proti sobě stojí (viz str. 15). Jeden kněz z nich však, oděný pluviálem, odebere se se dvěma přisluhujícími duchovními ke křeslům stojícím poblíž oltáře na straně epištolní (viz str. 32). Tento kněz, jenž pobožnost („officium") řídí, nazývá se „officiant", ostatní duchovní v presbytáři přítomní činí tak zvaný „chor".

Nejprve modlí se všichni tiše „Otče náš" a „Zdrávas, Maria". Potom officiant zapěje „Bože, ku pomoci mé vzezři" („Deus, in adjutorium meum intende"), načež ostatní duchovní pokračují společně: „Pane, k spomožení mému pospěš. Sláva Otci i Synu i Duchu svatému, jakož byla na počátku, i nyní i vždycky a na věky věkův. Amen." („Domine, ad adjuvandum me festina. Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto, sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen".)

Potom následuje pět žalmů, jichž jednotlivé verše obě polovice choru střídavě zpívají. Před každým žalmem, jakož i po něm zpívá se antifona.

Po žalmech čte officiant krátký výňatek z Písma svatého, načež započne zpívati („intonuje") chvalozpěv, tak zvaný hymnus, v němž pak chor dále pokračuje.

Po hymnu zpívá se chvalozpěv Panny Marie, který se počíná slovy „Velebí duše má Hospodina" („Magnificat anima mea Dominum").

Chvalozpěv tento zapěla ve svatém nadšení Panna Maria, když, navštívivši svatou Alžbětu, byla od ní pozdravena jakožto matka Vykupitelova.

Pak zpívá officiant modlitbu vztahující se k svátku, jenž toho dne se slaví, po níž přisluhující duchovní zapějí: „Blahořečme Hospodinu" („Benedicamus Domino"), k čemuž chor odpoví „Bohu díky" („Deo gratias").

Posléze zpívá celý chor antifonu mariánskou.

2. **Požehnání** jest odpolední pobožnost, která nazývá se tak proto, že se končí požehnáním nejsvětější svátostí (viz str. 121). Hlavní součástí této odpolední pobožnosti jsou litanie (viz str. 64).

§ 54. Obřady při pobožnostech mimořádných.

K obřadům při pobožnostech mimořádných náleží:

1. vystavování nejsvětější svátosti (čtyřicetihodinná pobožnost), 2. křížová cesta, 3. vzývání Ducha svatého, 4. slavné díkůčinění („Te Deum“).

1. **Vystavování nejsvětější svátosti.** Časem, buď k obecnému nařízení anebo ku povolení biskupa, velebná svátost ze svatostánku se vyjímá a v ciboriu nebo v monstranci na oltář staví, aby ji věřící lid uctíval. Vystavování takové děje se zvláště:

a) při tak zvané čtyřicetihodinné pobožnosti. Pobožnost tato koná se na památku čtyřicetidenního postu Páně a čtyřicetihodinné doby, po kterouž Kristus pán v hrobě odpočíval. Někde koná se nepřetržitě dnem i nocí; u nás toliko za dne až do naplnění čtyřiceti hodin, a to v létě denně po deset, v zimě po osm hodin, takže v době letní vykoná se u nás během čtyř, v zimní době během pěti dnův. Začíná se každého dne mší svatou a končí se požehnáním. Poslední den vystavení zakončí se slavným průvodem s nejsvětější svátostí v kostele. Ve velikých městech koná se tato pobožnost postupně v různých chrámech, takže po celý rok nejsvětější svátost k uctění jest vystavena.

b) v poslední tři dny masopustní na odprošení Boha za hříchy, jež v ty dny se páchávají.

2. **Křížová cesta** je pobožnost, ve které božského Spasitele po čtrnácte zastavení, od jeho odsouzení až k jeho pohřbení, v duchu provázíme a o přehořkém jeho utrpení a smrti rozjímáme.*)

Již od nejstarších dob putovali křesťané do Jerusalema. Tu se zbožnou úctou ubírali se onou cestou, kudy Kristus pán, nesa kříž svůj, kráčel na Kalvarii. Zastavovali se na jednotlivých místech této cesty, rozjímali o událostech, které se tu staly, a modlili se. Zastavení takových bylo čtrnácte.

Aby i ti, jimž nebylo možno do Jerusalema putovati, tuto pobožnost doma konati mohli, umisťovány byly na příhodných místech dřevěné kříže s obrazy, na nichž znázorněny byly jednotlivé výjevy z bolestné cesty Páně. Tyto dřevěné kříže s obrazy visí buď na stěnách uvnitř kostela, anebo i ve zvláštních kapličkách pod širým nebem. Obrazů těchto je čtrnácte: 1. Pilát odsuzuje Krista pána na smrt, 2. Pánu Ježíši kladou kříž na rámě, aby jej sobě nesl na místo popravné, 3. Ježíš po prvé klesá pod křížem,

*) Vel. kat. ot. 323.

Příloha VI

I.

II.

III.

IV.

V.

VI.

VII.

VIII.

IX.

X.

XI.

XII.

XIII.

XIV.

Křížová cesta.

4. potkává se s matkou svou, 5. Šimon z Cyrény pomáhá Pánu Ježíši kříž nésti, 6. Veronika podává Pánu Ježíši roucho, 7. Ježíš po druhé pod křížem klesá, 8. Ježíš napomíná plačící jerusalemské ženy, 9. Ježíš po třetí klesá, 10. Ježíše obnažují a žlučí napájejí, 11. Ježíše na kříž přibíjejí, 12. Ježíš na kříži umírá, 13. Ježíš s kříže sňat a do lůna matky své položen, 14. Ježíše do hrobu kladou.

Pobožnost křížové cesty koná se tak, že kněz s věřícími jde od obrazu k obrazu, před každým se zastavuje, význam obrazu krátce vyloží a příslušné modlitby se modlí.

Pobožnost tato koná se zvláště v čase svatopostním jakožto pobožnost odpolední.

3. **Vzývání Ducha svatého** koná se na počátku školního roku i před jinými důležitými předsevzetími. Kněz přede mší svatou započne kleče zpívati antifonu „Veni, Sancte Spiritus" („Přijď, svatý Duše"), kterouž pak sbor zpěváků dozpívá. Potom zapěje kněz: „Emitte Spiritum tuum et creabuntur" („Vyšli Ducha svého a [nově] utvořena budou [srdce naše]"), k čemuž sbor odpoví: „Et renovabis faciem terrae" („A obnovíš tvářnost země"). Poté zpívá kněz tuto modlitbu: „Ó Bože, který jsi srdce věřících Duchem svatým osvítil a poučil, dejž nám, abychom v témž Duchu právě smýšleli a z jeho útěchy vždycky se radovali. Skrze Krista, Pána našeho. Amen."*) Potom slouží se mše svatá.

4. **Slavné díkůčinění** („Te Deum") koná se po skončení důležitých podniknutí, na př. na konci školního roku a p. Po mši svaté (anebo, koná-li se díkůčinění odpoledne, po příslušné pobožnosti odpolední) vystaví se nejsvětější svátost na oltáři, načež zpívá se první sloka písně „Zvěstuj těla vznešeného" („Pange lingua gloriosi . . ."). Poté kněz stoje započne zpívati hymnus „Te, Deum, laudamus" („Tě, Boha, chválíme"), kterýž pak sbor zpěváků do konce dozpívá. Když hymnus byl dozpíván, zapěje kněz „Benedicamus Patrem et Filium cum Sancto Spiritu" („Dobrořečme Otci i Synu i svatému Duchu"), k čemuž sbor odpoví: „Laudemus et superexaltemus eum in saecula" („Chvalme a vyvyšujme ho na věky"). Potom zpívá kněz děkovnou modlitbu, načež zpívá se „Tantum ergo sacramentum" („Převeliké té svátosti") a „Genitori Genitoque" („Bohu Otci neskonalá . . ."); konečně udělí kněz nejsvětější svátostí oltářní požehnání.

*) Jest to táž modlitba, kterou se modlíme před vyučováním.

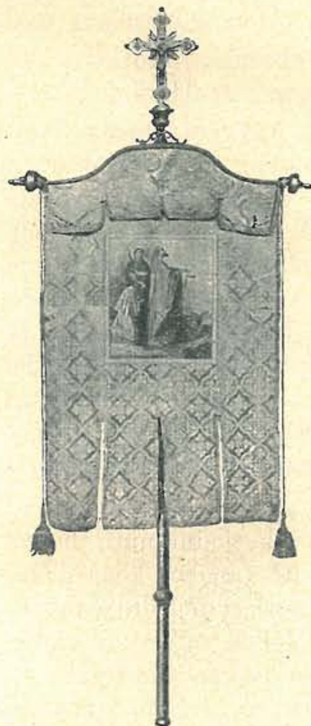
VI. Obřady při procesích a poutech.

§ 55. Procesí.

Procesí (z lat. prōcēssĭō = postup, pochod) jsou slavné průvody, při kterých Boha společnou modlitbou veřejně velebíme, jemu za přijatá dobrodiní děkujeme, za odvrácení zlého a za jiné milosti prosíme.*)

Obr. 81. Kříž k procesím.

Obr. 82. Korouhev k procesím.

Procesí koná se takto:

1. V čele průvodu nese se kříž (viz obr. 81.) na znamení, že Kristus má býti naším vůdcem po celý život náš.

2. Vedle kříže nesou ministranti korouhve na znamení, že Kristus jest vůdcem vítězným a že věřící pod jeho vedením v boji proti zlu dobudou vítězství.

*) Vel. kat. ot. 325

Vzorem korouhví chrámových jest onen prapor, jejž Konstantin Veliký vojsku svému dal zhotoviti. Když totiž táhl r. 312 do Italie proti odpůrci svému Maxentiovi, spatřil před rozhodnou bitvou, když obavami sklíčen byl, na nebi světlý kříž a nápis „tímto vítěziž“ (*τούτῳ νίκα*), v noci pak ve snách spatřil Krista s týmž znamením, jenž mu rozkázal, aby znak ten dal na prapory své.

Korouhve (viz obr. 82.) skládají se z vysoké žerdi, na jejímž vrcholu jest upevněn kříž, a z čtverhranné skvostné látky na příčné tyči upevněné. Na této látce jest vyšit nebo vymalován buď kříž anebo svatý obraz.

3. Za korouhvemi jde školní mládež a mužové, potom kněz oděný rochetou, štolou a pluviálem, naposled pak ženy.

Věřící ubírají se v průvodu náležitě seřaděni (obyčejně dva a dva; mužové s odkrytou hlavou), zbožně se modlíce nebo zpívajíce.

Procesí rozeznáváme: 1. řádná, jež v určité dny v roce se konají, na př. v den očišťování Panny Marie, v neděli Květnou, na den sv. Marka, ve dny křížové, v den Božího těla;*) 2. mimořádná, jež se konají ze zvláštních podnětův, a to buď na odvrácení zla (na př. moru), anebo na vyprošení nějakého dobra (na př. deště).

§ 56. Pouti.

Pouti jsou pobožné návštěvy posvátných míst, které konáme, protože na takových místech k větší pobožnosti býváme povzbuzeni, vroucněji a důvěrněji se tam modlíme a nejednou i zázračně vyslyšeni býváme. (Vel. katechismus ot. 326.)

Pouti konají se týmž způsobem jako procesí; cílem jejich bývá však nějaké vzdálenější místo posvátné. Ale i jednotlivec může konati pout.

Tam přistupují poutníci k svaté zpovědi a k svatému přijímání; mimo to konají tu různé pobožnosti.

Již v dobách nejstarších navštěvovali křesťané ona místa, jež Spasitel svou přítomností byl zasvětil, anebo na nichž Bůh prokázal lidem zvláštní nějakou milost.

Hlavní místa poutní jsou: Řím, Jerusalem (a vůbec Sv. země), sv. Jakub v Kompostelle ve Španělích a Lourdy ve Francii.

*) O těchto procesích viz na str. 149, 151, 165, 166, 168.

Obr. 83. Velehrad.

V Čechách, na Moravě a ve Slezsku jest více než 200 poutních míst; nejznamenitější z nich jsou: Stará Boleslav, Svatá Hora, Hostýn a Velehrad (viz obr. 83.).

Naučení. Nestyď se účastniti se prosebných průvodův a církevních procesí!

Oddíl pátý.

O posvátných dobách.

§ 57. Co jest církevní rok. Neděle a svátky.

Přirozené rozdělení času zakládá se na pohybu země kolem své osy a kolem slunce, jakož i na pohybu měsíce kolem země. Doba, za kterou se země kolem své osy otočí, nazývá se den; doba, za kterouž oběhne jednou kolem slunce, nazývá se rok; doba, za kterou měsíc jednou oběhne kolem země, slove měsíc.

Poněvadž však člověk má nejen cíl přirozený, nýbrž i nadpřirozený, posvěceny jsou tyto přirozené doby vzpomínkami na tajemné působení boží, jež člověka k tomuto nadpřirozenému cíli vede.

Již po stvoření světa posvětil Bůh den sedmý a v třetím přikázání poručil, aby lidé den tento světili. Tento den nazývá se **dnem Páně**, protože jest Pánu Bohu obzvláště zasvěcen. V Novém zákoně je dnem Páně **neděle**; ve Starém zákoně byla jím sobota.

V Novém zákoně je dnem Páně neděle: 1. protože Pán Ježíš v neděli vstal z mrtvých; 2. protože v neděli seslal Ducha svatého.*)

Církev svatá pak posvětila celý rok vzpomínkami na to, co Kristus pán k naší spáse učinil, a to sám i skrze anděly a svaté své.

Rok takto církví posvěcený nazývá se tudíž **rokem církevním** na rozdíl od roku přirozeného nebo občanského.

Každý jeho den jest posvěcen některou z oněch vzpomínek, i jest tudíž „svátkem“ v širším smyslu a slaví se v chrámě mší svatou i v soukromí modlitbami, jež kněží jsou povinni se modliti.

*) Vel. kat. ot. 397.

*

Svátky dělíme na svátky Páně, Panny Marie, andělů a svatých.

Ale jen o některých svátcích nařizuje církev svatá, bychom je tak světili jako neděli; takovíto dnové nazývají se svátky zasvěcené.

Zasvěcené **svátky Páně** jsou:

1. hod boží vánoční, slavnost obřezání Páně (Nový rok) a zjevení Páně (svatých tří králův);

2. hod boží velikonoční a slavnost nanebevstoupení Páně;

3. hod boží svatodušní, slavnost nejsvětější Trojice boží a Božího těla.*)

Zasvěcené **svátky Panny Marie** jsou svátky jejího neposkvrněného početí, očišťování, zvěstování, nanebevzetí a narození.**)

Zasvěcené **svátky svatých** jsou svátky svatého Štěpána, svatých apoštolů Petra a Pavla, všech svatých a svátky patronů zemských.

Prohlášení za blahoslaveného a za svatého. Nikdo nemá od věřících veřejně za svatého býti ctěn, leč ten, kdo s vědomím církve od pradávných dob byl uctíván, anebo ten, koho papež za blahoslaveného nebo svatého prohlásil. To stává se jen pak, byla-li svatost osoby té důkladným vyšetřováním nade vši pochybnost zjištěna. Vyšetřování to koná kongregace obřadův.

Prohlášením za blahoslaveného („beatifikace") rozumí se prohlášení papeže římského, že někdo pro své neobyčejné ctnosti ctěn býti smí.

Prohlášení za blahoslaveného koná se v chrámu sv. Petra v Římě, a to takto: Jeden z kardinálův předčítá papežskou listinu toho se týkající, potom zpívá se chvalozpěv „Te Deum", odhalí se obraz blahoslavencův, jenž dosud zastřen na oltáři stál, načež následuje slavná mše svatá. Odpoledne po nešporách odebéře se papež do chrámu uctíti obraz blahoslavencův.

Někdy stane se prohlášení za blahoslaveného beze všech obřadův toliko papežskou listinou. Takovým způsobem byla r. 1874 za blahoslavenou prohlášena Anežka česká, dcera krále Přemysla Otakara I.

Prohlášením za svatého rozumí se nařízení papežovo, že někdo jako světec v celé církvi ctěn býti má. Jméno osoby za svatou prohlášené zaznamená se v seznamu neboli kánonu (z řec. κανών) svatých; odtud prohlášení za svatého nazývá se také „kanonisace".

Prohlášení za svatého děje se s velikou slávou v chrámu vatikánském sv. Petra (za dřívějších dob i v lateránském chrámě sv. Jana Křtitele) v Římě, jenž k tomu účelu nádherně se vyzdobí. Slavnost svatořečení se počíná slavným procesím, v jehož čele nese se korouhev s obrazem

*) Vel. kat. ot. 482.

**) Vel. kat. ot. 483.

toho, kdo za svatého má býti prohlášen. Procesí toho zúčastňuje se papež s kardinály, biskupy a s celým dvorem svým. Po skončeném procesí vystoupí papež v chrámě svatopetrském na trůn. Zástupce těch, kdož za svatořečení oné osoby žádají, přednese papeži ještě jednou prosbu toho se týkající. Dříve však, než papež k svatořečení přikročí, prosí Boha o pomoc. Celé shromáždění modlí se za tím účelem litanii ke všem svatým a zapěje hymnus „Veni, creator Spiritus". Potom prohlašuje papež onu osobu za svatou, načež zpívá se „Te Deum", po němž papež udělí shromážděným požehnání. Posléze slouží papež slavnou mši svatou ke cti nového světce.

Slavným tímto způsobem prohlásil papež Benedikt XIII. Jana z Nepomuku za svatého dne 19. března r. 1729 v lateránském chrámu v Římě.

Svátky svatých patronů zemských jsou zasvěceny jen v příslušné zemi, kdežto jinde jsou dnem všedním. V Čechách jsou zasvěcené svátky sv. Jana Nepomuckého a sv. Václava, na Moravě sv. Cyrilla a Metoděje, v Haliči sv. Stanislava a sv. Michaela, v arcivévodství rakouském sv. Leopolda, v Uhrách sv. Štěpána. krále.

Předvečer zasvěceného svátku nazývá se **vigilie** (z lat. vĭgĭlĭă), t. j. bdění, poněvadž křesťané připravovali se za starých dob k oslavě svátku bdíce na modlitbách. Veliké svátky připomínají se v modlitbách mešních a kněžských i ve dnech následujících až do osmého dne „dīēs octāva [oktáva]"; odtud slove celá tato doba „oktáv".

Církev ustanovila svátky, bychom: 1. tajemství naší víry pobožně a vděčně uvažovali a ctili; 2. Boha v jeho svatých chválili; 3. svaté za jejich přímluvu vzývali a ctností jejich následovali.*)

Dříve bývalo v zemích říše rakouské mnohem více zasvěcených svátků. Papež Klement XIV. zmenšil r. 1771 k žádosti císařovny Marie Teresie počet jich; tehdáž zrušeny byly na př. zasvěcené svátky sv. Jana evangelisty, úterý velikonoční a svatodušní a j.

Každé čtvrtletí roku posvěcuje církev svatá také tím, že zavazuje věřící k zvláštnímu postu. V každém čtvrtletí jednou jsou tři dni, totiž středa, pátek a sobota ustanoveny za dny postní. Dnové tito zovou se i „dni suché", poněvadž za dřívějších dob křesťané v těch dnech toliko suchým chlebem se spokojovali. Poněvadž pak každého čtvrt roku tyto tři postní dni jsou ustanoveny, tedy čtyřikráte do roka, nazývá se tento půst „čtvero suchých dnův" čili **kvatembr** (vlastně kvatempr, z lat. quatuor tempora = čtvero dob). Čtvero suchých dnův proto jest ustanoveno, abychom na počátku každého ročního počasí Bohu

*) Vel. kat. ot. 485.

děkovali za přijatá dobrodiní a o nová vroucně prosili. Poněvadž pak v tyto dny uděluje se obyčejně svěcení kněžstva, máme se modliti také za to, aby Bůh hodné kněze církvi své dáti ráčil.

Rok církevní dělí se podle hlavních svátků Páně ve tři nestejně dlouhá období: 1. vánoční, 2. velikonoční a 3. svatodušní.

V těchto obdobích připomíná nám církev, co Kristus pán učinil pro naši spásu svým narozením, svou smrtí a sesláním Ducha svatého.

Hod boží tvoří střed každého tohoto období; doba před hodem božím jest dobou přípravy; doba pak po něm jest věnována další oslavě tajemství, jež o hodu božím bylo slaveno.

A. Období vánoční.

§ 58. Doba přípravy k hodu božímu vánočnímu (advent).

Přípravou k hodu božímu vánočnímu jsou čtyři předcházející neděle. Připomínají nám onu dobu čtyř tisíc let, která uplynula od hříchu prvotního až k příchodu Vykupitelovu. Slovou „**advent**“ (adventus), kterėžto latinské slovo znamená „příští“ neboli „příchod“. Mámeť se v této době připravovati na výroční památku příchodu Páně na tento svět vroucí touhou a kajícností.

Proto církev svatá užívá při službách božích v těch dnech, kdy nepřipadá památka některého svatého, barvy fialové, vynechává radostný zpěv „Gloria“, ustanovuje zvláštní posty a zapovídá svatební veselí i jiné hlučné radovánky.

Postními dny v adventě jsou středy a pátky. V těch dnech jsme povinni zdržovati se od masitých pokrmův a zároveň činiti si ujmu. — U nás však zmírněn jest tento půst tak, že ve středy adventní dovoleno jest požívati masitých pokrmův vyjma středu kvatembrovou.

První nedělí adventní, která připadá buď na konec listopadu anebo na počátek prosince (na některý den mezi 27. listopadem a 3. prosincem), počíná se rok církevní. Evangelium této neděle líčí hrůzy posledního soudu, aby věřící pohnuti byli ku pokání.

Po celý advent koná se před svítáním zvláštní mše svatá ke cti Rodičky boží. Mše tato se nazývá latinským jménem

„**Rorate**“ [rōrāte]*) (= Rosu dejte), poněvadž tímto slovem počíná se introit její, vzatý z proroctví Isaiášova (45, 8): „Rosu dejte nebesa s hůry a oblakové dštěte Spravedlivého; otevři se země a vypuč Spasitele“. Koná se před úsvitem, protože ve tmách pohanských bludů a ve tmě dědičného hříchu zasvitla lidstvu spása, když narodila se Panna Maria, „hvězda jitřní“.

Při této mši zpívají se krásné staročeské zpěvy „rorátní“, které vyjadřují vroucí touhu po Vykupiteli.

Na den 6. prosince připadá památka **sv. Mikuláše** (svátek nezasvěcený).

Sv. Mikuláš byl biskupem ve městě Myře v Malé Asii. Narodil se asi r. 250, zemřel r. 327. Byl velice dobročinným; chudým dával do příbytků jejich dary své v noci tajně, aby nezvěděli, kdo jest jejich dobrodincem. Na památku toho podělují rodičové dítky v ten den dárky. — Sv. Mikuláš ctí se zvláště v zemích slovanských; v Čechách jest mu 125 chrámů a kaplí zasvěceno, na Moravě 56.

Dne 8. prosince jest **zasvěcený svátek neposkvrněného početí Panny Marie.** Neposkvrněným početím Panny Marie rozumí se, že jediná blahoslavená Panna Maria zůstala zvláštní milostí, vzhledem na zásluhy Ježíše Krista, uchráněna hříchu dědičného.**)

Svátek neposkvrněného početí Panny Marie slaven byl jako svátek nezasvěcený již od dob nejdávnějších; papež Klement XI. prohlásil jej r. 1708 za zasvěcený.

V týdnu po 3. neděli adventní jsou **suché dny zimní:** ve středu, v pátek a v sobotu.

Ve středu a v pátek jsou věřící, kteří dosáhli 21. roku věku, povinni zdržeti se masitých pokrmův a zároveň činiti si ujmu, věřící pak od 7. do 21. roku povinni jsou zdržeti se masitých pokrmů; v sobotu na základě zmírnění jest dovoleno sice požívati masitých pokrmův, ale přikázána jest ujma.

§ 59. Štědrý den a hod boží vánoční.

Výroční památka oné noci, v níž Vykupitel se narodil, slaví se o vánocích. Slovo „vánoce“ (z německého „Weihnachten“) značí tolik co „svatá noc“, totiž noc narozením Páně posvěcená.

Dne 24. prosince jest svatvečer hodu božího vánočního. Jest to den přísného postu; máme zdržeti se od masitých pokrmův a zároveň činiti si ujmu. V ten den věřící toliko jednou se nasycují, a to až večer postními pokrmy.

*) Místo „rorate“ říká se také „roraty“. **) Vel. kat. ot. 102.

Svatvečer vánoční sluje též **Štědrý den** nebo **Štědrý večer**; bylť toho dne Bůh k nám nejštědřejším, dav nám Syna svého. Pro upamatování na tuto štědrost nebeského Otce jsou i křesťané

Obr. 84. Jesličky.

toho dne štědří, dávajíce si navzájem dárky. Dítkám dávají se dárky, jako by Ježíšek zrozený sám je s nebe přinesl a jim je nadělil.

Ve chrámech i v domácnostech stavějí se jesličky,*) t. j. figurky znázorňující narození Páně.

*) Slovo „jesličky" nebo „jesle" značí vlastně korýtko, do něhož se píce dobytku dává. Panna Maria, nemajíc pro Ježíška kolébky, položila jej do takovéhoto korýtka. Později slovem tím označovalo se znázornění narození Pána Ježíše.

Obyčejně vyhlížejí jesličky takto: Ve chlévě leží na slámě Ježíšek; u něho klečí Panna Maria a sv. Josef. Nad chlévem jest vznášející se anděl držící v rukou pásku s nápisem „Gloria in excelsis Deo" („Sláva na výsostech Bohu"). Před chlévem jsou pastýřové přinášející Ježíškovi dárky. U Ježíška stojí vůl a osel, jako by jej dechem svým zahřívali.*) (Viz obr. 84.)

Jesličky stavěl po prvé svatý František z Assisi († 1226).

V domácnostech strojívají také „vánoční stromeček", t. j. mladý smrk nebo jedli ověšují ovocem a cukrovím a upevňují naň svíčičky, jež u večer se rozsvítí. Pod stromeček vánoční stavívají se jesličky a kladou dárky. — Vánoční stromeček připomíná nám strom vědění dobrého a zlého v ráji, jakož i kříž, na němž nás Kristus pán vykoupil.

O Štědrém dni slaví církev svatá též památku prvních lidí **Adama a Evy** na význam, že zaslíbení, jež Bůh dal prvním lidem po pádu, narozením Pána Ježíše se vyplnilo.

Adam a Eva dosáhli odpuštění hříchu a života věčného, neboť litovali svého hříchu a doufali pevně v příštího Vykupitele. Duše jejich spolu s ostatními dušemi spravedlivých očekávaly v předpeklí pokojně a bez bolesti Vykupitele. Když pak Pán Ježíš do předpeklí sestoupil, zvěstoval i jim, že jsou vykoupeny.

Hod boží vánoční slaví se dne 25. prosince, nechať padne na kterýkoliv den v týdnu, kdežto ostatní dva hody boží (velikonoční a svatodušní) vždy na neděli připadají. Jest to den radosti; proto užívá se při bohoslužbách rouch barvy bílé a při mši svaté říká nebo zpívá se „Gloria".

Na památku oné svaté noci, v níž narodil se Kristus pán, slouží se v každém farním chrámu jedna mše svatá již o půlnoci (mše svatá „půlnoční" nebo „jitřní"). V evangeliu této mše svaté vypravuje se, kterak andělé oslavovali narození Páně, chválíce Boha a řkouce: „Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem dobré vůle". Proto nazývá se tato mše svatá jinak také mší „andělskou".

Druhá mše svatá („ranní"), slouží se na úsvitě. V evangeliu jejím se vypravuje, kterak pastýřové betlemští přišli klanět se Pánu Ježíši; i nazývá se tato mše svatá mší „pastýřskou".

*) Figurky těchto dvou zvířat staví se do jesliček proto, že prorok Isaiáš pravil (kap. 1, v. 3.): „Zná vůl hospodáře svého a osel jesle pána svého, Israel pak mne nepoznal."

Třetí mše svatá („veliká") slouží se před polednem. Jako první evangelium čte se při ní počátek evangelia sv. Jana, jež jindy zpravidla na konci mše svaté se čítá.

V den hodu božího vánočního smí každý kněz sloužiti tři mše svaté.

§ 60. Ostatní svátky vánoční.

K hodu božímu vánočnímu druží se svátky sv. Štěpána, sv. Jana evangelisty a Mlaďátek; z nichž nyní toliko první jest zasvěcený.

Svátek **sv. Štěpána prvomučedníka** (26. prosince) slaví církev bezprostředně po hodu božím vánočním, jako by říci chtěla: kdo chce býti přívržencem božského dítka betlemského, musí hotov býti snášeti pro ně všeliké útrapy, ano i smrt.

Sv. Štěpán, muž plný víry a Ducha svatého, vyvolen byl od sv. apoštolů za jáhna. Vyznav neohroženě před veleradou židovskou Ježíše Krista, byl ukamenován.

Na venkově chodí v tento den chudé dítky k zámožnějším hospodářům „koledou" zpívajíce vánoční písně, i bývají almužnou podělovány. Děje se tak na památku toho, že sv. Štěpán jakožto jáhen pečoval o chudé a rozděloval jim almužnu. Slovo „koleda" odvozuje se z lat. calendae [kalendae], což značilo první den každého měsíce, u národů slovanských pak počátek roku, jakož i čas před počátkem nového roku i po něm, totiž dobu od Štědrého večera až do sv. tří králů.

Svátek sv. Jana evangelisty (27. prosince) položen jest proto tak blízko k hodu božímu, že Kristus pán sv. Jana ze všech apoštolův nejvíce miloval a jemu, umíraje na kříži, matku svou Pannu Marii do ochrany poručil.

V den sv. Jana evangelisty světívá se po mši svaté víno na památku toho, že svatý Jan beze škody vypil otrávené víno, které mu pohanský kněz Aristodemus podal, chtěje zkusiti, zda skutečně od Boha jest poslán.

Svátek Mlaďátek (28. prosince) neboli pacholátek betlemských na rozkaz Herodův povražděných.

Herodes, zvěděv, že v Betlemě narodil se zaslíbený „král židovský", rozkázal, boje se o trůn, aby usmrcena byla v Betlemě a v celém okolí jeho všechna pacholátka v stáří do dvou let a níže. Domnívalť se, že také obávaný Spasitel zabit bude spolu s nimi. Počet povražděných dítek není znám; možno souditi, že jich bylo asi devadesát.

Při mši svaté užívá se toho dne rouch barvy fialové (padne-li svátek na neděli, barvy červené) a vynechává se „Gloria". Tím vyjadřuje církev soucit svůj s hořekujícími matkami nemluvňátek; zároveň pak naznačuje tím, že duše neviňátek nepřišly přímo do nebe, nýbrž do předpeklí, kdež očekávaly Vykupitele.

Týden po Štědrém dni, dne 31. prosince, koná se památka **svatého Sylvestra** papeže.

Sv. Sylvester byl papežem od roku 314, za vlády Konstantina Velikého. Zemřel 31. prosince r. 335.

Jest to zároveň **poslední den v roce občanském**. Na poděkování za přijatá v uplynulém roce dobrodiní koná se u večer slavné požehnání a díkůčinění („Te Deum"). Před touto pobožností koná se v mnohých chrámech také přiměřené kázání.

Následujícího dne, týden po hodu božím vánočním, jest zasvěcený svátek **obřezání Páně** (1. ledna) na památku toho, že Kristus pán osmého dne po svém narození byl obřezán.

Obřízka byl obřad, jímž pacholátko osmého dne po narození přijímáno bylo za úda národa vyvoleného. Obřízka znamenala očištění duše lidské a byla předobrazem křtu svatého. Obřadu obřízky podrobil se Pán Ježíš, aby ukázal, že daných zákonů dlužno šetřiti, a aby zjevno bylo, že má pravé tělo lidské.

Tímto dnem počíná se zároveň nový rok občanský, pročež tento den také „**Nový rok**" sluje. Pohanští Římané oddávali se v ten den rozpustilým radovánkám, pročež křesťané v prvých dobách v kajícnosti jej trávili. Teprve když pohanstvo zaniklo, stal se první den roku občanského dnem radosti a církev zasvětila jej svátkem nynějším.

§ 61. Svátek zjevení Páně.

Svátek zjevení Páně slaví se dne 6. ledna; jest to svátek zasvěcený. Slaví se na památku tří událostí, jimiž se Kristus pán světu zjevil jakožto zaslíbený Vykupitel, totiž na památku 1. příchodu mudrcův od východu, 2. křtu Pána Ježíše v Jordáně, 3. prvního zázraku Pána Ježíše v Káni galilejské.

Zvláště připomíná se v tento den událost první, příchod mudrcův od východu.

V daleké zemi východní zvěstoval Bůh neobyčejnou hvězdou narození Ježíše Krista mudrcům, kteří ve vědách vynikali a zvláště také pozorováním hvězd se zabývali. A jako přemnozí jiní v pohanstvu, toužili i oni dychtivě po Vykupiteli. Znali nepochybně dávné proroctví mesopotamského věštce Balaama (asi r. 1450 př. Kr. p.), který pozván byv od moabského krále Balaka, aby lidu israelskému zlořečil, proti vůli své z vnuknutí božího pronesl proroctví o příštím Vykupiteli, řka: „Vyjde hvězda z Jakoba a povstane prut z Israele." Očekávali tedy hvězdu neobyčejnou jakožto zvěst o Vykupiteli. Bůh dal jim tedy hvězdu vzejíti, uvnitř pak pohnul je milostí svou, aby za hvězdou šli.

Písmo svaté neudává ani počtu ani jmen mudrců. Starobylé podání udává, že byli počtem tři, že nazývali se: Kašpar, Melichar a Baltazar, a konečně, že byli králi. Proto nazývá se tento svátek také **svátkem svatých tří králův.**

Byli to, jak se zdá, náčelníci nebo šejchové kmenův arabských.

V předvečer tohoto svátku světívá se voda a křída. Voda světí se na památku křtu Páně v Jordáně a proměnění vody ve víno v Káni galilejské. Svěcenou tuto vodu odnášejí si věřící do svých příbytkův. Potom světí se křída. Poté konával kněz za dřívějších dob žehnání příbytkův. Chodě dům od domu kropil příbytky svěcenou vodou, vykuřoval je kadidlem, a posléze psal onou svěcenou křídou začáteční písmena jmen svatých tří králů s třemi křížky a s letopočtem nového roku (K † M † B † 1911). Nyní koná kněz toto žehnání obyčejně toliko jen v domech duchovních (klášteřích, seminářích a p.); v soukromých příbytcích obyčejně činí tak věřící sami svěcenou vodou a křídou, jež v kostele se rozdávají.

V den zjevení Páně světívá se zlato, kadidlo a myrrha na památku darů, jež svatí tři králové Pánu Ježíši obětovali.

Také v tento den chodívají chudé dítky „koledou".

Jako v adventě, tak zapovídá církev i v době od hodu božího vánočního až do svátku zjevení Páně svatební veselí; tentokráte ovšem ne z kajícnosti, nýbrž vzhledem k radosti nad narozením Páně, s níž jiné světské veselí se nesnáší.

Teprve dnem po zjevení Páně počínajíc dovoluje se svatební veselí i jiné veřejné radovánky a zábavy.

Doba tato se nazývá masopust, t. j. doba, kdy se požívání masa dopouští, na rozdíl od postu. Jinak nazývá se tato doba karneval (z latinského carnis levatio = uvolnění, t. j. dovolení požívání masa).

Křesťan i v dovolených radovánkách má dbáti vždy náležité míry a nesmí pro ně zanedbávati náboženských svých povinností.

§ 62. Doba po svátku zjevení Páně.

Po svátku zjevení Páně následuje 2—6 neděl, jež nazývají se „první, druhá atd. ... neděle po zjevení Páně". Počet jejich jest menší nebo větší podle toho, připadají-li svátky velikonoční dříve nebo později.

Druhou neděli po zjevení Páně jest **svátek nejsvětějšího jména Ježíš,** který se jindy slavil spolu s památkou obřezání Páně.

Teprve papež Innocenc XIII. ustanovil r. 1721, aby svátek ten slaven byl druhou neděli po zjevení Páně.

Čtyřicátého dne po hodu božím vánočním, dne 2. února slaví se zasvěcený **svátek obětování Páně** neb **očišťování Panny Marie.**

Když Hospodin ztrestal Egyptské poslední, desátou ranou, prvorozenci israelští byli ušetřeni od smrti, ačkoliv všichni prvorozenci egyptští zahynuli. Na vděčnou toho paměť všichni prvorozenci israelští měli se věnovati bohoslužbě. Když však Hospodin si vyvolil později pokolení Levi k službě trvalé, měl prvorozený býti představen v chrámě Hospodinu a za jistou cenu z oné povinnosti býti vykoupen, což se nazývalo „obětováním". To dálo se obyčejně současně s očistnou obětí, kterou přinášeti musila každá matka israelská. Zámožná matka měla obětovati jednoho beránka ročního a jedno holoubátko nebo hrdličku; matka chudá směla obětovati místo beránka hrdličku nebo holoubátko, celkem tedy dvé hrdliček nebo holoubátek.

Proto také když Pánu Ježíši bylo čtyřicet dní, Panna Maria a Josef nesli jej do chrámu jerusalemského, aby jej podle zákona Mojžíšova jakožto prvorozeného Hospodinu představili a ze služby boží vykoupili. Zároveň přinesla Panna Maria v obět očistnou dvé holoubátek.

Toho času žil v Jerusalemě spravedlivý a bohabojný muž jménem Simeon, který s toužebností očekával Vykupitele, neboť byl Duch sv. jemu zjevil, že neumře, leč by prve uzřel Messiáše. Puzen jsa Duchem svatým, přišel do chrámu právě, když Maria a Josef přinášeli tam dítě Ježíše. Vnuknutím Ducha svatého poznal Simeon v dítku zaslíbeného Vykupitele, i vzal je na lokty své, velebil Boha za to, že dal mu viděti „světlo k osvícení pohanů a k slávě lidu svého israelského".

Tohoto dne světí se v chrámě přede mší svatou svíce neboli hromničky,*) odkudž svátek obětování Páně nazývá se jinak také „**hromnice**". Kněz rozdá posvěcené svíce mezi věřící, načež koná se s rozžatými svícemi průvod. Průvod tento připomíná cestu Panny Marie s božským dítkem do chrámu jerusalemského. Věřící drží tyto svíce rozžaté mezi mší svatou když se čte evangelium, jakož i od pozdvihování až k přijímání.

Následujícího dne, 3. února, připadá památka **sv. Blažeje.** Sv. Blažej žil kolem r. 300 v městě Sebastě v Armenii. Byv zprvu lékařem, stal se později biskupem, a zemřel smrtí mučednickou asi r. 316. Svatý Blažej počítá se ke čtrnácti svatým pomocníkům,**) jež věřící vzývají v různých potřebách. Svatý Blažej

*) Srvn. str. 131.

**) Čtrnácte svatých pomocníků: 1. Jiří, 2. Blažej, 3. Erasmus, 4. Pantaleon, 5. Vít, 6. Kryštof, 7. Dionysius, 8. Cyriakus, 9. Achatius, 10. Eustachius, 11. Jiljí, 12. Marketa, 13. Kateřina a 14. Barbora.

vzývá se obzvláště v bolestech hrdla, protože modlitbou svou uzdravil hocha, jenž polkl rybí kost, která mu v hrdle uvázla a nemohla žádným způsobem býti vytažena. — Na památku toho uděluje se v den sv. Blažeje požehnání „svatoblažejské“ takto: kněz drží levou rukou dvě hořící posvěcené svíce křížem přes sebe svázané (×) pod hrdlem toho, komu požehnání uděluje, a pravicí dělá nad hlavou jeho kříž řka: „Na přímluvu svatého Blažeje biskupa a mučedníka vysvoboď tebe Bůh od nemoci krční i ode všeho jiného zla“.

Přehled období vánočního.

Prosinec.	*Leden.*	*Únor.*
První neděle adventní.	1. ledna. **Obřezání Páně. (Nový rok.)**	2. ún. **Obětování Páně.** 3. ún. Sv. Blažeje.
6. pros. Sv. Mikuláše.	6. ledna. **Zjevení Páně.**	
Druhá neděle adventní.		
8. pros. **Neposkv. poč. Panny Marie.**	První ned. po zjev. P.	
Třetí neděle adventní.		
Středa, Pátek, Sobota } Suché dni.	Druhá ned. po zjev. P. **Jména Ježíš.**	
Čtvrtá neděle adventní.		
24. pros. Štědrý den. 25. pros. **HOD BOŽÍ VÁNOČNÍ.** 26. pros. **Sv. Štěpána.** 27. pros. Sv. Jana Ev. 28. pros. Mlaďátek. 31. pros. sv. Sylvestra.	Třetí neděle po zjev. P. . . . . atd.	

B. Období velikonoční.

§ 63. Kdy připadají svátky velikonoční?

Hod boží velikonoční slaví se podle ustanovení církve svaté první neděli po prvním jarním úplňku.

Jaro počíná se dne 21. března. První úplněk po tomto dni nepřipadá však každého roku ve stejnou dobu, nýbrž někdy dříve, někdy později. Doba ta kolísá se mezi 22. březnem a 25. dubnem. Hod boží velikonoční může tudíž připadnouti na některou neděli ke konci března nebo na některou neděli během měsíce dubna.

Poněvadž některé neděle a svátky slaví se v určitý počet dní před hodem božím velikonočním, nebo po něm (na př. neděle devítník jakožto devátá neděle před hodem božím, popeleční středa jakožto čtyřicátý den před hodem božím [nepočítajíc v to neděle], svátek nanebevstoupení Páně jakožto čtyřicátý, a hod boží svatodušní jakožto padesátý den po hodu božím velikonočním), pohybují se spolu s ním buď v dobu dřívější nebo pozdější. Tyto neděle, svátky a dni nazývají se pohyblivými.

V příštích letech připadají tyto pohyblivé neděle, svátky a dni v následující měsíce a dny:

	Neděle devítník	Popeleční středa	Hod boží velikonoční	Nanebevst. Páně	Hod boží svatodušní
1911	12. února	1. března	16. dubna	25. května	4. června
1912	4. února	21. února	7. dubna	16. května	26. května
1913	19. ledna	5. února	23. března	1. května	11. května
1914	8. února	25. února	12. dubna	21. května	31. května
1915	31. ledna	17. února	4. dubna	13. května	23. května
1916	20. února	8. března	23. dubna	1. června	11. června
1917	4. února	21. února	8. dubna	17. května	27. května

§ 64. Doba přípravy k hodu božímu velikonočnímu.
(Půst.)

Vhodnou přípravou k radostné oslavě zmrtvýchvstání Páně jest živé připomínání si toho, co Kristus pán vytrpěl za hříchy naše. Z toho pak plyne přirozeně lítost a kajícnost nad hříchy, jež příčinou byly tak velikého utrpení. Křesťané dávali kajícnost svou od dob nejprvnějších na jevo postem.

Půst začínal se za starých dob již devátou neděli před hodem božím velikonočním; nyní však počíná se teprve ve středu před šestou nedělí před velikonoci.

Nicméně církev svatá koná služby boží již v devátou, osmou a sedmou neděli před velikonoci jako v postě, užívajíc při nich rouch barvy fialové a vypouštějíc „Gloria“.

Devátá neděle před hodem božím velikonočním slove **„devítník“**, osmá slove **„první po devítníku“** a sedmá **„druhá po devítníku“**.*)

V neděli druhou po devítníku, jakož i následující pondělí a úterý, jakožto v poslední dny masopustu, kdy mnozí urážejí Boha nevázanou rozpustilostí, nařizuje církev, aby v chrámech nejsvětější svátost oltářní byla vystavena a aby tu zbožní věřící usmiřovali hněv boží modlitbou.

Následující středou počíná se půst. **Středa** tato nazývá se **popeleční**, protože se tohoto dne světí popel (srvn. str. 131), jímž kněz činí kříž věřícím na čele, řka: „Pomni člověče, že prach jsi a v prach se navrátíš“. Obřadem tímto uvádí se věřícím na paměť pomíjejícnost tohoto života a nutnost pokání.

Popeleční středa nazývá se také škaredou.

Popeleční středa jest — nečítajíc neděle, v nichž půst není — čtyřicátý den před hodem božím velikonočním. Trvá tedy půst čtyřicet dní po příkladu Ježíše Krista, jenž se postil na poušti čtyřicet dní a nocí.

Čtyřicetidenní půst počíná se popeleční středou a končí se sobotou před hodem božím velikonočním; jest to tedy vlastně 46 dní; avšak mezi nimi jest 6 dnů nedělních, tedy nepostních; ty tedy dlužno odečísti, takže zbude 40 dnův.

Každý věřící, který 21. rok věku svého dovršil, jest povinen každého dne čtyřicetidenního postu zdržovati se od masitých pokrmův a zároveň činiti si ujmu, t. j. jen jednou za den (v poledne) dosyta se najísti.**) U nás však zmírněn jest čtyřicetidenní půst tak, že nařizuje se ujma, ale dovoluje se požívati masa (ne však masa a ryb při témž jídle zároveň), vyjímajíc popeleční a kvatembrovou středu, pátky, Zelený čtvrtek a Bílou sobotu, kdy platí povinnost ujmy i zdrželivosti. Věřící od 7. do 21. roku jsou v tyto dny povinni zdržeti se od masitých pokrmův. Počínajíc popeleční středou zapovídá se svatební veselí.

*) Neděle devítník, jež jest vlastně 63. dnem před hodem velikonočním (7 × 9 = 63), nazývá se v latině okrouhlým počtem (synekdochicky) dnem sedmdesátým (septuagesima); podobně první neděle po devítníku, jež jest vlastně 56. dnem (7 × 8 = 56), slove okrouhlým počtem dnem šedesátým (sexagesima), a druhá neděle po devítníku, jež jest vlastně 49. dnem (7 × 7 = 49), dnem padesátým (quinquagesima).

**) Vel. kat. ot. 497. a 499.

V době čtyřicetidenního postu konají se odpoledne, zvláště v pátek, mimořádné pobožnosti, jako: křížová cesta, postní kázání a p. Obrazy oltářní zahalují se fialovou látkou s bílým křížem na znamení, že umučení Páně má býti hlavním předmětem našeho rozjímání. S oltářů odstraní se květiny a relikviáře.

Prvá neděle po popeleční středě (šestá před hodem božím) nazývá se **první nedělí postní**, další pak neděle slovou: **druhá, třetí, čtvrtá, pátá a šestá neděle postní.**

První neděle postní nazývá se také „černá“, poněvadž toho dne ženy se odívaly v šaty černé na znamení smutku, jejž zachovávaly v době postní. Latinsky slove „Invocabit“ („Volati bude ke mně“), kterýmžto slovem introit mešní se začíná.

V týdnu po první neděli postní jsou **suché dni jarní**: ve středu, v pátek a v sobotu.

Druhá neděle postní nazývá se „pražná“, poněvadž předkové naši jídali v postě upražené klasy nebo zrna obilná; latinsky slove „Reminiscere“ („Rozpomeň se“) podle začátečního slova introitu.

Neděle třetí v postě, jež se nazývá latinsky „Oculi“ („Oči“), sluje u Čechů „kýchavná“; konávalať se kdysi v tuto neděli pobožnost za odvrácení moru, jenž začal jeviti se kýcháním.*)

Ve čtvrtou neděli postní, která tvoří téměř střed čtyřicetidenního postu, projevuje církev radost nad dosud dosaženým ovocem postu. Oltáře ozdobí se pro tento den květinami i relikviáři. Mše svatá se začíná slovem „Laetare“ („Vesel se“); pročež i tato neděle latinsky tak se nazývá. Česky slove „družebná“, poněvadž družným veselím bývala slavena. V Římě světí papež zlatou růži, kterou pak posílá některé ctností vynikající osobnosti vznešeného rodu jako vyznamenání.

Pátá neděle postní slove **„smrtelná“** (latinsky „Dominica Passionis“ = „neděle umučení“), poněvadž touto nedělí počínajíc církev svatá připomíná sobě ještě více nežli dříve umučení a smrt Páně. Evangelium, jež tuto neděli se čte, vypravuje

*) Z doby té udrželo se dosud pozdravení člověku kýchajícímu: „Pozdrav Pán Bůh“.

o tom, kterak židé chtěli Krista pána kamenovati, on však se před nimi skryl. Na památku toho zahalují se sochy Spasitele na křížích rouškou fialové barvy. Na znamení zármutku vynechává se při mši svaté ve stupňových modlitbách žalm 42., dále „Gloria" a chvalořečení „Sláva Otci i Synu i Duchu svatému".

Šestá neděle postní nazývá se „**květná**" (latinsky „Dominica Palmarum" = „neděle palem"). V tento den slaví se památka slavného vjezdu Krista pána do Jerusalema, kdy mnozí sekali ratolesti se stromů a metali je na cestu, a jiní s ratolestmi palmovými vyšli proti němu, volajíce „Hossana, požehnaný, jenž se béře ve jménu Páně, král israelský". Na památku této události kněz světí přede mší svatou kvetoucí ratolesti, jež pak rozdá mezi lid, načež koná se procesí kolem kostela. Dříve než průvod do kostela se vrátí, zavrou se dveře chrámové. Když pak průvod přijde k zavřeným dveřím, podjáhen zaklepe na ně žerdí kříže, načež se otevrou. Tím naznačuje se, že brána nebeská byla opět otevřena hříšnému lidstvu pro zásluhy Ježíše Krista.

Při mši svaté čtou se pašije (z lat. passio = utrpení), t. j. vypravování o utrpení a smrti Páně dle sepsání sv. Matouše. Zatím co kněz čte pašije potichu, zpěváci zpívají je dramaticky tak, že jeden zpěvák zpívá slova, jež pronesl Kristus pán, druhý slova evangelistova, a třetí slova ostatních osob (židů, Piláta, sv. Petra a j.).

Z toho vznikly tak zvané pašijové hry, při nichž děj umučení Páně se znázorňuje nejen slovy, nýbrž i divadelní hrou.

Ze svátků, jež v měsíci březnu připadají, vynikají: 1. nezasvěcený svátek **svatého Josefa**, pěstouna Páně, dne 19. března, a 2. zasvěcený svátek **zvěstování Panny Marie** dne 25. března.

Písmo sv. nazývá svatého Josefa „spravedlivým", ve kterémžto slově zahrnuje veškery jeho ctnosti: panickou čistotu, zbožnost, pokoru, poslušnost a pracovitost. Papež Pius IX. vyhlásil svatého Josefa za patrona sv. církve. Stavové čeští prohlásili jej roku 1654 za spolupatrona vlasti naší. Sv. Josef jest zvláštním ochráncem umírajících, poněvadž zesnul blaženě v náručí Panny Marie a Krista pána; jest také i ochráncem křesťanských rodin a řemeslníkův. — Svátek zvěstování Panny Marie připomíná nám ono blažené poselství, jež anděl přinesl Panně Marii, že má státi se matkou zaslíbeného Vykupitele. — V pátek po neděli smrtelné koná se památka sedmi bolestí P. Marie, jež potom ještě jednou v roce, a to třetí neděli v září se slaví (viz str. 173), poněvadž v době postní pozornost věřících hlavně k utrpení Páně jest obrácena.

Přehled doby od neděle devítník až do hodu božího velik. r. 1911.

Dni měsíce	Kolikátá neděle před hodem božím vel.?	Únor	Kolikátý den 40den. postu před hod. b.?	Kolikátý den před hodem božím vel.?	Dni měsíce	Kolikátá neděle před hodem božím vel.?	Březen	Kolikátý den 40den. postu před hod. b.?	Kolikátý den před hodem božím vel.?	Dni měsíce	Kolikátá neděle před hodem božím vel.?	Duben	Kolikátý den 40den. postu před hod. b.?	Kolikátý den před hodem božím vel.?
1.					1.		Středa popel.	40.	46.	1.			13.	15.
2.					2.			39.	45.	2.	2.	5. ned. postní (smrtelná)	—	14.
3.					3.			38.	44.	3.			12.	13.
4.					4.			37.	43.	4.			11.	12
5.					5.	6.	1. ned. postní (černá)	—	42.	5.			10.	11.
6.					6.			36.	41.	6.			9.	10.
7.					7.			35.	40.	7.			8.	9.
8.					8.		S. Suchý den postní	34.	39.	8.			7.	8.
9.					9.			33.	38.	9.	1.	6. ned. postní (květná)	—	7.
10.					10.		P. Suchý den postní	32.	37.	10.			6.	6.
11.					11.		S. Suchý den postní	31.	36.	11.			5.	5.
12.	9.	Neděle devítník		63.	12.	5.	2. ned. postní (pražná)	—	35.	12.			4.	4.
13.				62.	13.			30.	34.	13.		Zel. čtvrtek	3.	3.
14.				61.	14.			29.	33.	14.		Veliký pátek	2.	2.
15.				60.	15.			28.	32.	15		Bílá sobota	1.	1.
16.				59.	16.			27.	31.	16.		**Hod bož. v.**		
17.				58.	17.			26.	30.					
18.				57.	18.			25.	29.					
19.	8.	Ned. 1. po devítníku		56.	19.	4.	3. ned. postní (kýchavná).	—	28.					
20.				55.	20.			24.	27.					
21.				54.	21.			23.	26.					
22.				53.	22.			22.	25.					
23.				52.	23.			21.	24.					
24.				51.	24.			20.	23.					
25.				50.	25.		**Zvěst. P. M.**	19.	22.					
26.	7.	Ned. 2. po devítníku		49.	26.	3.	4. ned. postní (družebná)	—	21.					
27.				48.	27.			18.	20.					
28.				47.	28.			17.	19.					
					29.			16.	18.					
					30.			15.	17.					
					31.			14.	16.					

Úloha: Sestav podobný přehled pro rok letošní!

*

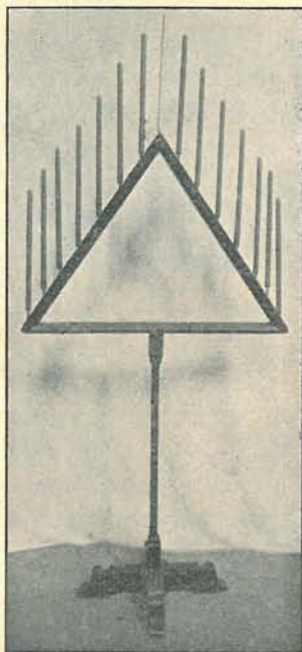
§ 65. Týden pašijový.

Poslední týden čtyřicetidenního postu nazývá se pašijový, poněvadž se v něm koná výroční památka oněch dnův, v nichž Kristus pán za nás trpěl. Slove též svatým nebo velikým (hebdomas sancta, maior) pro svaté a veliké děje, jež církev svatá věřícím na mysl uvádí.

Ráz všech téměř obřadů tohoto týdne jest truchlivý.

V **úterý** čtou se při mši svaté pašije podle sepsání svatého Marka, ve **středu** podle sepsání svatého Lukáše.

Ve **středu** konají se ve chrámech biskupských, kollegiátních a klášterních k večeru společné modlitby duchovenstva, tak zvané temné modlitby jitřní, poněvadž se dříve za časného jitra konaly. Skládají se ze čtrnácti žalmů, tří lkajících písní (lamentací) Jeremiášových, z několika čtení z Písma svatého a ze spisů svatých otců, z chvalozpěvu Zachariášova „Benedictus" („Blahoslavený budiž Pán Bůh israelský") a posléze ze žalmu „Miserere" („Smiluj se nade mnou Bože"). Na oltáři rozsvíceno jest šest svící. Před oltářem stojí trojhranný podstavec s patnácti svícemi; svíce na vrcholu jest bílá, ostatní žluté (viz obr. 85.; na obrázku tomto naznačeny jsou svíce žluté barvou černou). Svíce bílá značí Krista pána; žluté svíce na obou ramenech, jakož i svíce na oltáři apoštoly a učedníky jeho. Po každém žalmu zhasne se vždy jedna ze svící postranních, čímž naznačuje se, že apoštolové a učedníci opouštěli Krista pána v jeho utrpení. Posléze zůstane hořeti jen svíce na vrcholu podstavce — jest to obraz Krista ode všech opuštěného. Když zpívá se chvalozpěv Zachariášův, zhasínají se postupně i svíce na oltáři. Poté vezme se ona jediná hořící svíce Krista značící a skryje se za oltářem, čímž naznačuje se smrt jeho a uložení do hrobu. Po žalmu „Miserere" učiní se hřmot, jenž značí zemětřesení při zmrtvýchvstání Páně. Hned potom vynese se ona svíce z pozadí oltáře, čímž naznačuje se zmrtvýchvstání Páně.

Obr. 85. Podstavec s patnácti svícemi.

§ 66. Zelený čtvrtek.

Zelený čtvrtek má jméno své odtud, že jindy křesťané požívali v tento den toliko zelenin.

Jest to výroční den ustanovení nejsvětější svátosti oltářní při poslední večeři. Proto nazývá se tento den latinsky „Coena Domini", t. j. „Večeře Páně".

Církev svatá upouští vzhledem k radostné této vzpomínce na krátko od zármutku nad utrpením Páně.

Mše svatá koná se slavným způsobem na ozdobeném oltáři v rouších barvy bílé. Zpívá se „Gloria", při němž zní slavnostně varhany i zvony.

Potom však radost ustoupí nejhlubšímu smutku; varhany i zvony umlkají úplně až do „Gloria" mše svaté na Bílou sobotu.

Ani mešního zvonku neužívá se při oltáři, nýbrž obvyklá znamení dávají se dřevěnými klapačkami. Místo velikých zvonů pak užívá se řehtaček. Neladný jejich zvuk připomíná nám křik židův žádajících sobě smrti Kristovy.

Toho dne v každém kostele smí toliko jeden kněz sloužiti mši svatou; ostatní kněží přijímají z rukou jeho jako ostatní věřící. Děje se tak na památku, že při poslední večeři všichni apoštolové přijímali z rukou Krista pána.

Při proměňování posvěcuje kněz tři veliké hostie, z nichž toliko jednu přijímá, ostatní dvě pak uloží do zvláštního kalichu, jejž bílou rouškou pokryje.

Ve chrámech kathedrálních světí biskup mezi mší svatou svaté oleje, a to po pozdvihování olej nemocných a po přijímání křižmo a olej křtěnců.*)

*) Viz o svěcení olejů str. 124.

Po mši svaté přenese kněz ve slavném průvodu kalich s oněmi dvěma hostiemi k postrannímu oltáři a uloží jej tu do svatostánku. Při průvodu zpívá se hymnus „Pange, lingua, gloriosi" („Zvěstuj těla vznešeného . . .").

Průvod tento připomíná cestu Krista pána po poslední večeři do zahrady getsemanské.

Potom přenáší také ciborium s malými hostiemi s hlavního oltáře na postranní oltář nebo do sakristie a ukládá je tu do svatostánku přiměřeně ozdobeného. Svatostánek na hlavním oltáři zůstane otevřen, věčná lampa se zhasne.

Poté kněz obnažuje oltář, to jest snímá s něho veškery pokrývky, říkaje při tom antifonu vzatou ze žalmu 21.: „Rozdělili sobě roucha má a o můj oděv metali los", a pak celý žalm 21., jenž se počíná slovy: „Bože, Bože můj, shlédniž na mne, proč jsi mne opustil?"

Obnažování oltáře značí strhání rouch s Krista pána před bičováním a pak na hoře Kalvarii před ukřižováním.

Závěrkem posvátných obřadů Zeleného čtvrtku jest mytí nohou. Jako Kristus pán myl při poslední večeři nohy apoštolům svým, tak duchovní i světští velmožové umývají nohy chudým, následujíce tak příkladu pokorného Spasitele. V Římě činí tak sám papež, v arcibiskupských chrámech arcibiskup, v biskupských biskup, v klášteřích představený kláštera; v sídle svém panovník. Chudých bývá zpravidla 13, poněvadž ke dvanácti apoštolům přibyl později sv. Pavel. Řečení velmožové pohostí pak chudé, jimž byli nohy umyli, u stolu svého postními pokrmy a obdarují je almužnou.

K večeru konají se temné modlitby jitřní, jako dne předešlého.

§ 67. Veliký pátek.

V tento den připomíná si církev v hlubokém zármutku smrt Vykupitelovu na kříži.

Ačkoliv každý pátek v roce uvádí věřícím na pamět tuto událost postem a zvoněním o 3. hodině odpolední, přece způsobem obzvláště tklivým činí tak v pátek velikonoční, jenž tudíž právem **Velikým pátkem** se nazývá.

Latinsky sluje Veliký pátek „Parasceve" z řeckého παρασκευή [paraskeué] = příprava, poněvadž židé konali toho dne přípravy k svátkům velikonočním.

Obřady Velikého pátku jsou tyto:

Kněz oděný černým rouchem přistoupí k oltáři, na němž svíce nejsou rozsvíceny na památku tmy, jež nastala při smrti Kristově po vší zemi. Kněz vrhne se před oltářem tváří k zemi a setrvá tak nějakou chvíli na modlitbách. Vystoupiv vzhůru k oltáři, čte na straně epištolní proroctví Oseášovo o pobloužení lidu israelského a výňatek z druhé knihy Mojžíšovy, v němž vypravuje se, že Bůh poručil Israelitům, aby obětovali v předvečer odchodu svého z Egypta jednoročního beránka bez poskvrny, krví jeho aby pomazali veřeje domů svých, jeho maso pak pečené aby snědli se salátem polním.

Beránek velikonoční byl předobrazem Krista pána.

Potom čtou se pašije podle sepsání sv. Jana.

Následují dojímavé modlitby za blaho veškerého lidstva, zvláště pak za obrácení jinověrcův, židův a pohanův. Děje se tak po příkladu Krista pána, jenž na kříži za veškero lidstvo trpěl a za nepřátele své se modlil.

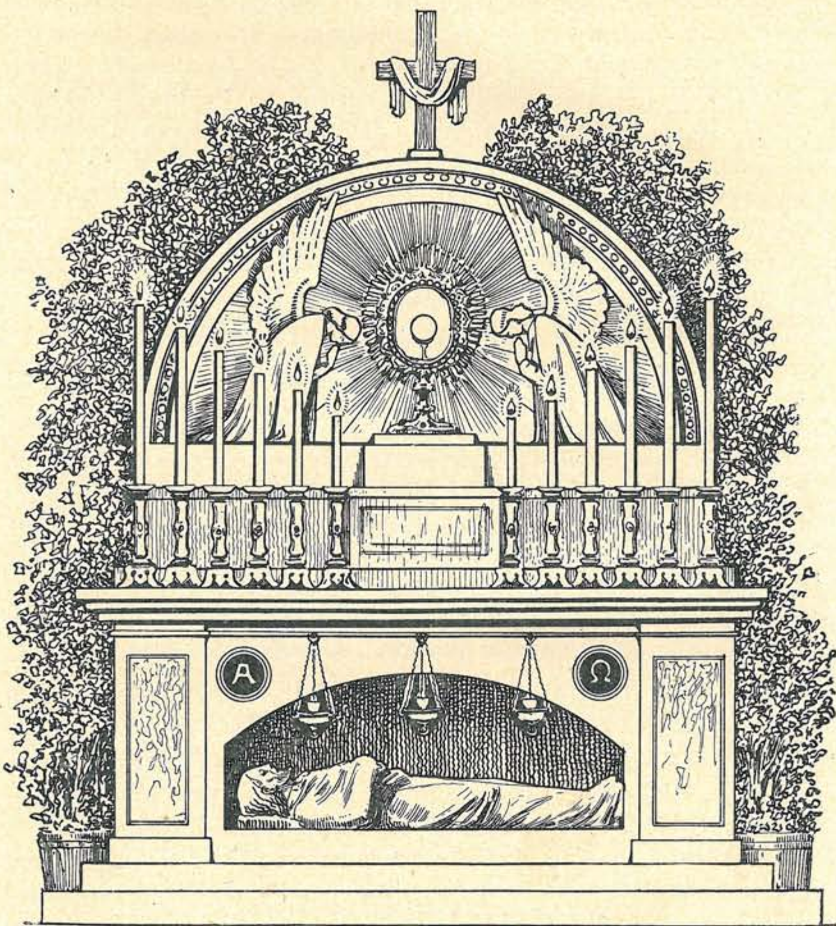
Před každou modlitbou vyzývá jáhen věřící ku pokleknutí slovy „Flectamus genua" („Poklekněme na kolena"), načež, když se tak stalo, podjáhen volá „Levate" („Povstaňte"). Jen před modlitbou za židy nekleká se, protože židé Kristu pánu se posmívali, klekajíce před ním.

Následuje klanění svatému kříži. Kněz odloží mešní roucho a jsa jenom albou přioděn, vezme do rukou kříž černou rouškou zahalený, a obrácen jsa k lidu, odhaluje jej znenáhla, zpívaje po třikráte „Ecce lignum crucis, in quo salus mundi pependit" („Ejhle dřevo kříže, na němž spása světa pněla"). Potom položí odhalený kříž na černé sukno před oltářem na zemi rozprostřené. Poodstoupiv, zuje — jako kdysi Mojžíš, když k hořícímu keři přiblížiti se měl, — obuv svou, pokleká třikráte vždy blíž a blíže před křížem a líbá pak uctivě rány Ježíšovy.

Po něm pak totéž činí i ostatní věřící. Mezitím zpívají se dojímavé výčitky (improperie) Vykupitelovy národu israelskému: „Národe můj, co jsem učinil tobě, aneb v čem zarmoutil jsem tebe? Odpověz mi!" („Popule meus, quid feci tibi, aut in quo contristavi te? Responde mihi!")

Po každé výčitce zpívá se: „Svatý Bože! Svatý silný! Svatý nesmrtelný, smiluj se nad námi“, a to řecky a latinsky na znamení sjednocení všech národů v církvi katolické.

Potom následuje mše předposvěcených darů obětních („missa praesanctificatorum“), tak nazvaná proto, že při ní kněz

Obr. 86. Boží hrob.

neproměňuje chleba a vína, nýbrž toliko přijímá svatou hostii, kterou byl posvětil při mši svaté předešlého dne.

Kněz přinese ve slavném průvodu z postranního oltáře kalich s dvěma hostiemi, předešlého dne tam uložený, na oltář hlavní.

Postaviv kalich na oltář, vyjme z něho jednu hostii, kterou po několika modlitbách mešních přijme.

„Mše předposvěcených“ není mší svatou úplnou, neboť chybí při ní obětování a proměňování.

Úplná mše svatá nekoná se na Veliký pátek proto, aby věřící upírali zřetel svůj v tento den tím více k oběti na kříži.

Po „mši předposvěcených“ přenáší kněz zbylou svatou hostii do tak zvaného „božího hrobu“. Jest to oltář obyčejně v postranní kapli upravený na způsob hrobu Páně ve skále vytesaného, vyzdobený hojně květinami a světly. Tu vystavuje se svatá hostie v monstranci zastřené průhlednou rouškou. (Viz obr. 86.)

Přenášení sv. hostie do „božího hrobu“ představuje pohřeb Kristův; rouška, jíž monstrance jest zahalena, připomíná ona pohřební roucha, jimiž tělo Kristovo bylo ovinuto.

V „božím hrobě“ zůstane pak nejsvětější svátost vystavena až do „vzkříšení“, jež se slaví u večer následujícího dne; toliko na noc uloží se do svatostánku na vedlejším oltáři nebo v sakristii.

Věřící navštěvují rádi „boží hrob“, klanějíce se tu Spasiteli v nejsvětější svátosti přítomnému.

Na večer konají se opětně temné modlitby jitřní, jako v oba dny předešlé.

§ 68. Bílá sobota.

Bílou sluje sobota tato od bílého roucha, jímž bývali oděni ti, kteří toho dne byli pokřtěni.

Sobota tato jest posledním dnem čtyřicetidenního postu a dnem, ve který Kristus pán v hrobě odpočíval. Věřící přicházejí po celý den k „božímu hrobu“ a modlí se tu.

Mimo to jest sobota tato i svatvečerem hodu božího.

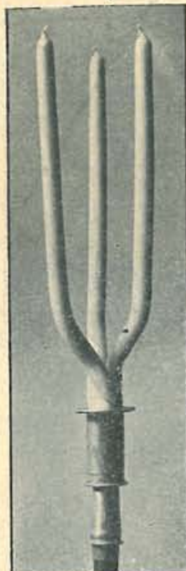
Za starších dob nekonaly se z rána toho dne žádné obřady ani mše svatá pro smutek nad smrtí Páně.

Teprve k večeru konaly se obřady, jež za dob našich konají se již dopoledne; jsou to:

1. **Svěcení ohně.** Venku před vchodem chrámovým urovná se hranička dříví, která se zanítí jiskrou z křemene vykřesanou. Jako jiskra z kamene, tak vyšel Kristus slavně z hrobu

ve skále vytesaného. Oheň značí Krista, jenž sestoupil na svět, aby jej osvítil a zahřál láskou svou.

V ohni spálí se zbytky svatých olejů z předešlého roku.

Obr. 87. Trojramenná svíce.

Kněz požehná oheň znamením kříže, modle se nad ním, aby Bůh zahřáti ráčil ohněm svaté své lásky srdce naše a osvítiti světlem víry rozum náš.

Potom koná se s posvěceným ohněm průvod k oltáři. Na cestě průvod třikráte se zastavuje. Při každém zastavení zažehne jáhen jedno rameno trojramenné svíce (viz obr. 87.), kterou na žerdi nese, při čemž zpívá hlasem vyšším a vyšším: „Lumen Christi“ („Světlo Kristovo“), k čemuž mu sbor zpěváků odpovídá: „Deo gratias“ („Bohu díky“).

Rozsvěcování svíce trojjediné značí, že po zmrtvýchvstání Páně víra v Boha trojjediného se rozšířila po veškerém světě.

2. **Svěcení velikonoční svíce** („paschálu“ z lat. „paschalis cereus“ = velikonoční svíce). Jest to veliká a silná svíce z bílého vosku (viz obr. 88.). Značí zmrtvýchvstavšího Krista, jenž jest „světlem světa“. Svěcení koná se u oltáře. Jáhen zpívá přeradostný chvalozpěv velikonoční „Exultet jam angelica turba coelorum“ („Plesejž již, andělský sbore nebeský“), jímž církev vybízí anděly, církev i věřící k radosti nad dokonaným dílem spásy. Při tom jáhen zasazuje doprostřed svíce pět velikých zrn kadidla, jež byl kněz dříve posvětil. Zrna tato značí oněch pět ran, jež zmrtvýchvstavší Vykupitel i na svém oslaveném těle měl. Potom rozsvítí se svíce velikonoční na svíci trojramenné; svící velikonoční pak rozžehne se opět věčná lampa.

Obr. 88. Velikonoční svíce (paschál).

3. Následuje **svěcení křestní vody.***)

Po svěcení vody konal se křest dospělých z pohanstva a židovstva nově obrácených.

Ačkoliv tento den ještě smutku jest věnován, přece církev, jako by radostné zvěsti o zmrtvýchvstání Páně dočkati se nemohla, koná již dopoledne **slavnou mši svatou,** která se jindy konala teprve časně z rána na boží hod. Mše tato slouží se v rouších bílé barvy na oltáři zase vyzdobeném. Při této mši svaté zavzní zase radostné „Gloria“ a rozezvučí se zvony i varhany.

Po epištole zapěje kněz třikráte **„Alleluja“** hlasem vyšším a vyšším. Radostné „Alleluja“ ozývá se pak často při bohoslužbách po celou dobu velikonoční.

„Alleluja“ jest radostný výkřik hebrejský, jenž vlastně zní „Halalú-Jáh“ a značí „Chvaltež Hospodina“.

K „Ite, missa est“ připojuje se dvojnásobné „Alleluja“.

A ještě jednou tohoto dne slaví se památka vzkříšení Páně. Konáť se u večer t. zv. **slavnost vzkříšení.** Kněz v rouchu barvy bílé odebéře se k „božímu hrobu“, vezme monstranci tu vystavenou do rukou, obrátí se k lidu a zapěje radostným hlasem: „Vstalť jest této chvíle“. Za zvuků hudby a zpěvu i za hlaholu zvonů koná se pak slavné procesí s nejsvětější svátostí. Potom po slavném díkůčinění („Te Deum“) a požehnání uloží se nejsv. svátost do svatostánku na hlavním oltáři.

§ 69. Hod boží velikonoční a pondělí velikonoční.

Hod boží velikonoční jest největší svátek celého roku, svátek všech svátků. Církev plesá, že Ježíš svět vykoupil a slavně z mrtvých vstal.

Teprve tohoto dne konávala se velmi časně z rána, takřka ještě v noci — podobně jako dosud o vánocích půlnoční — ona mše svatá, která nyní již na Bílou sobotu se slouží. Dálo se tak na památku toho, že Kristus pán z mrtvých vstal v neděli ráno velmi časně, dříve než slunce vyšlo.

Odtud pochází název **„velikonoce“** = „veliká noc“.

*) Srov. str. 130.

V epištole čtou se slova sv. Pavla, jimiž napomíná nás, abychom byli vždy pamětlivi Krista, jenž se za nás obětoval jako beránek velikonoční. Po graduale následuje velikonoční hymnus „Victimae paschali laudes immolent Christiani" („Oběti velikonoční chvály vzdávejtež křesťané").

Evangelium mešní vypravuje o radostné zvěsti, kterou zbožné ženy u hrobu Páně z úst andělských uslyšely: „Vstalť jest!"

K „Ite, missa est" připojuje se dvojí „Alleluja".

Po celou mši svatou hoří velikonoční svíce, a tolikéž při každé slavné mši svaté až do svátku nanebevstoupení Páně. Připomíná nám Krista, jenž po zmrtvýchvstání čtyřicet dní mezi učedníky svými na zemi prodléval.

Na oltář staví se soška zmrtvýchvstavšího Vykupitele s korouhví v ruce jakožto vítěze nad smrtí (viz obr. 89.).

Obr. 89. Soška zmrtvýchvstavšího Vykupitele.

Tohoto dne světí kněz pokrmy velikonoční: beránka jakožto předobraz Krista pána, chléb (bochánky, mazance) a víno, jež připomínají chléb a víno při poslední večeři, a vejce, jež jsou obrazem zmrtvýchvstání. Jako z tvrdé skořápky proklubává se kuřátko, tak Kristus vstal ze skalního hrobu.

Po celý oktáv podržují mše svaté týž radostný ráz, jako o hodu božím; evangelia jejich vypravují o tom, kterak zmrtvýchvstavší Spasitel se zjevoval apoštolům a učedníkům svým.

První den po hodu božím, **pondělí velikonoční**, jest svátkem zasvěceným. Dříve bývalo také ještě úterý zasvěceným svátkem, odkudž dosavad pondělí velikonoční prostředním svátkem se nazývá.

V pondělí velikonoční připomíná se, že Kristus pán zjevil se dvěma učedníkům jdoucím do Emaus (městečka nedaleko Jerusalema).

§ 70. Doba od hodu božího velikonočního do svátku nanebevstoupení Páně.

Po čtyřiceti dnech postu následuje čtyřicet dní radostných na památku toho, že Kristus pán po svém zmrtvýchvstání čtyřicet dní na zemi dlel.

V době této jest celkem pět neděl, jež se buď nazývají **„první, druhá** atd. **neděle po velikonocích"**, anebo podle počátečních slov introitu latinsky: 1. „Quasi modo", 2. „Misericordia", 3. „Jubilate", 4. „Cantate" a 5. „Vocem".

Prvá neděle po velikonocích nazývá se **„Bílá"** („Dominica in albis"), protože kdysi ti, kteří oblékli v Bílou sobotu po křtu svatém bílé roucho, dnes naposledy v něm v slavném průvodu (odtud také název „neděle provodní") do chrámu šli, slib křestní obnovovali a pak bílé roucho odložili.

Druhá neděle po velikonocích připomíná nám Krista jakožto dobrého pastýře; evangelia **třetí** a **čtvrté** neděle vyznívají tklivě: Kristus se loučí se svými apoštoly.

Neděle pátá („Vocem") nazývá se nedělí **„prosebnou"**, poněvadž se po ní v pondělí, úterý a ve středu konají prosebná procesí na vyprošení úrody; proto slovou tyto dni **„dni prosebné"**. V čele procesí nese se kříž, pročež se tyto tři dni nazývají jinak také **„dni křížové"**. Jako přípravou k nim čte se evangelium o modlitbě ve jménu Páně. Neděle tato nazývá se proto také jinak „Rogate" = proste.

Prosebná procesí konají se takto:

Průvod, při němž věřící se modlí litanie ke všem svatým, zastavuje se na čtyřech místech (u křížů nebo kaplí), kdež se čte vždy začátek jednoho ze čtyř evangelií a konají se modlitby. Průvod zakončuje se v kostele závěrečnými modlitbami.

Prosebné průvody konal po prvé biskup viennský sv. Mamertus asi roku 450 na odvrácení pohrom diecesi jeho hrozících.

Ve čtvrtek bezprostředně následující, čtyřicátého dne po hodu božím velikonočním (hod boží velikonoční v to čítaje), jest zasvěcený svátek **nanebevstoupení Páně.** Po evangeliu mešním, jež obsahuje slova: „vzat jest do nebe“, zhasne se svíce velikonoční na znamení, že Ježíš vstoupil na nebesa a světu neviditelným se stal. Také soška zmrtvýchvstavšího Vykupitele odstraní se s oltáře.

§ 71. Svátky v období velikonočním.

Dne 23. dubna jest nezasvěcený svátek **sv. Vojtěcha.**

Sv. Vojtěch, druhý biskup pražský, zemřel r. 997 smrtí mučednickou v Prusku, kamž se byl z Čech odebral hlásat víru Kristovu pohanům.

Dne 25. dubna jest nezasvěcený svátek **sv. Marka evangelisty.**

V ten den koná se procesí do polí na vyprošení úrody zemské. Procesí to zavedl papež Řehoř Veliký roku 590, když v Římě strašlivý mor řádil.

Měsíc **květen** zasvěcen jest, jakožto nejkrásnější doba roční, Panně Marii. K večeru každého dne konává se k její cti pobožnost skládající se z kázání a požehnání (**„pobožnost májová“**).

Dne 3. května jest nezasvěcený svátek **„Nalezení sv. Kříže“.**

Sv. Helena, matka císaře Konstantina Vel., dala r. 310 na Kalvarii hledati sv. Kříž, jenž tu také šťastně byl nalezen.

Dne 16. května jest svátek **sv. Jana Nepomuckého,** v Čechách zasvěcený.

Sv. Jan Nepomucký byl generálním vikářem a kanovníkem u sv. Víta v Praze. Král Václav IV. naň zanevřel, protože mu nechtěl prozraditi zpovědi manželky jeho, i dal jej mučiti a s mostu do Vltavy uvrci dne 20. března 1393. Dne 16. května téhož roku bylo tělo sv. mučedníka slavně pohřbeno v chrámě sv. Víta a tento výroční den slaví se v Čechách jako zasvěcený svátek.

C. Období svatodušní.

§ 72. Doba přípravy k hodu božímu svatodušnímu.

Devět dní, jež po nanebevstoupení Páně následují, jsou přípravou k hodu božímu svatodušnímu. Zbožný křesťan následuje příkladu svatých apoštolů, kteří se připravovali na příchod Ducha svatého dlíce na modlitbách.

Neděle následující po svátku nanebevstoupení Páně neboli oktávu jeho nazývá se podle počátečního slova introitu „Exaudi“ („Vyslyš [Hospodine hlas prosby mé]“). V evangeliu mešním uvádějí se slova Spasitelova, jimiž apoštolům svým přislibuje Ducha svatého.

V sobotu, v předvečer hodu božího, světí se křestní voda, poněvadž dříve v tento den uděloval se křest jako na Bílou sobotu.

Tento den jest jakožto svatvečer hodu božího dnem ujmy i zdrželivosti zároveň.

§ 73. Svátky svatodušní.

V den **hodu božího svatodušního** slaví církev svatá památku seslání Ducha svatého.

Jest to desátý den po svátku nanebevstoupení Páně, protože Duch svatý sestoupil na apoštoly desátého dne po nanebevstoupení Páně, a tudíž padesátý den po hodu božím velikonočním; odtud vznikl latinský název svátků svatodušních „Pentecostes“ (Pentekostes) z řeckého πεντηκοστή [ἡμέρα] (pentékosté hémera) = padesátý [den].

Mše svatá koná se v rouších barvy červené, kteráž upomíná na ohnivé jazyky, v jichž podobě Duch svatý na apoštoly sestoupil.

Ze dnův po hodu božím následujících jest nyní toliko **pondělí svatodušní** svátkem zasvěceným (dříve bývalo jím i úterý).

Ve dnech svatodušních (v sobotu, v neděli, v pondělí a v úterý) uděluje biskup v sídelním městě svém svátost svatého biřmování.

V týdnu po hodu božím ~~velikonočním~~ jsou ve středu, v pátek a v sobotu **suché dni letní.** svatodušním,

§ 74. Doba po svatodušních svátcích.

Doba svatodušní sahá po hodu božím svatodušním až k prvé neděli adventní, zaujímá tedy celý ostatek roku církevního.

V tu dobu spadá pro pohyblivost hodu božího velikonočního nestejný počet neděl. Zpravidla čítá se **24 neděl po svatém Duchu.** Někdy nebývá počtu toho dosaženo (nejméně mohou býti 23 neděle po sv. Duchu), někdy však bývá překročen (nejvíce může býti 28 neděl po svatém Duchu); v tomto případě vsunou se mezi 23. a 24. neděli ony neděle, jež po zjevení Páně byly vypuštěny.

Neděle po svatém Duchu připomínají působení Ducha svatého skrze církev.

První neděli po hodu božím svatodušním jest svátek **nejsvětější Trojice.** Svátek tento shrnuje v sobě takřka všechny tři hlavní slavnosti církevního roku v jedno, připomínaje nám Boha Otce, jenž jednorozeného Syna svého nám dal, Boha Syna, jenž nás vykoupil, a Ducha sv., jenž nás posvěcuje.

Svátek tento jest prost vší nádhery a okázalosti; tím má býti naznačena nevyzpytatelná hlubokost tajemství nejsvětější Trojice.

Ve čtvrtek po svátku nejsvětější Trojice slaví církev svatá přítomnost Ježíše Krista v nejsvětější svátosti oltářní zasvěceným svátkem **Božího těla.** Církev koná sice již v den Zeleného čtvrtku památku ustanovení této svátosti; poněvadž však v ten den pro vzpomínku na utrpení Páně není možno oddati se plné nad tím radosti, ustanovila k tomu účelu tento svátek.

Svátek tento byl zaveden r. 1246 k podnětu zbožné jeptišky sv. Juliany nejprve v diecesi lutišské v Belgii a později (r. 1264) papežem Urbanem IV. v celé církvi.

V den Božího těla slouží se slavná mše svatá, k níž modlitby napsal svatý Tomáš Akvinský († 1274).

Po mši svaté koná se za hlaholu zvonů a radostných zpěvů procesí s nejsvětější svátostí slavnostně vyzdobenými ulicemi. Průvod zastavuje se u čtyř oltářů pod širým nebem zbudovaných. Při každém z nich zpívá se částka jednoho ze čtyř evangelií, jednající o ustanovení nejsvětější svátosti, a uděluje se lidu nejsvětější svátostí požehnání. Pobožnost zakončí se pak v kostele slavným díkůčiněním a opětným požehnáním.

V oktávu po svátku Božího těla slouží se každého dne mše svatá před vystavenou nejsvětější svátostí.

V pátek po oktávu Božího těla jest nezasvěcený svátek **nejsvětějšího srdce Páně.** Tento svátek jest jako dozvukem klanění se nejsvětější svátosti; ctí se jím srdce Ježíšovo jakožto sídlo neskonalé lásky k nám.

K tomuto svátku zavdalo podnět vidění, jež měla jeptiška Marketa Alacoque [vyslov: Alakok] († 1690) v Paray-le Monial ve Francii v letech 1673—1675. Papež Pius IX. nařídil r. 1856, aby svátek tento slaven byl v celé církvi.

Třetí týden v měsíci září jsou **suché dni podzimní.**

Přehled doby od hodu bož. vel. až do svátku sv. Petra a Pavla r. 1911.

Dni měsíce	Kolikátý den od hodu božího velikonoč.?	Duben	Dni měsíce	Kolikátý den od hodu božího velikonoč.?	Květen	Dni měsíce	Kolikátý den od hodu božího velikonoč.?	Červen
			1.	16.		1.	47.	
			2.	17.		2.	48	
			3.	18.		3.	49.	
			4.	19.		4.	**50.**	**Hod boží svatod.**
			5.	20.		5.		**Pondělí svatod.**
			6.	21.		6.		
			7.	22.	3. ned. po velikonoc.	7.		S. Suchý den postní
			8.	23.		8.		
			9.	24.		9.		P. Suchý den postní
			10.	25.		10.		S. Suchý den postní
			11.	26.		11.		1. ned. po sv. Duchu **Nejsv. Troj.**
			12.	27.		12.		
			13.	28.		13.		
			14.	29.	4. ned. po velikonoc	14.		
			15.	30.		15.		**Č. Božího těla**
16.	1.	**Hod boží velik.**	16.	31.	— **Sv. Jana Nep.**	16.		
17.	2.	**Pondělí velikon.**	17.	32.		17.		
18.	3.		18.	33.		18.		2. ned. po sv. Duchu
19.	4.		19.	34.		19.		
20.	5.		20.	35.		20.		
21.	6.		21.	36.	5. ned. po vel. (pros.)	21.		— Sv. Aloise
22.	7.		22.	37.	P. } Křížové dni	22.		
23.	8.	1. ned. po vel. (bílá)	23.	38.	Ú. } Křížové dni	23.		
24.	9.		24.	39.	S. } Křížové dni	24.		— Sv. Jana Křtitele
25.	10.	— Sv. Marka	25.	**40.**	**Nanebevst. Páně**	25.		3. ned. po sv. Duchu
26.	11.		26.	41.		26.		
27.	12.		27.	42.		27.		
28.	13.		28.	43.	Ned. v oktávu nanebevstoupení Páně.	28.		
29.	14.		29.	44.		29.		**Sv. Petra a Pavla**
30.	15.	2. ned. po velikon.	30.	45.		30.		
			31.	46.				

Úloha: Sestav podobný přehled pro rok letošní!

§ 75. Svátky Panny Marie, andělů a svatých v době po svátcích svatodušních.

A. Svátky v červnu.

Dne 21. června jest nezasvěcený svátek **sv. Aloise**, patrona mládeže studující.

Sv. Alois byl nejstarší syn Ferdinanda z Gonzagy, markraběte kastiglionského. Narodil se r. 1568. Vzdav se světské slávy i bohatství vstoupil do řádu jesuitského. Vynikal svatostí života, zvláště pak panickou cudností. Když v Římě vypukla nakažlivá nemoc, sloužil sv. Alois horlivě v nemocnici, byl v březnu r. 1591 nákazou zachvácen a zemřel dne 21. června téhož roku. Papež Benedikt XIII. prohlásil jej r. 1726 za svatého.

Dne 24. června slaví se nezasvěcený svátek **narození svatého Jana Křtitele.** Církev, jež zpravidla oslavuje jen výročí smrti světcův, slaví zde výjimkou narození svatého Jana Křtitele, poněvadž světec tento z obzvláštní milosti boží již před narozením zbaven byl hříchu dědičného.

Svátek tento slaven byl již ve čtvrtém století.

Ohně, jež v předvečer tohoto dne se pálí, jsou pozůstatkem zvyků pohanských.

Dne 29. června připadá zasvěcený svátek svatých knížat apoštolských **Petra a Pavla.** Církev slaví výroční památku mučednické smrti jejich, kterouž oba téhož dne r. 67 v Římě vytrpěli (sv. Petr přibit na kříž hlavou dolů, sv. Pavel sťat).

Svatvečer tohoto svátku jest dnem ujmy.

B. Svátky v červenci.

První neděli v červenci slaví se v Čechách (jinde dne 2. července) svátek **navštívení Panny Marie** (Visitationis beatae Mariae Virginis); připomíná se jím návštěva, kterou Panna Maria vykonala u příbuzné své Alžběty.

Svátek ten slaven byl ve Francii již ve století XIII.; papež Urban VI. nařídil slavení jeho r. 1389 pro celou církev.

Dne 5. července jest svátek svatých apoštolů slovanských **Cyrilla a Metoděje,** na Moravě zasvěcený.

Sv. bratři Cyrill a Metoděj, apoštolové slovanští, narodili se v Soluni. Hlásali víru Kristovu na Moravě, kamž přišli r. 863. Sv. Cyrill zemřel dne 14. února r. 869 v Římě. Po jeho smrti působil sv. Metoděj na Moravě dále a pokřtil tu i českého knížete Bořivoje. Sv. Metoděj zemřel dne 6. dubna r. 885. Den 5. července jakožto svátek sv. apoštolů slovanských pro země české ustanovil papež Pius IX. r. 1863; papež Lev XIII.

nařídil encyklikou „Grande munus" r. 1880, aby památka sv. Cyrilla a Metoděje slavena byla toho dne v celé katolické církvi.

Od r. 1907 svátek sv. Cyrila a Metoděje slaví se v Čechách druhou neděli v červenci.

Na den 16. července připadá nezasvěcený svátek **Panny Marie s hory karmelské** (Maria de monte Carmelo).

Poustevníci na hoře Karmel v Palestině uctívali již od dob apoštolských Pannu Marii v kapličce tam vystavěné. Řád karmelitánský, v nějž se poustevníci ti sdružili, rozšiřoval úctu k Panně Marii všude, kde působil. Papež Sixtus V. dovolil r. 1587 karmelitánům slaviti každého roku zvláštní svátek „Panny Marie s hory karmelské" a papež Benedikt XIII. nařídil r. 1726, aby svátek ten slaven byl v celé církvi katolické.

Svátek tento nazývá se také „slavností škapulířovou".

Škapulíř jest vlastně část oděvu mnišského; jsou to úzké pruhy látky splývající s ramenou přes hábit vpředu i vzadu až ke kotníkům. Název „škapulíř" pochází z latinského „scăpŭlae" = ramena.

Aby i laikové ve světě žijící měli podíl na dobrých skutcích a modlitbách mnišských řádův, zřizována byla při klášteřích tak zvaná bratrstva, t. j. družiny laikův, kteří chtěli podle možnosti zúčastňovati se pobožností mnichův a říditi se jejich příkladem.

Některé z těchto družin přijaly za odznak svůj i část oděvu řeholního, totiž škapulíř, aby členové jejich měli vždy na paměti povinnosti své. K tomu účelu byl pro laiky oděv ten zmenšen. Jsou to dva malé kousky čtverhranné látky, jež úzkými pásky jsou spojeny. Škapulíř tento navléká se na krk tak, aby ony kousky látky na prsou a na zádech dolů splývaly. Škapulíř možno nositi buď zjevně na šatech obyčejných anebo i skrytě pod oděvem.

Ke vzniku škapulířů pro laiky zavdalo podnět vidění, jež měl karmelitán bl. Šimon Stock dne 16. července r. 1251. Zjevila se mu Panna Maria, podala mu škapulíř a slíbila zvláštní ochranu těm, kteří jej nositi budou.

Těm, kteří škapulíř nosí, uděluje církev hojných odpustkův.

Dne 25. července připadá nezasvěcený svátek **sv. apoštola Jakuba Většího** (= staršího).

Sv. apoštol Jakub Větší, bratr sv. Jana evangelisty, působil jako neohrožený hlasatel víry Kristovy, i byl k rozkazu krále Heroda Agrippy I. sťat asi r. 41 nebo 42. Tělo jeho odpočívá ve španělském městě Compostele (vyslov Kompostele), kamž věřící k ostatkům svatého apoštola od pradávných dob hojně putovali.

Dne 26. července jest nezasvěcený svátek **sv. Anny,** matky Panny Marie.

Sv. Anna ctěna byla ode dávna hlavně v krajinách východních. Již císař Justinian dal ke cti sv. Anny vystavěti chrám. Roku 1378 dovolil papež Urban IV. Angličanům, aby sv. Annu ctíti směli jako světici; papež Řehoř XIII. nařídil r. 1584 svátek sv. Anny pro celou církev.

C. **Svátky v srpnu.**

Dne 2. srpna koná se ve všech chrámech františkánských, minoritských a kapucínských **slavnost porciunkuly.**

Porciunkula (z lat. porciuncula = „podíleček") byl malý kostelík poblíž města Assisi, zasvěcený „Panně Marii s anděly", jejž sv. František z almužen věřících r. 1208 opravil, a v němž nejraději dlíval. Ve výroční den posvěcení obnoveného kostelíka, dne 2. srpna, putovalo tam hojně věřících, zvláště od r. 1217, kdy papež Honorius III. obdařil poutní toto místo plnomocnými odpustky pro onen den. Později rozšířena byla milost tato na všechny chrámy františkánské, minoritské a kapucínské vůbec.

Dne 5. srpna jest nezasvěcený svátek **Panny Marie Sněžné** („Dedicatio s. Mariae ad Nives").

Ve čtvrtém století žil v Římě patricius Jan s manželkou svou, kteří, nemajíce dítek, umínili si, že jmění své věnují k oslavě Rodičky boží. I prosili na modlitbách Pannu Marii, aby jim naznačila, jak by ji mohli uctíti. V noci na den 5. srpna napadl sníh na pahorek eskvilinský, a ve vidění bylo zbožným manželům oznámeno, aby tam vystavěli chrám ku poctě Panny Marie. Tak se také stalo. Výroční památka této události slavena byla zprvu v onom chrámě, později pak v celém Římě a posléze z nařízení papeže Pia V. v celém světě.

Dne 15. srpna jest zasvěcený svátek **nanebevzetí Panny Marie** (Assumptionis Beatae Mariae Virginis), na památku toho, že tělo Panny Marie po smrti její bylo vzato do nebe.

O tom, kde a kdy Panna Maria zemřela, ústní podání se neshoduje. Podle jedné tradice zemřela mezi lety 45—48 v Jerusalemě, podle jiné tradice v Efesu. V tom však ústní podání se shoduje, že tělo Panny Marie nezůstalo v hrobě, nýbrž že vzato bylo do nebe.

Svátek tento jest původu prastarého; již v pátém století slaven byl v Římě i v krajinách východních.

Vonné květiny, jež se v tento den světívají, jsou obrazem ctností Panny Marie.

Svatvečer tohoto svátku jest dnem postním.

Dne 24. srpna připadá nezasvěcený svátek **sv. apoštola Bartoloměje.**

Sv. apoštol Bartoloměj kázal víru Kristovu v Indii, Frygii, Lykaonii a Arménii. V arménském městě Albanopoli byl ukrutně umučen; katané sedřeli mu nejprve kůži s těla a pak jej sťali.

D. **Svátky v září.**

První neděle v září věnována jest úctě **svatých andělů strážných.** Církev děkuje v tento den Bohu za velikou lásku,

že andělům svým přikázal, aby nás ochraňovali, a napomíná věřící, by vždy pamětlivi byli svého anděla strážného.

Slavení tohoto svátku dovolil papež Pavel V. r. 1608 pro země rakouské; pro celou církev nařízena byla tato slavnost r. 1670 papežem Klementem X.

Dne 8. září jest zasvěcený svátek **narození Panny Marie.**

Církev svatá připomíná v tento den věřícím radostnou událost narození Rodičky boží. Podle ústního podání sluli rodiče Panny Marie Jáchym a Anna. Jáchym pocházel z královského rodu Davidova, Anna z kněžského rodu Áronova. Oba vynikali zbožností a dobročinností. Bydlili zprvu nedaleko Nazareta, později v Jerusalemě. V pozdním věku svém obdařeni byl jedinou dceruškou, P. Marií.

Svátek tento slaví se v církvi katolické všeobecně od století desátého.

V následující neděli pak koná se svátek **jména Panny Marie** (festum nominis beatae Mariae Virginis). Svátek tento byl ustanoven pro celou církev na poděkování za veliké vítězství, jehož křesťané, vzývajíce jméno Panny Marie, r. 1683 u Vídně nad Turky dobyli.

Dne 14. září jest nezasvěcený svátek **povýšení svatého kříže,** na památku toho, že řecký císař Heraklius přinesl svatý kříž od Peršanů uloupený u vítězoslávě r. 631 zase do Jerusalema.

Třetí neděle v září věnována jest úctě **Rodičky boží sedmibolestné.** (Srvn. str. 154.)

V tento den máme sobě připomínati utrpení Panny Marie, zvláště sedmero bolestí jejích: 1. bolest, kterou jí způsobila předpověď Simeonova: „A tvou vlastní duši pronikne meč"; 2. bolest, kterou měla na útěku do Egypta; 3. bolest, s níž hledala dvanáctiletého Pána Ježíše, když zůstal ve chrámě; 4. bolest, kterou cítila, když setkala se s Pánem Ježíšem kříž nesoucím; 5. bolest při ukřižování Páně; 6. bolest její při snímání Pána Ježíše s kříže; 7. bolest při pohřbu Krista pána.

Dne 16. září připadá nezasvěcený svátek **sv. Lidmily** a dne 28. září v Čechách zasvěcený svátek **svatého Václava,** patrona země české.

Svatá Lidmila, manželka knížete Bořivoje, přijavši křest z rukou sv. Metoděje, velice se přičiňovala o šíření křesťanství v Čechách. Zbožně vychovala vnuka svého sv. Václava. Z návodu pánovité snachy své Drahomíry zardousena byla v noci dne 15. září r. 921.

Sv. Václav staral se horlivě o šíření a utvrzení křesťanství v Čechách. Snahy jeho nelíbily se některým velmožům, kteří oddáni byli dosud životu pohanskému, a ti navedli bratra Václavova Boleslava, že pozval sv. Václava na hrad svůj Boleslav a tam jej u brány chrámové zavraždil roku 935.

Dne 21. září slaví se nezasvěcený svátek **sv. apoštola a evangelisty Matouše.**

Sv. Matouš působil nejprve v Palestině mezi židy. Z vnuknutí Ducha sv. napsal evangelium, osmého roku po nanebevstoupení Páně. Později působil v krajinách jižně od moře Kaspického ležících, kdež zahynul smrtí mučednickou.

Dne 29. září jest nezasvěcený svátek svatého archanděla **Michaela.**

Jméno „Michael" jest hebrejské (mi-ka-él) a znamená: „kdo [jest] jako Bůh?" Archanděl Michael jest ochráncem církve katolické; proto vyobrazuje se obyčejně v odění válečném, an bojuje s drakem, jenž představuje nepřátele církve svaté.

E. Svátky v říjnu.

První neděli v říjnu koná se **slavnost růžencová,** jež zprvu konána byla v některých chrámech v dík za slavné vítězství, jehož křesťané dne 7. října roku 1571 pod záštitou P. Marie nad Turky u Lepanta dobyli. V ten den konalo tehdáž právě růžencové bratrstvo v Římě procesí, aby vyprosilo na Bohu vítězství pro zbraně křesťanské. Když pak princ Evžen dne 5. srpna r. 1716 u Petrovaradína Turky porazil, nařídil papež Klement XI., aby slavnost růžencová konala se v celé církvi.

Papež Lev XIII. nařídil, aby věřící v **měsíci říjnu** podle možnosti den co den růženec společně v kostele se modlili, by Bůh na přímluvu P. Marie církev před nepřáteli chránil.

Bratrstvo růžencové založeno bylo sv. Dominikem. Údové jeho zavazují se k tomu, že pomodlí se aspoň jednou za týden růženec radostný, bolestný i vítězný, a to na růženci svěceném od kněze k tomu zplnomocněného. Bratrstva růžencová obdařena jsou mnohými odpustky.

Bratrstvu růžencovému podobá se tak zvaný **živý růženec.** Jest to spolek, ve kterém 15 členů rozdělí se každého měsíce losem o 15 tajemství růžencových s tím úmyslem, aby každý člen pomodlil se denně jeden desátek, tedy všichni dohromady den co den růženec radostný, bolestný i vítězný.

Dne 16. října slaví se nezasvěcený svátek **sv. Havla.**

Sv. Havel (Gallus), benediktin irský, kázal na konci VI. století evangelium v nynější Francii a Švýcarsku. U jezera Bodamského založil klášter, jehož opatem se stal.

V neděli třetí v říjnu, to jest v neděli po svatém Havlu, slaví se slavnost posvěcení („**posvícení**") chrámů. Protože

neděle tato připadá v dobu kolem svátku sv. Havla, nazývá se tato slavnost posvícením „svatohavelským".

Dříve konala každá farní osada oslavu výročí onoho dne, kdy chrám jejich byl posvěcen. Roku 1786 však ustanovil císař Josef II. onen společný den pro tuto slavnost. Proto nazývá se tato slavnost také jinak posvícením „císařským".

Nicméně však slavilo se a dosud se slaví posvícení mnohde ve dny dříve obvyklé, tak na př. v Praze slaví se posvícení v den sv. Václava.

Při mši svaté čte se evangelium o tom, že Kristus pán u Zachea byl pohostinu.

Věřící, radujíce se z posvěcení svého chrámu, slaví je i doma hojnějšími hody.

Mimo „posvícení" slaví každý kostel svátek onoho svatého, k jehož cti jest zasvěcen, a jenž jest jeho ochráncem čili patronem (odtud latinský název této slavnosti „Patrocinium"). K této slavnosti putují věřící z jiných osad; odtud název této slavnosti „**pout**".

Na den 18. října připadá nezasvěcený svátek **sv. Lukáše evangelisty.**

Sv. Lukáš pocházel z Antiochie syrské; podle ústního podání byl lékařem a malířem. Stal se učedníkem sv. Pavla, jejž doprovázel na apoštolských cestách jeho a setrval u něho až do jeho smrti. Prodlévaje s ním roku 62 v Římě, sepsal z vnuknutí Ducha svatého evangelium. Roku 64 sepsal knihu „Skutky apoštolské". Zemřel smrtí mučednickou.

Dne 28. října jest nezasvěcený svátek **sv. apoštolů Šimona a Judy.**

Sv. Šimon, příjmím „Horlitel", kázal zprvu v Egyptě, potom společně s Judou Thadeášem v Persii. Oba zemřeli smrtí mučednickou. Podle podání byl sv. Šimon za živa pilou rozřezán, sv. Juda kyjem usmrcen.

F. Svátky v listopadu.

Dne 1. listopadu slaví se zasvěcený svátek **všech svatých.** Svátek tento jest oslavou celé církve vítězné a spolu napomenutím věřících, aby i oni snažili se státi jejími údy. Zároveň oslavují se v tento den oni světci, kteří jediné Bohu známi jsou, a jimž tudíž církev zvláštního svátku věnovati nemohla.

Papež Bonifác IV. (608—615) vyprosil sobě na císaři Fokovi starý pohanský chrám „Pantheon", jejž Marcus Agrippa, zeť císaře Augusta, v Římě byl r. 27 př. K. p. vystavěl ku poctě všech bohů pohanských. Papež Bonifác zasvětil chrám tento ku poctě P. Marie a všech mučedníkův a uložil

v něm veliké množství ostatků svatých a světic božích. Od té doby slavena byla v tomto chrámě památka všech svatých. Papež Řehoř IV. nařídil r. 834, aby tento svátek slaven byl v celé církvi.

Svatvečer svátku všech svatých jest dnem újmy.

K svátku všech svatých pojí se bezprostředně (dne 2. listopadu) den věnovaný vzpomínce na církev trpící, na duše v očistci. Jest to nezasvěcený svátek **dušiček**. V ten den slouží se zádušní mše za duše zemřelých a věřící navštěvují hroby zesnulých, modlíce se za duše jejich.

V tento den, jakož i u večer dne předešlého ozdobují věřící hroby svých přátel a příbuzných věnci a zapalují na nich svíce. Tím vyjadřují vroucí své přání, aby duše zemřelých došly světla věčného.

Dne 11. listopadu jest nezasvěcený svátek **sv. Martina.**

Sv. Martin žil ve IV. století po Kristu pánu. Byl zprvu vojínem. V Amiensu v kruté zimě rozdělil se se žebrákem o svůj plášť, nemaje peněz, aby mu udělil almužny. Později stal se biskupem v Toursu.

Dne 30. listopadu připadá nezasvěcený svátek **sv. apoštola Ondřeje.**

Sv. Ondřej, bratr sv. Petra, kázal evangelium nějaký čas ve Skythii (v nynějším Rusku v okolí města Kyjeva), později pak v Řecku, kdež v achajském městě Patrase byl ukřižován.

Obsah.

Úvod.

II. Obřady při mši svaté.

VI. Obřady při procesích a poutech.

Oddíl pátý.

O posvátných dobách.
